

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

(повне найменування вищого навчального закладу)
Факультет економіки та менеджменту

(назва факультету)

економіки та фінансів

(повна назва кафедри)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

магістр

(освітній рівень)

на тему: Формування системи управління якістю продукції підприємства
(на прикладі ТОВ «Микулинецький Бровар»)

Виконав: студент 6 курсу, групи ПІм-61
спеціальності 076

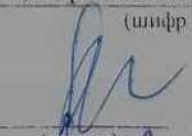
«Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

(шифр і назва спеціальності)

Керівник

Нормоконтроль

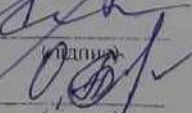
Рецензент

Ковальчук Р.-П. О.

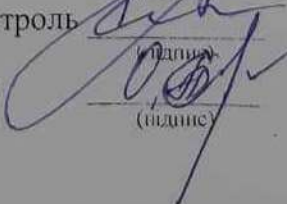
(прізвище та ініціали)

Мариненко Н. Ю.

(прізвище та ініціали)

Кудлак В. Я.

(прізвище та ініціали)

Бурліцька О. П.

(прізвище та ініціали)

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
(повне найменування вищого навчального закладу)

Економіки та менеджменту

Факультет

Економіки та фінансів

Кафедра

магістр

Освітній рівень

076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Спеціальність

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри д.е.н., професор

Панухник О.В.

«11» грудня 2019 р.

ЗАВДАННЯ НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Ковальчуку Руслану-Петру Олеговичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи **Формування системи управління якістю продукції підприємства (на прикладі ТОВ «Микулинецький Бровар»)**

Керівник роботи **Мариненко Наталія Юрївна, д.е.н., професор**
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджені наказом по університету № 4/7-691 від «18» липня 2019 р.

2. Термін подання студентом роботи «16» грудня 2019 р.

3. Вихідні дані до роботи Фінансова звітність ТОВ «Микулинецький Бровар», статистична звітність, результати самостійних авторських досліджень ринку, фахові наукові публікації, матеріали галузевих сайтів тощо

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

2. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНИХ ТА ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «МИКУЛИНЕЦЬКИЙ БРОВАР»

3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НА ТОВ «МИКУЛИНЕЦЬКИЙ БРОВАР»

4. СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА

5. ОБГРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

6. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень, слайдів)

Рис. 1.1. Передумови впровадження системи управління якістю; рис. 1.2. «Петля якості» або типові стадії життєвого циклу, на яких забезпечується якість продукції; рис. 1.6. Підхід до системи управління якістю; рис. 2.1. Обсяг реалізації товарної продукції ТОВ «Микулинецький Бровар» у 2013-2017 рр., тис. грн.; рис. 3.3. Етапність впровадження системи управління якістю;

рис. 4.1. Динаміка виробництва пивної продукції в Україні у 2012-2018 рр.; рис. 5.4. Залежність між прибутком та собівартістю реалізованої продукції ТОВ «Микулинецький Бровар» за 2013-2017 рр.; табл. 1.1. Тракткування категорії «якість»; табл. 2.5. Аналіз показників ліквідності та платоспроможності ТОВ «Микулинецький Бровар»; табл. 2.6. Аналіз показників фінансової стійкості ТОВ «Микулинецький Бровар»; табл. 3.1. Схема організації робіт щодо впровадження системи управління якістю; табл. 5.2. Дані для регресійного аналізу ТОВ «Микулинецький Бровар»

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	Завдання прийняв
Спеціальна частина	Маркович І.Б., к.е.н., доцент	30.09.2019 р.	
Обґрунтування економічної ефективності	Панухник О.В., д.е.н., професор	02.10.2019 р.	
Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях	Радинський С.В., к.е.н., доцент, Клепчик В.М., ст. викладач	04.10.2019 р.	

7. Дата видачі завдання

« 30 » вересня 2019 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітки
1	Вибір і затвердження теми дипломної роботи	01.07.2019 р.- 18.07.2019 р.	Виконано
2	Робота над планом, затвердження плану	19.07.2019 р.- 26.07.2019 р.	Виконано
3	Пошук і підбір літератури, відповідно до затвердженого плану	23.09.2019 р.- 02.10.2019 р.	Виконано
4	Робота над теоретичним розділом	03.10.2019 р.- 13.10.2019 р.	Виконано
5	Робота над розділами «Спеціальна частина» та «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях»	14.10.2019 р. - 27.10.2019 р.	Виконано
6	Робота над аналітично-дослідницьким розділом	28.10.2019 р. - 10.11.2019 р.	Виконано
7	Робота над проектно-рекомендаційним розділом	11.11.2019 р. - 17.11.2019 р.	Виконано
8	Завершення написання розділу «Спеціальна частина». Підписання розділу в консультанта	18.11.2019 р.- 20.11.2019 р.	Виконано
9	Написання розділу «Обґрунтування економічної ефективності» Підписання розділу в консультанта	21.11.2019 р.- 03.12.2019 р.	Виконано
10	Завершення написання розділу «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях» Підписання розділу в консультантів	04.12.2019 р.- 06.12.2019 р.	Виконано
11	Проходження нормоконтролю	09.12.2019 р. 10.12.2019 р.	Виконано
12	Підготовка висновку керівником та зовнішньої рецензії	11.12.2019 р. - 12.12.2019 р.	Виконано
13	Попередній захист дипломної роботи	13.12.2019 р. 14.12.2019 р.	Виконано
14	Робота ЕК. Захист дипломної роботи	23.12.2019 р.- 27.12.2019 р.	Виконано

Студент

(підпис)

Керівник роботи

(підпис)

Ковальчук Р.-П.О.

(прізвище та ініціали)

Мариненко Н.Ю.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Ковальчук Р.-П. О. Формування системи управління якістю продукції підприємства (на прикладі ТОВ «Микулинецький Бровар»). – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». – Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. – Тернопіль, 2019.

Об'єктом дослідження є фінансово-господарська діяльність ТОВ «Микулинецький Бровар» та процеси формування системи управління якістю його продукції.

Метою дослідження є аналіз системи управління якістю продукції на підприємстві та виявлення шляхів її удосконалення.

Методи дослідження: методи діалектики, аналізу, синтезу, дедукції, табличний і графічний методи, фінансовий та економічний аналіз господарської діяльності підприємства, економіко-математичне моделювання та кореляційно-регресійний аналіз.

У роботі розкрито теоретико-методичні засади управління якістю продукції на промислових підприємствах. Проаналізовано основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності ТОВ «Микулинецький Бровар». Сформульовано рекомендації щодо удосконалення системи управління якістю на ТОВ «Микулинецький Бровар». Охарактеризовано тенденції розвитку вітчизняного ринку пива та макросередовище середовище функціонування ТОВ «Микулинецький Бровар». Наведено якісні показники контролю документації системи управління якістю та обґрунтовано економічну ефективність запропонованого контролювання основних показників виробничо-господарської діяльності досліджуваного підприємства. Ознайомлено із організацією і фінансуванням заходів охорони праці, а також із питаннями щодо запобігання та мінімізації наслідків надзвичайних ситуацій на підприємстві.

Ключові слова: якість, система управління якістю, фінансовий контроль.

ANNOTATION

Kovalchuk R.-P. O. Formation of enterprise products quality management system (LLC “Mykulynetskyi Brovar” as a case study). – Manuscript.

Research for obtaining the “Master” educational degree in specialty 076 “Business, Trade and Exchange Activity”. – Ternopil Ivan Puluj National Technical University. – Ternopil, 2019.

The object of the research is the financial and business activity of the LLC «Mykulynetskyi Brovar» and processes of the enterprise’s products quality management system formation.

The aim of the research is the analysis of the system of product quality management at the enterprise and identification of ways of its improvement.

Methods of the research: methods of dialectics, analysis, synthesis, deduction, tabular and graphical methods, financial and economic analysis of enterprise economic activity, economic-mathematical modeling and correlation-regression analysis.

Theoretical and methodological principles of product quality management at industrial enterprises are considered in the thesis. The technical-economic and financial indicators of activity of LLC «Mykulynetskyi Brovar» are analyzed. Recommendations for improving the quality management system at LLC «Mykulynetskyi Brovar» are formulated. The analysis of trends of development of the brewing industry in Ukraine and the macroenvironment for the LLC «Mykulynetskyi Brovar» functioning are characterized. The qualitative indicators of control of the documentation of the quality management system are determined and the economic efficiency of the proposed control of the main indicators of production and economic activity of the researched enterprise is substantiated. The acquaintance with organization and financing of measures of labor protection, as well as with the emergency situations occurrence and prevention at this enterprise took place.

Keywords: quality, quality management system, financial control.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	9
1.1. Трактуювання категорій «якість» та «якість продукції»	9
1.2. Сутність системи управління якістю продукції.....	16
1.3. Впровадження системи управління якістю на промисловому підприємстві.....	23
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНИХ ТА ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «МИКУЛИНЕЦЬКИЙ БРОВАР»	33
2.1. Розвиток та техніко-економічна характеристика підприємства.....	33
2.2. Аналіз динаміки активів та пасивів ТОВ «Микулинецький Бровар».....	35
2.3. Аналіз показників ліквідності та фінансової стійкості підприємства....	49
Висновки до розділу 2	51
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НА ТОВ «МИКУЛИНЕЦЬКИЙ БРОВАР»	54
3.1. Активізація функції фінансового контролю в системі управління якістю та забезпечення ефективності її функціонування.....	54
3.2. Вдосконалення системи управління якістю на досліджуваному підприємстві: реалізація і контроль заходів.....	64
Висновки до розділу 3	69
РОЗДІЛ 4. СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА	71
4.1. Характеристика та тенденції розвитку вітчизняного ринку пива	71
4.2. Оцінювання якості і конкурентоспроможності продукції ТОВ «Микулинецький Бровар».....	75
Висновки до розділу 4	78

РОЗДІЛ 5. ОБҐРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ...	
5.1. Розроблення якісних показників контролю документації системи управління якістю.....	80
5.2. Моделювання ефективності контролювання основних показників виробничо-господарської діяльності досліджуваного підприємства.....	80 83
Висновки до розділу 5.....	
РОЗДІЛ 6. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	87
6.1. Організація і фінансування заходів охорони праці ТОВ «Микулинецький Бровар».....	88
6.2. Виконання комплексу заходів щодо запобігання та мінімізації наслідків НС природного та техногенного характеру на об'єкті з врахуванням особливостей регіону.....	88
6.3. Попередження наслідків аварій на виробництвах із застосуванням аміаку. Вплив аміаку на організм людини. Перша допомога. Профілактика уражень.....	91 94
Висновки до розділу 6.....	100
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	105
ДОДАТКИ.....	114

ВСТУП

Актуальність теми. Для покращення конкурентних позицій на ринку, перспективи довготривалого функціонування на ньому, завоювання лояльності споживачів підприємство повинне забезпечити високий рівень якості продукції, яку виробляє. Багато компаній використовують програми загального управління якістю (Total Quality Management, TQM), намагаючись постійно покращувати якість як самого продукту, так і усіх етапів його виготовлення. На сьогоднішній день виробники розцінюють якість як інвестицію, а її покращення – як один із ключових факторів успіху. Впровадження міжнародних стандартів дає змогу виробникові не лише підвищити якість своїх товарів до рівня міжнародних вимог, але й забезпечує перебудову виробництва, його організацію, технологію, систему управління до рівня розвинених країн. Наявність сертифіката відповідності якості полегшує доступ українських виробників до міжнародних ринків, що записано в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС). Тому дане дослідження є актуальним для виробників пивоварної продукції.

Дослідженню категорій «якість» та «система управління якістю» присвячені праці таких відомих українських та зарубіжних вчених: О. Барановського, Л. Василевича, С. Гаркавенко, Г. Зіміної, Ю. Журика, О. Михайлова, Я. Плоткіна, В. Рифа, А. Старостіної, О. Шевельової, Ф. Кросбі, У. Демінга, П. Друкера, Е.М. Векслера, Дж. Ван Енттігера, Дж. Сітінга та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз системи управління якістю продукції на підприємстві та виявлення напрямів її удосконалення.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- проаналізувати категорії «якість» та «система управління якістю»;
- встановити процедури розроблення та управління документообігом при впровадженні системи управління якістю на промисловому підприємстві;

- здійснити аналіз техніко-економічних та фінансово-майнових показників діяльності ТОВ “Микулинецький Бровар”;
- сформулювати рекомендації щодо удосконалення системи управління якістю на досліджуваному підприємстві;
- охарактеризувати стан та тенденції розвитку галузі, представником якої є досліджуване підприємство, а також фактори, що впливають на його діяльність на ринку;
- обґрунтувати економічну ефективність удосконалення системи управління якістю на основі фінансового контролювання на ТОВ «Микулинецький Бровар»;
- ознайомитися із організацією і фінансуванням заходів охорони праці на ТОВ “Микулинецький Бровар”, а також із питаннями запобігання та мінімізації наслідків надзвичайних ситуацій на ньому.

Об’єктом дослідження є фінансово-господарська діяльність ТОВ «Микулинецький Бровар» та процеси формування системи управління якістю його продукції.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти формування системи управління якістю продукції підприємства.

Методи дослідження. При написанні дипломної роботи використано методи діалектики, аналізу, синтезу, дедукції, табличний та графічний методи, фінансовий та економічний аналіз господарської діяльності підприємства, а також економіко-математичне моделювання і кореляційно-регресійний аналіз.

Інформаційна база дослідження ґрунтується на законодавчих та нормативних актах, що діють в Україні, міжнародних стандартах бухгалтерського обліку; даних Державної служби статистики України; наукових працях вітчизняних та зарубіжних економістів, матеріалах періодичної преси, даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства ТОВ “Микулинецький Бровар”, результатах самостійних авторських досліджень ринку, матеріалах ресурсів з мережі Інтернет.

Наукова новизна обґрунтованих магістрантом положень і рекомендацій, що виносяться на захист, полягає у тому, що на основі аналізу діяльності ТОВ “Микулинецький Бровар” здійснено розроблення пропозицій щодо удосконалення системи управління якістю за допомогою фінансового контролю.

Практичне значення отриманих результатів дипломної роботи полягає у тому, що розроблені у роботі рекомендації щодо вдосконалення системи управління якістю можуть бути використані у його діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дослідження доповідались та обговорювались на III Міжнародній науково-практичній конференції «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах» та II Міжнародному студентському науковому форумі «Креативна економіка очима молоді» (м. Тернопіль, 5 квітня 2019 р.).

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, шести розділів, висновків та пропозицій загальним обсягом 113 сторінок, списку використаних джерел із 101 найменування, 3 додатків (обсягом 30 сторінок). Робота містить 13 таблиць та 20 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

1.1. Трактування категорій «якість» та «якість продукції»

В ринковій економіці проблеми якості є найбільш вагомим фактором підвищення рівня життя, економічної, соціальної та екологічної безпеки¹.

Важливою складовою всієї системи якості є якість продукції. В сучасній економічній літературі та практиці існують різні трактування поняття «якість». Міжнародна організація із стандартизації визначає якість (стандарт ISO 8402 ISO 8402:1994) як «сукупність властивостей та характеристик продукції і послуг, які надають їм властивість задовольняти обумовлені чи запропоновані вимоги». Цей стандарт ввів такі поняття як «забезпечення якості», «управління якістю», «спіраль якості»¹. Вимоги до управління якістю на міжнародному рівні визначаються стандартами ISO серії 9000. Перша редакція міжнародних стандартів ISO серії 9000 вийшла наприкінці 80-х років і була передумовою виходу міжнародної стандартизації на якісно новий рівень. Ці стандарти були введені безпосередньо у виробничий процес, сферу управління і встановили чіткі вимоги до систем управління якістю. Стандарти серії ISO 9000 встановили єдиний, визнаний у світі підхід до договірних умов з оцінки систем якості і одночасно регламентували відносини між виробниками і споживачами продукції [36, с. 12]. Тобто, стандарти ISO – це чітка орієнтація на споживача.

Необхідність покращення якості продукції в сучасних умовах зумовлена такими обставинами, як:

– потреби науково-технічного прогресу (НТП) – сучасні технології вимагають кращих якісних характеристик сировини, матеріалів, обладнання;

¹ URI : https://ru.osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/20669/,
<https://works.doklad.ru/view/GmUx0mS9574/all.html>, <https://studfile.net/preview/5433154/>

- зміна споживчих запитів населення – на кількісному насиченні ринку зростають вимоги до якісних характеристик товарів;
- нестача або обмеженість природних ресурсів – використання високоякісних сировини, матеріалів, машин рівноцінне їх збереженню, та економії суспільної праці;
- підвищення значення матеріального стимулювання в ринкових умовах;
- розвиток зовнішньої торгівлі – вихід і опанування зовнішнього ринку можливі лише за умов виробництва високоякісної конкурентоспроможної продукції².

Формування якості продукції починається із стадії її проектування. Так, на етапі дослідження розробляються технічні та економічні принципи, створюються функціональні зв'язки, моделі. Після цього створюють основу виробничої документації та дослідний зразок [6, с. 26].

На етапі конструкторсько-технологічних робіт підготовлюють впровадження виробу у виробництво.

Якість роботи безпосередньо пов'язана із забезпеченням функціонування підприємства. Це – якість управління (планування, аналізування та контролювання). Від якості планування, а саме від розроблення стратегії та системи планів залежить досягнення поставлених організацією цілей.

Якість продукції може проявлятися і в процесі їх споживання. Ідею такого підходу до визначення якості запропонували Дж. Ван Енттігер і Дж. Сіттінг. Ними розроблено спеціальну галузь науки кваліметрію [40, с. 123].

Кваліметрія – це наука про способи вимірювання і оцінювання показників якості. Вона дозволяє давати кількісні характеристики товарів.

Різноманітні фізичні властивості, які важливі для оцінки якості сконцентрована у такому економічному значенні товару, як споживча вартість.

Найважливішими властивостями для оцінки якості є:

- технічний рівень, який відбиває матеріалізацію продукції науково-технічних досліджень;

² URI : <https://leksii.net/1-2504.html>

– естетичний рівень, яких характеризується комплексом властивостей, пов'язаних з естетичними поглядами на товар;

– експлуатаційний рівень, пов'язаний з технічною стороною використання продукції (догляд за виробом ремонт);

– технічна якість, яка пропонує гармонійно ув'язати споживчі властивості при експлуатації товару (функціональна точність, надійність, тривалість терміну служби)³.

Вчені дослідили, що джерелом багатства є якість продукції – це перспективний засіб нарощування благополуччя, без зусиль щодо експлуатації природних ресурсів [24, с. 251].

Якість слід розглядати як ступінь задоволення конкретних потреб користувача через споживчі характеристики даної продукції. Зміст якості полягає в безперервному покращенні обслуговування споживачів, очікуванням яких не тільки варто відповідати, а й перевершувати їх. З наведених аргументів можемо зробити висновок, що якість має як технічні, так і економічні характеристики.

Ф. Кросбі визначає якість як відповідність вимогам споживачів. Американський вчений-дослідник У. Демінг визначив загальні принципи у сфері якості, найважливіші з них [100, с. 187-192]:

1. Стабільність мети.
2. Відмова від тотального контролю.
3. Припинення політики мінімальних витрат.
4. Постійне підвищення кваліфікації.
5. Вдосконалення системи виробництва та обслуговування.
6. Навчання керівників.
7. Виключення проміжних цілей.
8. Компетентність вищого керівництва.

³ Ильенкова Н. Д. Спрос: анализ и управление. М. : Финансы и статистика, 2002. 215 с.

У. Демінг вважає, що управління якістю не означає досконалості. Воно передбачає дотримання такого рівня якості, на який розраховує ринок [36, с. 145].

За твердженням С. Гаркавенко: «якість товару – це сукупність властивостей і характеристик товару (послуги), які дають можливість задовольняти певну потребу» [11, с. 79]. До показників, що характеризують якість товару відносять:

- функціональні характеристики, які визначають функції та сфери використання товару (продуктивність, конструктивні та інші характеристики товару);

- показники надійності (безвідмовність функціонування протягом визначеного часу, довговічність, ремонтпридатність, можливість зберігання);

- показники технологічності – ступінь споживання паливно-енергетичних матеріальних ресурсів, технологічна раціональність, новизна конструктивних елементів;

- гігієнічні та показники безпеки – свідчать про вплив товару на організм людини, безпеку, нешкідливість споживання товару;

- ергономічні – моделювання зовнішнього вигляду та форми продукції;

- нормативні – регламентуються нормами та стандартами;

- екологічні – відповідають вимогам захисту довкілля [11, с. 211].

У таблиці 1.1 подано погляди на визначення категорії «якість».

Слід відзначити, що вартість, яка відповідає лише внутрішнім стандартам мало що вартує для споживача. «Відповідати якості слід з належною обережністю. Головне – це задоволення потреб споживача, який визначає якість» [4, с. 256].

Досить важливою проблемою для сучасних українських підприємств є створення системи якості, яка дозволила б забезпечити виробництво конкурентоспроможної продукції. У праці [29] висвітлено теоретичну сутність підходів та нових концепцій управління розвитком промислового підприємства, які сьогодні є найбільш затребуваними в практиці господарської діяльності

підприємств – TQM, реінжинірингу, ошадливого менеджменту, аутсорсингу, бенчмаркінгу, контролінгу, концепції організації, що навчається тощо.

Таблиця 1.1

Трактування категорії «якість»

Автор	Формулювання визначень якості
Аристотель (III ст. до н.е.)	Розходження між оцінками предметів; диференціалізація за ознакою “гарний-поганий”. Якість є, перш за все, тотожна з буттям визначеність, щось перестає бути тим, що воно є, коли воно втрачає свою якість.
Китайська версія/ Давній Китай (I-II ст. до н.е.)	Ієрогліф, який позначає якість, складається з двох елементів – “рівновага” і “гроші” (якість = рівновага + гроші), отже, якість тотожна поняттю “висококласний”, “дорогий”.
Гегель (XIX ст.)	Якість, перш за все, тотожна з буттям визначеність/певність, щось перестає бути тим, чим воно є, коли втрачає свою якість.
В. Шухарт (1931 р.)	Якість має два аспекти: об’єктивні фізичні характеристики і суб’єктивні оцінки (наскільки річ “гарна”).
К. Ісікава (1950 р.)	Якість має два аспекти: об’єктивні фізичні характеристики і суб’єктивні оцінки (наскільки річ “гарна”).
Дж. Джуран (1979 р.)	Якість має два аспекти: придатність для використання (відповідність призначенню); суб’єктивна оцінка – ступінь задоволення споживача (для реалізації якості виробник повинен знати вимоги споживача і зробити свою продукцію такою, щоб вона задовольняла ці потреби)
Державний стандарт ДСТУ 15467-79	Якість продукції – сукупність властивостей продукції, які обумовлюють її придатність задовольняти певні потреби відповідно до її призначення.
Міжнародний стан- дарт ISO 8402-86	Якість – сукупність властивостей і характеристик продукції або послуги, що додають їм здатність задовольняти обумовлені чи передбачувані потреби.
Американський інститут стандартів та американське товариство якості (90-ті рр.XX ст.)	Якість – загальна кількість особливостей і характеристик продукту або послуги, яка поширюється на його здатність задовольняти обумовлені чи передбачувані потреби.
Міжнародний стан- дарт ISO 8402-94	Якість – сукупність характеристик об’єкта, що стосується його спроможності задовольняти встановлені й передбачувані потреби.
Новий тлумачний словник української мови (1998 р.)	Якість – це внутрішня визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших; ступінь вартості, цінності, придатності чого-небудь для його використання за призначенням; добротність; та чи інша характерна ознака, властивість, риса кого-, чого-небудь
Міжнародний стандарт ISO 9001-2000/2008 ДСТУ ISO 9001- 2001/2009	Ступінь, з яким сукупність власних характеристик задовольняє вимоги.
Генеральний секретар ЄОЯ Б. де Норей (2000 р.)	Якість – це більш ніж сертифікація, стандарти виконання правил. Це поняття про удосконалення, про те, як зробити світ кращим і як впровадити удосконалення в життя

Джерело: [85 с. 7-8]

Система якості є досить важливим моментом при проведенні переговорів із замовниками з-за кордону, які вважають за необхідне наявність у виробника системи якості та сертифікату на цю систему, видану авторитетним сертифікаційним органом. Система якості повинна враховувати особливості підприємства, забезпечувати мінімізацію витрат на розробку продукції і її впровадження. Споживач бажає мати впевненість, що якість доведеної до нього продукції буде стабільною і стійкою.

Якість також є і досить вагомим інструментом у боротьбі за ринки збуту. Саме якість забезпечує конкурентоспроможність товару. Цей показник складається з технічного рівня продукції і корисності товару для споживача через функціональні, соціальні, естетичні, ергономічні та екологічні властивості. При цьому, конкурентоспроможність визначається, як сукупність якісних і вартісних характеристик товару, які можуть задовольняти потреби споживача, а також витрати на покупку і використання, чи експлуатацію товару⁴.

Для оцінки рівня конкурентоспроможності товару слід врахувати два аспекти, які впливають на вибір товару покупцем. Перший – це корисний ефект, що його отримує споживач, купуючи товар, який має два складники: якість та сервіс. Другий – витрати, пов'язані з придбанням та експлуатацією товару. Що більший корисний ефект і менші витрати, то привабливішим для споживача, конкурентоспроможнішим є товар. Отже, умовою конкурентоспроможності товару є максимізація питомого споживчого ефекту.

Таким чином, загальний показник конкурентоспроможності товару може бути представлений як співвідношення корисного ефекту від використання товару і витрат на його придбання та експлуатацію [12, с. 110]:

$$K = \text{Споживчий ефект} / \text{Ціна споживання} \rightarrow \text{max},$$

або

⁴ URI : http://ru.osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/20670/

$$K = \frac{E_{кор}}{Ц_{спож}} = \frac{T + C}{Ц_{спож}} \rightarrow \max, \quad (1.1)$$

де K – конкурентоспроможність товару (питомий споживчий ефект);

$E_{кор}$ – технічні параметри товару;

T – якість товару;

C – якість післяпродажного обслуговування;

$Ц_{спож}$ – ціна споживання.

Управління якістю – це дії, спрямовані на встановлення, забезпечення та підтримку необхідного рівня якості продукції в процесі її проектування, виробництва та експлуатації.

У сучасній теорії та практиці управління якістю виділяють наступні п'ять основних етапів⁵:

I. Прийняття рішення «що виготовляти?» і підготовка технічних умов.

II. Перевірка готовності виробництва і розподілу організаційної відповідальності.

III. Процес виготовлення продукції або надання послуг.

IV. Усунення дефектів і забезпечення інформацією оберненого зв'язку з метою внесення у процес виробництва і контролю змін, які дозволяють уникнути виявлених дефектів у майбутньому.

V. Розроблення довготермінових планів з якості.

Сучасні умови ринку вимагають від промислових виробників вироблення комплексного підходу до управління якістю на кожному етапі технологічного процесу та реалізації продукції. А це, у свою чергу, потребує розроблення та впровадження системи управління якістю, підготовки нормативно-технічної документації для сертифікації цієї системи.

⁵ URL : <https://www.slideshare.net/pavloSPB/3-49163422>

1.2. Сутність системи управління якістю продукції

Система управління якістю (СУЯ) – це засіб, за допомогою якого організація спрямовує та контролює ті види діяльності, які впливають на якість. У широкому розумінні вона складається з організаційної структури, а також з планування, процесів, ресурсів і документації, які використовують для досягнення певних цілей у сфері якості, забезпечення покращення продукції та послуг і виконання вимог замовників.

СУЯ застосовуються у компаніях будь-якого розміру до всіх аспектів управління, наприклад, маркетингової, збутової та фінансової діяльності. Стандарти на системи управління якістю не слід плутати зі стандартами на продукцію. Більшість організацій, недостатньо обізнаних з поняттям систем управління якістю і, зокрема зі стандартами ISO серії 9000, плутають поняття якість продукції або послуги з поняттям управління якістю. Застосування стандартів на продукцію, стандартів на системи управління якісно і підходів до поліпшення якості є засобами підвищення задоволеності замовників і конкурентоспроможності підприємства, і ці засоби не виключають один одну⁶.

СУЯ за ISO 9001 – це система, яка побудована на вимогах стандарту ISO 9001:2000. Основними ключовими документами, що входять до стандартів ISO серії 9000, є [36, с.24]:

- ISO 9000, що встановлює поняття, принципи, основні положення і визначає термінологію для систем управління якістю;
- ISO 9001, що встановлює вимоги, які необхідно виконувати;
- ISO 9004, що є настановою щодо постійного поліпшення діяльності організації загалом;
- ISO 19011, що є настановою щодо здійснення аудиту систем управління якісно (а також систем екологічного управління).

⁶ URL : https://pidruchniki.com/73479/sotsiologiya/organizatsiyno-ekonomichne_zabezpechennya_upravlinnya_korporativnoyu_sotsialnoyu_vidpovidalnistyu

Завдяки своїй універсальній природі стандарти серії ISO 9000 знайшли застосування у всіх без винятку галузях виробництва і сфери послуг (рис. 1.1).

Рисунок 1.1. Передумови впровадження системи управління якістю

Джерело: [36, с. 12]

На рис. 1.2 зображено типові стадії життєвого циклу, на яких забезпечується якість продукції.

Рисунок 1.2. «Петля якості» або типові стадії життєвого циклу, на яких забезпечується якість продукції

Джерело: [85, с. 9]

Впровадження системи управління якістю забезпечить підприємству наступні переваги⁶:

- поліпшення діяльності підприємства та підвищення його продуктивності;
- концентрація зусиль на цілях підприємства і очікуваннях замовників;
- досягнення та підтримання якості продукції та послуг з метою виконання вимог замовників та задоволення їхніх потреб, які можливо передбачити;
- підвищення задоволеності замовника;
- впевненість у тому, що встановлена якість досягається та підтримується;
- надання доказу замовникам та потенційним покупцям того, що ваша організація здатна задовольнити їхні вимоги;

- відкриття нових ринкових можливостей або забезпечення сталості зайнятого сегменту ринку;
- проведення сертифікації/реєстрації;
- можливість конкурувати на тій самій основі, що й великі організації (наприклад, здатність брати участь у тендерах або подавати цінові квотування).

Сертифікація – це офіційне визнання іншими організаціями розробленої системи управління якістю. У деяких країнах до сертифікованих систем управління якістю ставляться як до зареєстрованих і замість терміну «сертифікація» використовують термін «реєстрація». Сертифікація (реєстрація) не є обов'язковою вимогою, пов'язаною з впровадженням стандарту ISO 9001, але вона може вимагатися від підприємства деякими з його замовників. На рішення стосовно сертифікації (реєстрації) може також впливати діяльність факторів зовнішнього середовища організації, а саме конкурентів та регулюючих і законодавчих органів.

ISO 9001:2000 базується на восьми принципах управління якістю, а саме підрозділ 0.2 «Принципи управління якістю» стандарту ДСТУ 180 9000-2001⁷:

1. Орієнтація на замовника. Організації залежать від своїх замовників і тому повинні розуміти поточні та майбутні потреби замовників, виконувати їхні вимоги і прагнути до перевищення їхніх очікувань.

2. Лідерство. Керівники встановлюють єдність мети та напрямів діяльності організації, їм слід створювати та підтримувати таке внутрішнє середовище, в якому працівники можуть бути повністю залучені до виконання завдань, що стоять перед організацією.

3. Залучення працівників. Працівники на всіх рівнях становлять основу організації, і їхнє повне залучення дає змогу використовувати їхні здібності на користь організації.

4. Процесний підхід. Бажаного результату досягають ефективніше, якщо діяльністю та пов'язаними з нею ресурсами управляють як процесом.

⁷ Державний стандарт України. Системи управління якістю. основні положення та словник (ISO 9000:2000, IDT). URL : https://dnaop.com/html/34108/doc-ДСТУ_ISO_9000-2001

5. Системний підхід до управління. Ідентифікування, розуміння та управління взаємопов'язаними процесами як системою сприяє організації у результативнішому та ефективнішому досягненні її цілей.

6. Постійне поліпшення. Постійне поліпшення діяльності організації в цілому слід вважати незмінною метою організації.

7. Прийняття рішень на підставі фактів. Ефективні рішення приймають на підставі аналізування даних та інформації.

8. Взаємовигідні стосунки з постачальниками. Організація та її постачальники є взаємозалежними, і взаємовигідні стосунки підвищують спроможність обох сторін створювати цінності.

Ці вісім принципів управління якістю формують основу стандартів на системи управління якістю, які входять до стандартів ISO серії 9000.

Застосування цих принципів призвело до таких змін [100, с. 14-44]:

- відтепер ISO 9001 має цілком нову структуру, у якій більше не використовуються так звані «20 елементів», а враховано «процесний» підхід, більш схожий на спосіб управління, який застосовує більшість підприємств;

- відтепер наголос робиться на вимогах до системи управління якістю, а не до системи забезпечення якості;

- відтепер існує краще розуміння того, що виготовлення відповідної продукції і падання відповідних послуг включено в систему управління якістю і становить її складову частину;

- відтепер існує лише один стандарт з вимогами до системи управління, а саме ISO 9001, тим часом як раніше існували три стандарти з вимогами: ISO 9001, ISO 9002 та ISO 9003;

- ISO 9001:2000 використовує більш логічну термінологію, зокрема щодо опису ланцюга постачання і використання відповідних термінів:

постачальник → організація → замовник

- відтепер існує чіткий зв'язок між системою управління якістю і постачанням відповідної продукції та/або наданням відповідних послуг;

- висувається більше вимог, пов'язаних із зобов'язанням та участю найвищого керівництва у розробленні, впровадженні та поліпшенні системи управління якістю;
- приділяється більше уваги взаємодії між організацією і замовником для відстеження і підвищення задоволеності замовника;
- встановлено зв'язки між різними видами діяльності з аналізування та оцінювання для забезпечення постійного поліпшення результативності системи управління якісно;
- досягнуто більшої сумісності з стандартами ISO серії 14000 на систему екологічного управління;
- відтепер необхідною умовою є забезпечення компетентності персоналу для виконання роботи, яку йому доручають;
- кількість задокументованих методик, яких тепер вимагає ISO 9001, зменшена з 18 до 6, і, таким чином, відповідальність за визначення та розроблення додаткових документів, необхідних для підприємницької діяльності, перекладено на підприємство;
- наголошено на важливості збирання та аналізування даних, пов'язаних з функціонуванням системи управління якістю.

Розглянемо сферу застосування системи управління якістю на рис. 1.3.

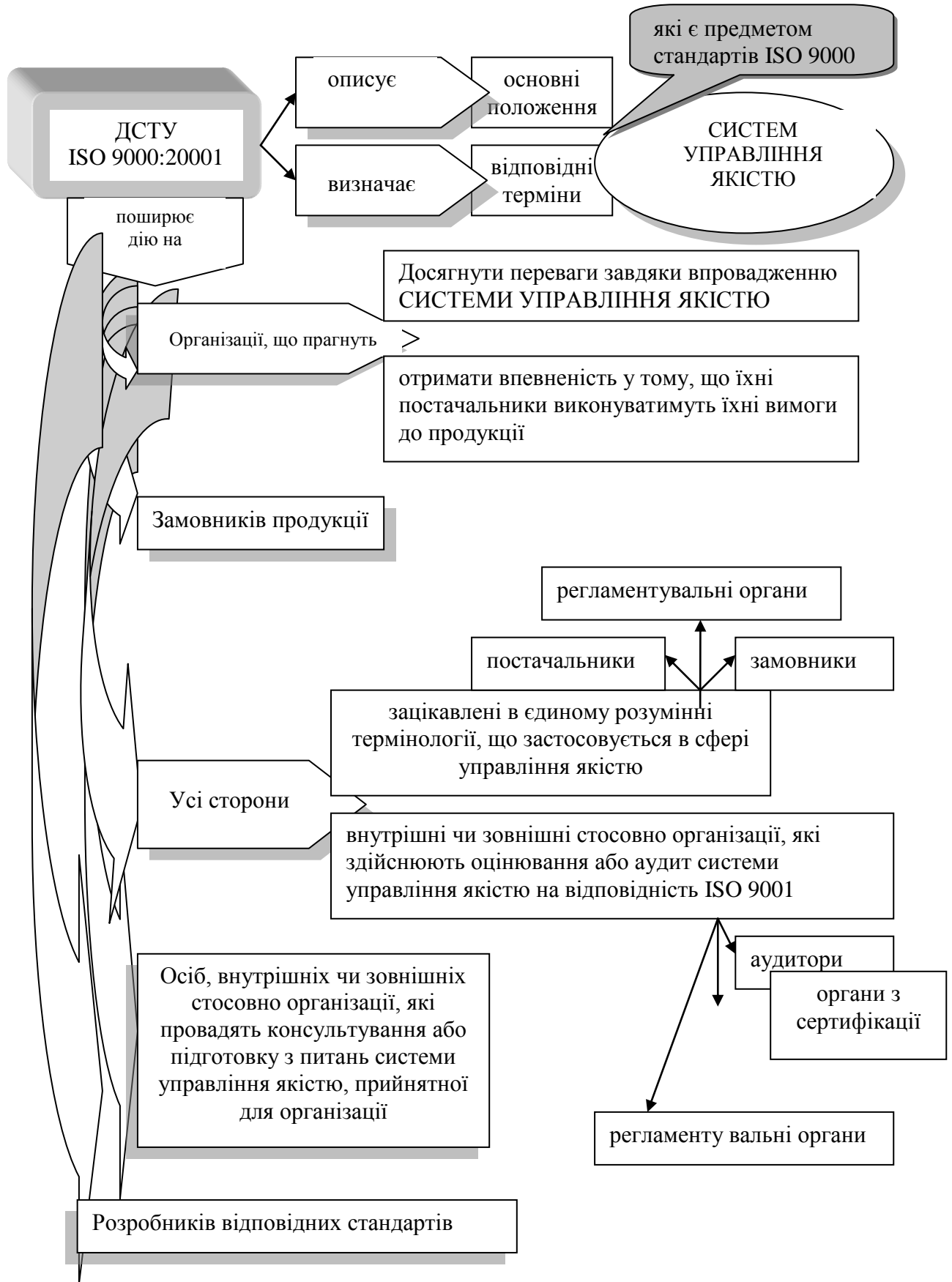

Рисунок 1.3. Сфера застосування системи управління якістю ISO 9000

1.3. Впровадження системи управління якістю на промисловому підприємстві

Організація повинна встановити, задокументувати, впровадити та підтримувати СУЯ і постійно поліпшувати її результативність відповідно до вимог Державного стандарту.

Документація СУЯ повинна містити (рис. 1.4):

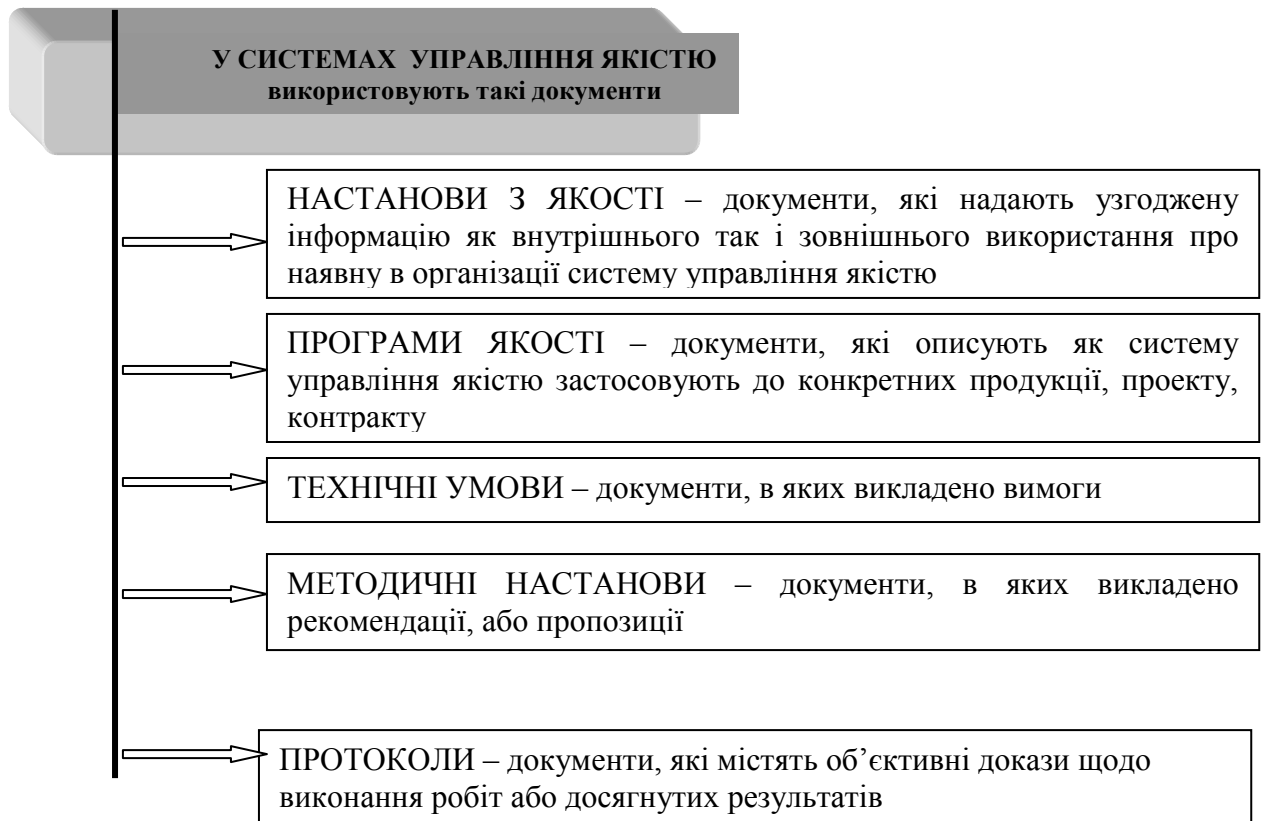

Рисунок 1.4. Види документів, які використовують у системах управління якістю

Документація може бути дуже різною в будь-якій формі, представленою як окремими офіційними документами, так і технічними примітками, включеними до креслень, настановами з експлуатації обладнання [76, с. 37].

Подамо характеристику щодо розроблення кожного з перелічених на рисунку документів:

1. Настанова з якості. Організація повинна розробити та актуалізувати настанову з якості, яка містить:

а) сферу застосування системи управління якістю, у тому числі деталізацію та обґрунтування будь-яких вилучень;

б) задокументовані методики, встановлені для системи управління якістю, або посилання на них;

в) опис взаємодії процесів системи управління якістю.

2. Управління документацією. Необхідно здійснювати управління документацією системи управління якістю. Повинна бути розроблена задокументована методика для визначення управлінських дій, необхідних для:

а) затвердження документів як відповідних перед їх введенням в дію;

б) аналізування та, в разі потреби, актуалізації документів і нового їх затвердження;

в) забезпечення ідентифікації змін та статусу чинної переглянутої версії документів;

г) забезпечення наявності відповідних версій чинних документів у місцях застосування;

д) забезпечення розбірливості та простоти ідентифікації документів;

е) забезпечення ідентифікації документів зовнішнього походження і контролю за їхнім розповсюдженням;

ж) запобігання ненавмисному застосуванню застарілих документів і застосування належної ідентифікації цих документів у разі їх зберігання в будь-яких цілях.

Із швидким розвитком комп'ютерних мереж стало відносно легко дотримуватися вимоги щодо управління документацією. Традиційно управління документацією становило понад половину невідповідностей, які виявлялися під час аудиту. Якщо використовується комп'ютерний підхід, тоді версія в мережі є найпростішою версією. Неможливо управляти всіма документами, що утримуються в електронному форматі з зовнішніх джерел. Тому важливо, щоб кожен мав достовірну інформацію перед початком роботи.

3. Управління протоколами. Слід розробляти та актуалізовувати протоколи для надання, доказів відповідності вимогам та результативності

системи управління якістю. Протоколи повинні бути доступними, легкими для читання та ідентифікації. Повинна бути розроблена задокументована методика для визначення управлінських дій щодо забезпечення ідентифікації, збереження, захисту, доступу, терміну зберігання та вилучення протоколів⁸⁹.

У деяких випадках термін зберігання може диктуватися законодавчими або регламентувальними вимогами, фінансовими вимогами, відповідальністю за можливі рекламації на продукцію або технічними умовами замовників. Ці відомості слід зареєструвати або зробити на них посилання в задокументованій методиці.

Найвище керівництво повинне надавати докази виконання своїх зобов'язань щодо розроблення та впровадження системи управління якістю і постійного поліпшення її результативності, використовуючи:

- а) доведення до всіх рівнів в організації важливості задоволення вимог замовника, а також регламентувальних та законодавчих вимог;
- б) формулювання політики у сфері якості;
- в) забезпечення установа цілей у сфері якості;
- г) аналізування з боку керівництва;
- д) забезпечення ресурсами¹⁰.

Зобразимо на схемі роль найвищого керівництва в системі управління якістю з використання принципів та методів менеджменту [36, с. 29]. Наведена схема демонструє оптимальний підхід до створення передумов щодо залучення працівників підприємства при формуванні системи управління якістю на кожному етапі виробництва та реалізації продукції (рис. 1.5).

Зобов'язання щодо якості. Згідно з ISO 9000:2000 найвище керівництво – це «особа чи група осіб, яка спрямовує та контролює діяльність організації на найвищому рівні», функції яких:

- проведення переговорів з вашими замовниками;
- проведення досліджень ринку/можливостей замовників;

⁸ URL : https://dnaop.com/html/29585_2.html

⁹ URL : <https://www.slideshare.net/ssuser515d27/10-2012-57983200>

¹⁰URL : https://dnaop.com/html/34051_3.html

- вивчення звітів у промисловій галузі;
- визначення можливостей сегменту ринку.

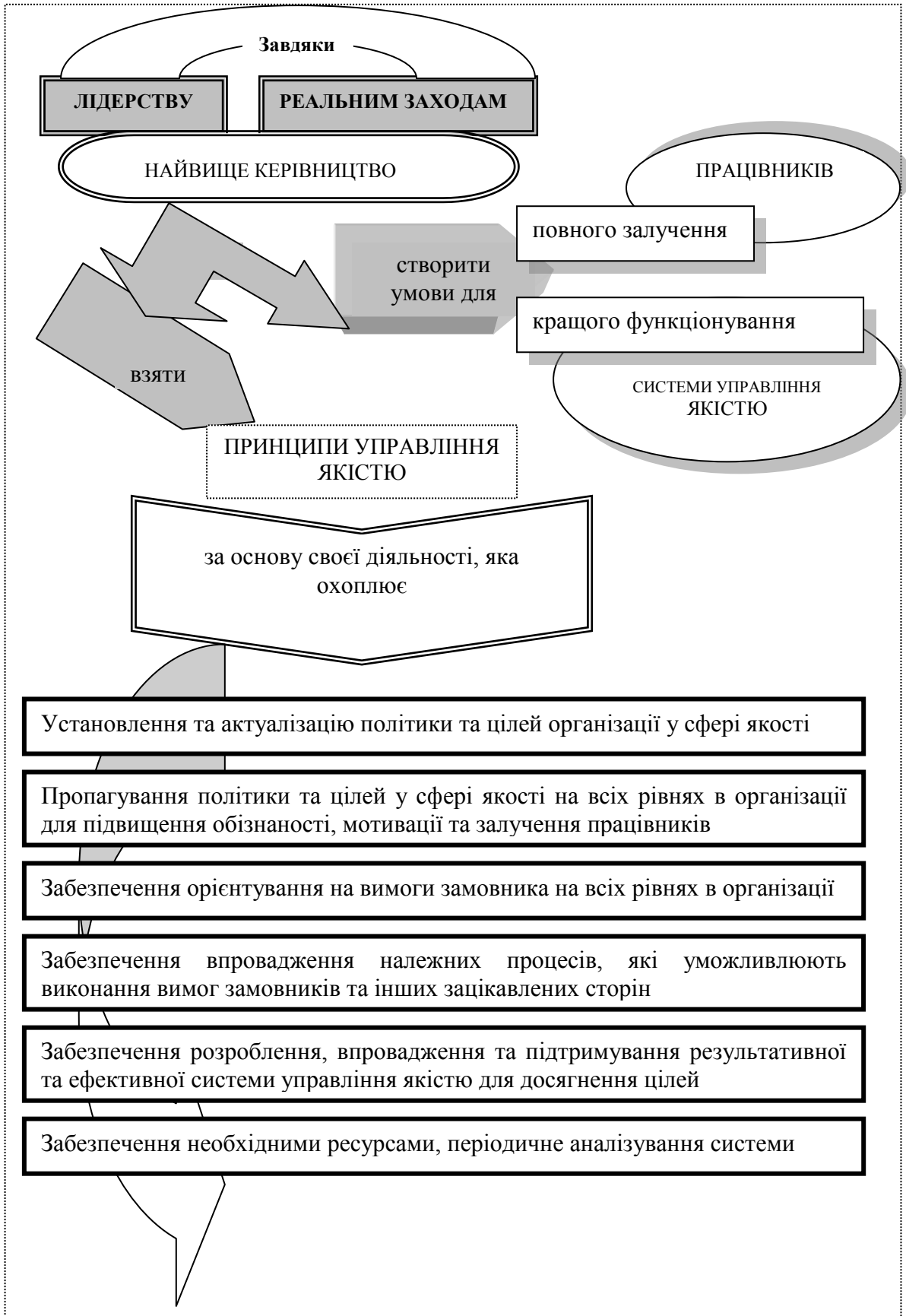

Рисунок 1.5. Роль найвищого керівництва в системі управління якістю

Політика у сфері якості. Найвище керівництво повинне забезпечити, щоб політика у сфері якості:

- а) відповідала меті організації;
- б) містила зобов'язання щодо задоволення вимог та постійного поліпшення результативності системи управління якістю;
- в) була основою для встановлення та перегляду цілей у сфері якості,
- г) була поширеною та зрозумілою на всіх рівнях в організації;
- д) аналізувалася з погляду її постійної придатності.

Формування політики у сфері якості. Політика у сфері якості:

- встановлює зобов'язання щодо якості;
- встановлює зобов'язання щодо постійного поліпшення системи управління якісно;
- є основою для встановлення цілей у сфері якості;
- встановлює, як цілі вашої організації пов'язані з вимогами ваших замовників.

Доцільно спочатку сформулювати загальну політику компанії, включаючи окремі напрями щодо маркетингу (збуту), фінансів тощо, оскільки це може полегшити формулювання політики у сфері якості. Зобов'язання найвищого керівництва щодо якості повинне бути прозорим, дієвим і його слід активно пропагувати. Наприклад, одним із методів демонстрації цього зобов'язання як працівникам, так і замовникам є тиражування примірника тексту політики у сфері якості та публічне виставлення цього примірника, підписаного власником компанії. Іншим методом є представлення політики у сфері якості на зборах працівників. Всі працівники мають розуміти політику у сфері якості, особливо в тій частині, що їх стосується, а також свою роль у системі управління якістю. Найвище керівництво має вирішити, як цього досягти. Політику у сфері якості слід також періодично аналізувати для визначення того, чи залишаються цілі все ще актуальними для вашої організації [95, с. 177-184].

Цілі у сфері якості. Найвище керівництво повинне забезпечити

встановлення цілей у сфері якості, у тому числі спрямованих на задоволення вимог до продукції, відповідно до функцій та рівнів в організації. Цілі в сфері якості повинні бути вимірними та узгодженими з політикою у сфері якості.

Відповідальність та повноваження. Найвище керівництво повинне забезпечити визначення відповідальності та повноважень інформування про це в межах організації. Найвище керівництво має забезпечити, щоб кожен працівник знав, що під нього очікується, щоб він робив (відповідальність), і що саме йому дозволено робити (повноваження); а також щоб він розумів, як відповідальність і повноваження пов'язані одне з одним.

Аналіз з боку керівництва. Найвище керівництво повинне із запланованою періодичністю аналізувати чинну в організації систему управління якістю для забезпечення її постійної адекватності та результативності. Аналізування повинне охоплювати оцінювання можливостей поліпшення і визначення потреби в змінах системи управління якістю, у тому числі політики та цілей у сфері якості.

Найвище керівництво повинне регулярно аналізувати систему управління якістю; для впровадженої та результативної системи управління якістю може бути прийнятним річний інтервал. У випадку, коли плануються або впроваджуються зміни, аналізування слід здійснювати частіше. Працівники, які беруть участь в аналізуванні, повинні бути здатними ініціювати заходи та здійснювати їх. Аналізування системи управління якістю слід здійснювати послідовно. Це може передбачати розгляд таких питань:

- узгодженість політики та цілей у сфері якості з поточними потребами;
- як працює система управління якістю і чи досягаються цілі;
- аналізування функціонування процесів;
- проблеми, пов'язані з якістю, і вжиті заходи;
- зворотний зв'язок із замовниками, включаючи претензії замовників;
- звіти про аудити системи управління якістю (внутрішні та зовнішні).

Планування випуску продукції. Організація повинна розробити процеси, необхідні для випуску продукції. Планування випуску продукції повинне бути узгодженим з вимогами до інших процесів системи управління якістю.

Під час планування випуску продукції організація повинна, залежно від конкретного випадку, визначити:

- а) цілі у сфері якості та вимоги щодо продукції;
- б) потреби в розробленні процесів і документів та забезпеченні ресурсами, специфічними для цієї продукції;
- в) необхідні перевірку, затвердження, моніторинг, інспектування та випробування, специфічні для продукції, а також критерії приймання продукції;
- г) протоколи, необхідні для надання доказів того, що процес випуску і кінцева продукція задовольняють вимоги.

Вихідні дані цього планування повинні бути у формі, яка відповідає методу виконання роботи, прийнятому в організації.

Загалом, вищенаведені передумови, дозволяють запропонувати комплексний підхід до розробки систем управління якістю промисловим підприємством (рис. 1.6).

Сучасна практика управління визначає такі групи чинників, що дають змогу управляти якістю продукції, їх доцільно використати в системі управління якістю підприємствами [36, с. 210]:

1. Стратегія організації передбачає підвищення якості продукції, що є найголовнішою передумовою для забезпечення конкурентоспроможності продукції та стійкого становища організації у ринковому середовищі.
2. В одному з розділів бізнес-плану «Плани науково-дослідних робіт», організація планує створити нові товари, або удосконалити існуючі, щоб вони відповідали найвищим вимогам якості.
3. Обладнання – відповідність до вимог НТП.
4. Персонал – особиста відповідальність за високу якість продукції.
5. Матеріально-технічне забезпечення передбачає своєчасність, якість і надійність системи постачання.

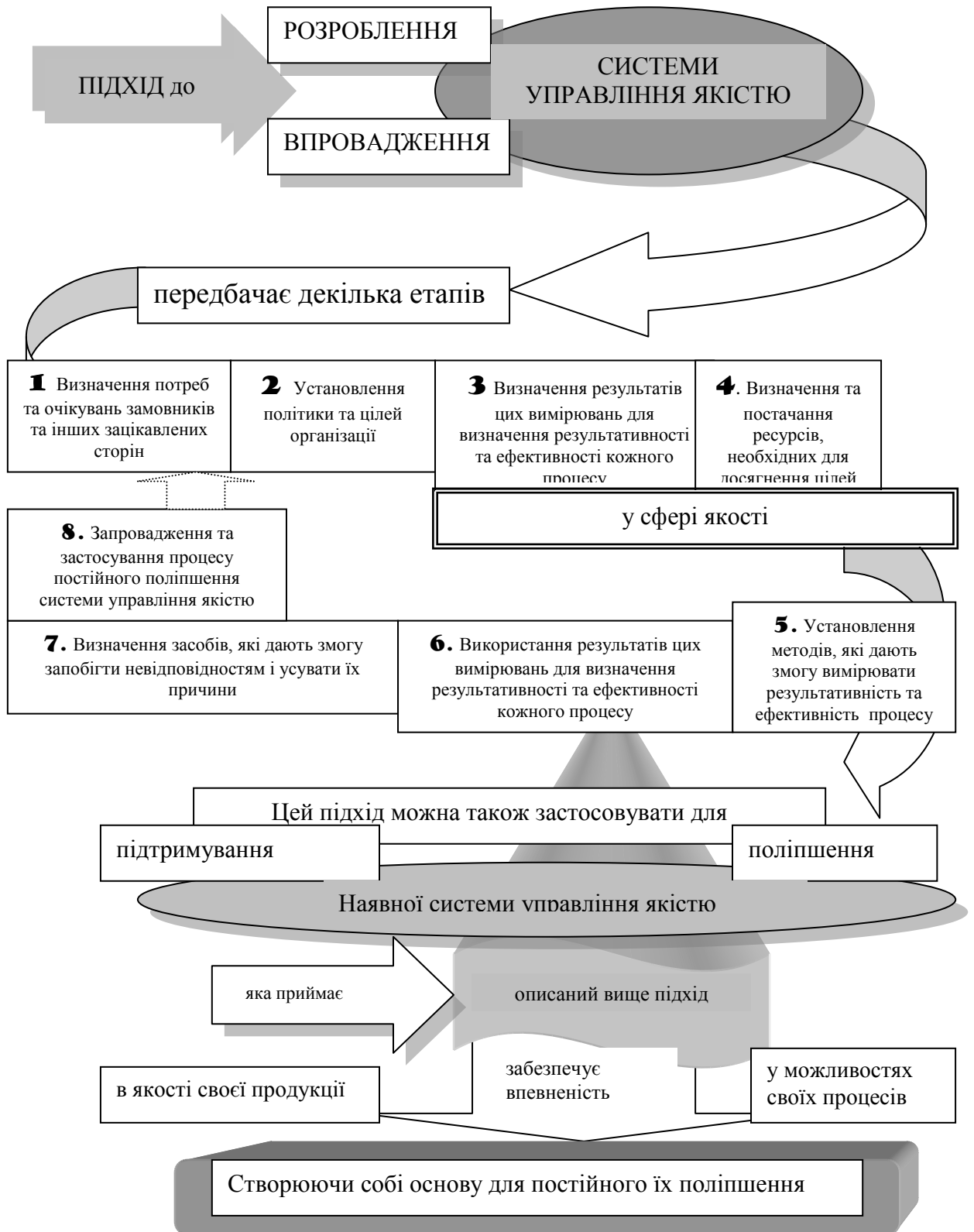

Рисунок 1.6. Підхід до систем управління якістю

Отже, якість виготовленої продукції є для організації засобом забезпечення ефективного функціонування та стійкого становища. Тому, якщо організація ставить собі за мету довго залишатися у ринковому середовищі, вона повинна приділяти першочергове значення якості готової продукції.

Висновки до розділу 1

1. Для успішного функціонування суб'єкти господарювання повинні неухильно дотримуватися основних принципів концепції TQM, невід'ємною складовою частиною якої є спрямованість підприємства на високі стандарти якості з метою забезпечення конкурентоспроможності продукції.

2. Визначено, відповідно до тлумачень стандарту ISO 8402, що якість – це сукупність властивостей та характеристик продукції і послуг, які надають їм властивість задовольняти обумовлені чи запропоновані вимоги. Цей стандарт ввів такі поняття як «забезпечення якості», «управління якістю», «спіраль якості». Вимоги до управління якістю на міжнародному рівні визначаються стандартами ISO серії 9000.

3. Якість, на думку як вчених, так і виробників та споживачів забезпечує конкурентоспроможність товару. Цей показник складається з технічного рівня продукції і корисності товару для споживача через функціональні, соціальні, естетичні, ергономічні та екологічні властивості. При цьому, конкурентоспроможність визначається, як сукупність якісних і вартісних характеристик товару, які можуть задовольняти потреби споживача, а також витрати на покупку і використання, чи експлуатацію товару.

4. Система управління якістю за ISO 9001 – це система, яка побудована на вимогах стандарту чинної версії, тобто на ISO 9001:2000. Основними ключовими документами, що входять до стандартів ISO серії 9000, є ISO 9000, що встановлює поняття, принципи, основні положення і визначає термінологію для систем управління якістю; ISO 9001, що встановлює вимоги, які необхідно виконувати; ISO 9004, що є настановою щодо постійного поліпшення діяльності

організації загалом; ISO 19011, що є настановою щодо здійснення аудиту систем управління якісно (а також систем екологічного управління).

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНИХ ТА ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «МИКУЛИНЕЦЬКИЙ БРОВАР»

2.1. Розвиток та техніко-економічна характеристика підприємства

В роботі досліджується діяльність товариства з обмеженою відповідальністю «Микулинецький Бровар». Вид економічної діяльності – виробництво пива, продукції пивоваріння та води.

З часу заснування пивзаводу (1698 р., перша згадка – 1457 р.), його роботу ні разу не було зупинено. Проектна потужність підприємства складала 1,5 млн. дал. пива, 500 тис. декал. води (розливається з 1996 року) і 2 тис. тон солоду. Сьогодні на підприємстві завершено реконструкцію і модернізацію. Виробничі потужності пивзаводу збільшено до 2,5 млн. дал пива в рік. Одним із нових і перспективних напрямків на підприємстві вважають розлив пива в КЕГи.

Асортимент підприємства складають наступні сорти:

1. Пиво «Троян» світле пільзенського типу.
2. Пиво «Пшеничне біле».
3. Пиво «Микулин» віденського типу.
4. Пиво «Медове» світле віденського типу.
5. Пиво «Микулин-900» пільзенського типу.
6. Пиво «Українське темне» мюнхенського типу.
7. Пиво безалкогольне «Редлер».
8. Пиво «Тернове поле».
9. Пиво «Елітне світле».
10. Пиво «Новорічне світле».
11. Пиво «Кельтенберг спеціальне»;
12. Пиво «Коруна чеська».
13. Пиво «Жигулівське світле».

14. Пиво «Вища проба світле».

ТОВ «Микулинецький Бровар» в своїй діяльності керується вимогами Законів України, вимогами державних стандартів і технічних умов, дотримується вимог споживачів, практики і процедур, які наявні в державі для виробництва безалкогольної продукції, в тому числі і до експлуатації технологічного обладнання. Виробництво повністю механізоване та автоматизоване.

Стабільний рівень якості, потенційні можливості товариства підтверджуються:

- відсутністю рекламацій з боку споживачів;
- позитивними відгуками споживачів і стабільністю портфеля замовлень
- продукції через оптимальне співвідношення «ціна-якість»;
- сертифікацією продукції;
- нагородами за якість – диплом «Кращі товари Тернопільщини», золоті та срібні нагороди «Кращий товар року».

Працює підприємство виключно на вітчизняній екологічно чистій сировині. У 2017 році було реалізовано всієї товарної продукції на суму 147460 тис. грн., у 2016 – на 119491 тис. грн., 2015 р. – 97110 тис. грн., 2014 р. – 74620 тис. грн., у 2013 р. – на суму 68314 тис. грн. (рис. 2.1, Додаток А).

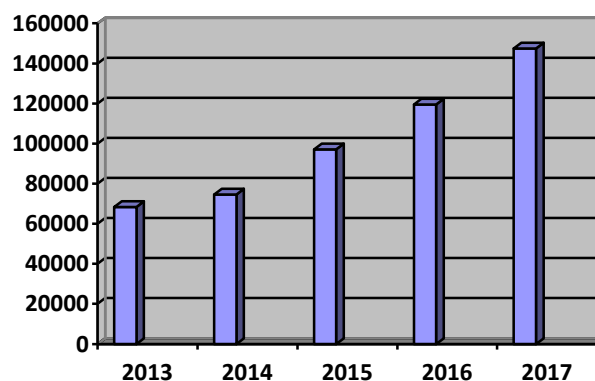

Рисунок 2.1. Обсяг реалізації товарної продукції ТОВ «Микулинецький Бровар» у 2013-2017 рр., тис. грн.

Джерело: Звіт про фінансові результати за 2013-2017 роки [Додаток А]

Надалі здійснимо аналітичне дослідження економічних явищ і процесів, що стосуються показників ефективності управління підприємства. Такий аналіз дає змогу виміряти, виявити та узагальнити рівень впливу організаційних, техніко-економічних і політичних факторів на кінцеві виробничо-господарські та фінансові результати діяльності промислового підприємства.

2.2. Аналіз динаміки активів та пасивів ТОВ «Микулинецький Бровар»

Згідно О. Мних, «аналіз фінансового стану підприємства починається з його загальної оцінки за даними балансу» [57].

На думку М. Корінько, «для аналізу фінансового стану використовують систему взаємозалежних показників, які базуються на даних бухгалтерської й статистичної звітності підприємства. Такий аналіз іноді називають зовнішнім, оскільки він орієнтується тільки на публічну звітність підприємства. Вірогідність вихідних даних визначає цінність показників, за якими ведеться розрахунок» [45, с. 344].

Проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз балансу через порівняння необхідних нам статей і розрахунку змін абсолютних і відносних величин, який дає можливість встановити абсолютні відхилення і темпи зростання за статтями балансу. Дані отримані із форми 1 (додаток А), результати обчислень подано в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Оцінка динаміки статей балансу ТОВ «Микулинецький Бровар»
за період 2013-2015 роки, тис. грн.**

Актив	Код рядка	2013	2014	Відхилення		2015	Відхилення	
				Абсолютне, тис. грн., (+, -) гр.4-гр.3	Відносне, % (гр.4/гр.3)* *100%-100%		Абсолютне, тис. грн., (+, -) гр.7-гр.4	Відносне, % (гр.7/гр.4)* *100%-100%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Необоротні активи								
Незавершені капітальні інвестиції	1005	4331	4146	-185	-4,27	146	-4000	-96,48
Основні засоби	1010	37762	43010	5248	13,90	50162	7152	16,63
первісна вартість	1011	97383	112729	15346	15,76	131729	19000	16,86
Знос	1012	59621	69719	10098	16,94	81567	11848	16,99
інші фінансові інвестиції	1035	174	174	0	0	174	0	0
Усього за розділом I	1095	42267	47330	5063	11,98	50482	3152	6,66
II. Оборотні активи								
Запаси	1100	62583	75726	13143	21,00	69740	-5986	-7,90
Виробничі запаси	1101	42062	54530	12468	29,64	45965	-8565	-15,71
Незавершене виробництво	1102	350	602	252	72,00	3774	3172	526,91
Готова продукція	1103	2639	3294	5030	190,6	3669	-4375	-57,05
Товари	1104	17532	17300	-212	-1,21	16332	-968	-5,60
Поточні біологічні активи	1110	1272	1294	22	1,73	0	-	
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	13851	16051	2200	15,88	20172	4121	25,67
за виданими авансами	1130	2906	1726	-1180	-40,61	1676	-50	-2,9
з бюджетом	1135	723	34	-689	-95,30	96	62	182,35

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
у тому числі з податку на прибуток	1136	722	0	-722	-	-	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	996	774	-222	-22,29	1457	683	88,24
Грошові кошти та їх еквіваленти	1165	2096	2696	600	28,63	2378	-318	-11,80
Готівка	1166	87	43	-44	-50,57	18	-25	-58,14
Розрахунки в банках	1167	2009	2653	644	32,0	2360	-293	-11,04
Усього за розділом II	1195	84427	98301	13874	16,43	95519	-2782	-2,83
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200							
Баланс	1300	126694	145631	18937	14,95	146001	370	0,25
Пасив	Код рядка	2013	2014	Відхилення		2015	Відхилення	
				Абсолютне, тис. грн., (+, -) гр.4-гр.3	Відносне, % (гр.4/гр.3)* *100%-100%		Абсолютне, тис. грн., (+, -) гр.7-гр.4	Відносне, % (гр.7/гр.4)* *100%-100%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Власний капітал								
Зареєстрований пайовий капітал	1400	172	220	48	27,91	220	0	0
Додатковий капітал	1410	3743	3743	0	0	3743	0	0
Резервний капітал	1415	2702	2702	0	0	2702	0	0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	96136	105310	9174	9,54	111998	6688	6,35
Усього за розділом I	1495	102753	111975	9222	8,97	118663	6688	5,97

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення								
Усього за розділом II	1595							
III. Поточні зобов'язання і забезпечення								
Поточна кредиторська заборгованість за:								
За довгостроковими зобов'язаннями	1610							
за товари, роботи, послуги	1615	6251	12628	6377	102,0	20166	7538	59,69
за розрахунками з бюджетом	1620	911	1068	157	17,23	1177	109	10,21
за розрахунками зі страхування	1625	111	29	-82	-73,8	29	0	0
за розрахунками з оплати праці	1630	217	100	-117	-53,9	112	12	12,0
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640	14	14	0	0	0	0	0
Інші поточні зобов'язання	1690	16437	19817	3380	20,56	5854	-13963	-70,46
Усього за розділом III	1695	23941	33656	9715	40,5	27338	-6318	-18,78
Баланс	1900	126694	145631	18937	14,9	146001	370	0,25

У таблиці 2.2 подано дані аналізу за 2016-2017 рр.

Таблиця 2.2

Оцінка динаміки статей балансу ТОВ «Микулинецький Бровар»

за період 2016-2017 роки, тис. грн.

Актив	Код рядка	2016	Відхилення		2017	Відхилення	
			Абсолютне, тис. грн., (+, -) гр.3-гр.7 табл. 2.1	Відносне, % (гр.4/гр.7 табл. 2.1)* *100%		Абсолютне, тис. грн., (+, -) гр.6-гр.3	Відносне, % (гр.7/гр.3) *100%
1	2	3	4	5	6	7	8
I. Необоротні активи							
Незавершені капітальні інвестиції	1005	3853	3707	25,39	4740	887	23,02
Основні засоби	1010	49051	-1111	-2,21	63752	14701	29,97
первісна вартість	1011	141783	10054	7,63	17170	29918	21,10
Знос	1012	92732	11165	13,69	10794	15217	16,41
інші фінансові інвестиції	1035	174	0	0	174	-	-
Усього за розділом I	1095	53078	2596	5,14	68666	15588	29,37
II. Оборотні активи							
Запаси	1100	84984	15244	21,86	76980	-8004	- 9,42
Виробничі запаси	1101	56411	10446	22,73	54334	- 2077	- 3,68
Незавершене виробництво	1102	3449	-325	-8,61	6821	3372	97,77
Готова продукція	1103	7524	3855	105,07	8944	1420	18,87
Товари	1104	17600	1268	7,76	6881	-10719	- 60,90
Поточні біологічні активи	1110						
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	20153	-19	-0,1	24920	4767	23,65

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8
за виданими авансами	1130	6402	4726	281,98	16710	10308	161,01
з бюджетом	1135	125	29	30,21	286	161	128,80
у тому числі з податку на прибуток	1136						
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	919	-538	-36,93	350	-569	-61,92
Грошові кошти та їх еквіваленти	1165	1667	-711	-29,9	848	-819	-49,13
Готівка	1166	33	15	83,33	42	9	27,27
Розрахунки в банках	1167	1634	-726	-30,76	806	-828	-50,67
Усього за розділом II	1195	114250	18731	19,61	120094	5844	5,12
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200						
Баланс	1300	167328	21327	14,61	188760	21432	12,81
Пасив	Код рядка	2016	Відхилення		2017	Відхилення	
			Абсолютне, тис. грн., (+, -), гр.3-гр.7 табл.2.1	Відносне, % (гр.4/гр.7 табл.2.1)* *100%		Абсолютне, тис. грн., (+, -), гр.4-гр.3	Відносне, % (гр.7/гр.3) *100%
I. Власний капітал							
Зареєстрований пайовий капітал	1400	220	0	0	2174	1954	888,18
Додатковий капітал	1410	3743	0	0	3743	0	0
Резервний капітал	1415	2702	0	0	2702	0	0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	117545	-1118	-0,94	139674	22129	18,83
Усього за розділом I	1495	124210	5547	4,67	148293	24083	19,39
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення							
Усього за розділом II	1595						

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8
III. Поточні зобов'язання і забезпечення							
Поточна кредиторська заборгованість за: За довгостроковими зобов'язаннями	1610						
за товари, роботи, послуги	1615	33517	13351	66,21	21580	-11937	-35,61
за розрахунками з бюджетом	1620	1859	682	9,05	2478	619	33,30
за розрахунками зі страхування	1625	58	29	100	76	18	31,03
за розрахунками з оплати праці	1630	296	184	164,28	472	176	59,46
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640						
Інші поточні зобов'язання	1690	7388	1534	26,20	15861	8473	114,69
Усього за розділом III	1695	43118	15780	57,72	40467	-2651	-6,15
Баланс	1900	167328	21327	14,61	188760	21432	12,81

З представлених таблиць 2.1 і 2.2 видно, що збільшення валюти балансу у 2014 році на 14,95% і у 2017 році на 12,81% в активній частині відбулося за рахунок зростання вартості основних засобів, зростання виробництва готової продукції, дебіторської заборгованості та грошових коштів підприємства, а у пасивній частині – за рахунок зростання пайового капіталу підприємства у 2015 році на 888,18%.

У період з 2013 по 2017 роки обсяг необоротних активів зростав кожного року. Обсяг же оборотних активів також мав тенденцію до збільшення, окрім 2015 року, коли значення становило 95519 тис. грн., тобто знизилося у порівнянні з 2014 роком на 2,83%.

Динаміку змін, що відбулися в структурі активу балансу даного підприємства протягом 2013-2017 років відобразимо за допомогою стовпчикової діаграми на рисунку 2.2.

Варто дослідити і зміни, які стосуються дебіторської заборгованості. Адже, стаття активу балансу підприємства – дебіторська заборгованість – є важливою, так як це – грошова сума, що нараховуються підприємству від покупців за товари або послуги, надані в кредит.

Протягом досліджуваного періоду обсяг дебіторської заборгованості зростає. Якщо у 2013 році значення показника становило 13851 тис. грн, то у 2017 р. – 24920 тис. грн, що на 44% більше. Це вказує не те, що клієнти підприємства невчасно оплачують свої боргові зобов'язання, що може бути наслідком зниження рівня їх платоспроможності або ж цілеспрямованої політики, яку проводить підприємство у частині роботи з клієнтами. Однак варто пам'ятати, що дебіторська заборгованість є активом, та визначає ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод.

Рисунок 2.2. Співвідношення оборотних та необоротних активів балансу ТОВ «Микулинецький Бровар» у 2013-2017 рр., тис. грн.

Джерело: Баланс (звіт про фінансовий стан) за 2013-2017 роки [Додаток А]

Проаналізуємо тенденції зміни кредиторської заборгованості даного підприємства:

– кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги зменшилася у 2017 році на 35,61% у порівнянні з 2016 роком, що є безумовно позитивною тенденцією;

– кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом зросла у 2017 році на 33,30%;

– кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхуванням зросла у 2017 році на 31,03%;

– кредиторська заборгованість з оплати праці зросла у 2017 році на 59,46%, що свідчить про неефективну політику у роботі з персоналом.

Таким чином, бачимо, що серед структурних компонентів кредиторської заборгованості вона зменшилася в одному з них, а саме – за товари, роботи і послуги, в інших же частинах – зростала. Це вказує на проблеми із раціональним розподілом коштів та вказує на необхідність проведення детального аналізу фінансових показників діяльності підприємства.

Динаміку змін, що відбулися в структурі пасиву балансу даного підприємства протягом 2013-2017 років, відобразимо за допомогою стовпчикової діаграми на рисунку 2.3.

Рисунок 2.3. Співвідношення власного капіталу та поточних зобов'язань і забезпечень пасиву балансу ТОВ «Микулинецький Бровар» у 2013-2017 рр., тис. грн.

Джерело: Баланс (звіт про фінансовий стан) [Додаток А]

Г. Андрєєва, І. Грузнов та ін. вчені вважають, що «вертикальний аналіз – це структурний аналіз абсолютних величин балансу, який дає змогу за даними відносних величин вивчити структуру активів, тобто частку (відсоток) окремих їх видів у загальній сумі розділів та в цілому за балансом» [1; 16].

Перевагою цього виду аналізу є можливість зіставлення вираженої у відсотках структури показників одного звітного періоду з іншими незалежно від зміни їх розмірів. Вивчаючи ту чи іншу сукупність показників у різні періоди, можна спостерігати в які об'єкти було вкладене майно і ті зміни, які відбуваються в його структурі. Структурні зрушення дають змогу вивчити внутрішні негативні і позитивні зміни, які відбуваються на підприємстві з його активами.

Проведення вертикального аналізу статей балансу підприємства відображено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Оцінка динаміки структурних змін статей балансу ТОВ «Микулинецький Бровар» за період 2013-2015 рр., тис. грн.

Актив	Код рядка	2013	2014	Питома вага, %		Відхилення, % (+, -) гр.6-гр.5	2015	Питома вага, %	Відхилення, % (+, -) гр.9-гр.6
				2013	2014				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I. Необоротні активи									
Незавершені капітальні інвестиції	1005	4331	4146	3,42	2,85	-0,57	146	0,10	-2,75
Основні засоби	1010	37762	43010	29,81	29,53	-0,27	50162	34,36	4,82
первісна вартість	1011	97383	112729				131729		
Знос	1012	59621	69719				81567		
інші фінансові інвестиції	1035	174	174	0,14	0,12	-0,02	174	0,12	0,00
Усього за розділом I	1095	42267	47330	33,36	32,50	-0,86	50482	34,58	2,08
II. Оборотні активи									
Запаси	1100	62583	75726	49,40	52,00	2,60	69740	47,77	-4,23

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Виробничі запаси	1101	42062	54530	33,2 0	37,44	4,24	45965	31,48	-5,96
Незавершене виробництво	1102	350	602	0,28	0,41	0,14	3774	2,58	2,17
Готова продукція	1103	2639	3294	2,08	2,26	0,18	3669	2,51	0,25
Товари	1104	17532	17300	13,8 4	11,88	-1,96	16332	11,19	-0,69
Поточні біологічні активи	1110	1272	1294	1,00	0,89	-0,12	0	0,00	-0,89
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	13851	16051	10,93	11,02	0,09	20172	13,82	2,79
за виданими авансами	1130	2906	1726	2,29	1,19	-1,11	1676	1,15	-0,04
з бюджетом	1135	723	34	0,57	0,02	-0,55	96	0,07	0,04
у тому числі з податку на прибуток	1136	722	0	0,57	0,00	-0,57	0	0,00	0,00
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	996	774	0,79	0,53	-0,25	1457	1,00	0,47
Грошові кошти та їх еквіваленти	1165	2096	2696	1,65	1,85	0,20	2378	1,63	-0,22
Готівка	1166	87	43	0,07	0,03	-0,04	18	0,01	-0,02
Розрахунки в банках	1167	2009	2653	1,59	1,82	0,24	2360	1,62	-0,21
Усього за розділом II	1195	84427	98301	66,64	67,50	0,86	95519	65,42	-2,08
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200								
Баланс	1300	126694	145631	100,0	100,0	0,00	146001	100,00	0,00
Пасив	Код рядка	2013	2014	Питома вага, %		Відхилення, % (+, -) гр.6-гр.5	2015	Питома вага, %	Відхилення, % (+, -) гр.8-гр.6
				2013	2014				
1	2	3	4	5	6	6	7	8	9

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I. Власний капітал									
Зареєстрований пайовий капітал	1400	172	220	0,14	0,15	0,02	220	0,15	0,00
Додатковий капітал	1410	3743	3743	2,95	2,57	-0,38	3743	2,56	-0,01
Резервний капітал	1415	2702	2702	2,13	1,86	-0,28	2702	1,85	0,00
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	96136	105310	75,88	72,31	-3,57	111998	76,71	4,40
Усього за розділом I	1495	102753	111975	81,10	76,89	-4,21	118663	81,28	4,39
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення									
Усього за розділом II	1595								
III. Поточні зобов'язання і забезпечення									
Поточна кредиторська заборгованість за: За довгостроковими зобов'язаннями	1610			0,00	0,00	0,00		0,00	0,00
за товари, роботи, послуги	1615	6251	12628	4,93	8,67	3,74	20166	13,81	5,14
за розрахунками з бюджетом	1620	911	1068	0,72	0,73	0,01	1177	0,81	0,07
за розрахунками зі страхування	1625	111	29	0,09	0,02	-0,07	29	0,02	0,00
за розрахунками з оплати праці	1630	217	100	0,17	0,07	-0,10	112	0,08	0,01
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640	14	14	0,01	0,01	0,00	0	0,00	-0,01
Інші поточні зобов'язання	1690	16437	19817	12,97	13,61	0,63	5854	4,01	-9,60
Усього за розділом III	1695	23941	33656	18,90	23,11	4,21	27338	18,72	-4,39
Баланс	1900	126694	145631	100,00	100,00	0,00	146001	100,00	0,00

Оцінювання динаміки структурних змін статей балансу досліджуваного підприємства за період 2016-2017 рр. представлено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

**Оцінювання динаміки структурних змін статей балансу ТОВ
«Микулинецький Бровар» за період 2016-2017 рр., тис. грн.**

Актив	Код рядка	2016	2017	Питома вага, %		Відхилення, % (+, -) гр.6-гр.5
				2016	2017	
1	2	3	4	5	6	7
I. Необоротні активи						
Незавершені капітальні інвестиції	1005	3853	4740	2,30	2,51	0,21
Основні засоби	1010	49051	63752	29,31	33,77	4,46
первісна вартість	1011	141783	171701			
знос	1012	92732	107949			
інші фінансові інвестиції	1035	174	174	0,10	0,09	-0,01
Усього за розділом I	1095	53078	68666	31,72	36,38	4,66
II. Оборотні активи						
Запаси	1100	84984	76980	50,79	40,78	-10,01
<i>Виробничі запаси</i>	1101	56411	54334	33,71	28,78	-4,93
<i>Незавершене виробництво</i>	1102	3449	6821	2,06	3,61	1,55
<i>Готова продукція</i>	1103	7524	8944	4,50	4,74	0,24
<i>Товари</i>	1104	17600	6881	10,52	3,65	-6,87
Поточні біологічні активи	1110					
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	20153	24920	12,04	13,20	1,16
за виданими авансами	1130	6402	16710	3,83	8,85	5,03
з бюджетом	1135	125	286	0,07	0,15	0,08
у тому числі з податку на прибуток	1136					

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4	5	6	7
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	919	350			
				0,55	0,19	-0,36
Грошові кошти та їх еквіваленти	1165	1667	848			
				1,00	0,45	-0,55
Готівка	1166	33	42			
				0,02	0,02	0,00
Розрахунки в банках	1167	1634	806			
				0,98	0,43	-0,55
Усього за розділом II	1195	114250	120094	68,28	63,62	-4,66
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200					
Баланс	1300	167328	188760	100,00	100,00	-
Пасив	Код рядка	2016	2017	Питома вага, %		Відхилення, % (+, -) гр.6-гр.5
				2016	2017	
1	2	3	4	5	6	7
I. Власний капітал						
Зареєстрований пайовий капітал	1400	220	2174			
				0,13	1,15	1,02
Додатковий капітал	1410	3743	3743			
				2,24	1,98	-0,25
Резервний капітал	1415	2702	2702			
				1,61	1,43	-0,18
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	117545	139674			
				70,25	74,00	3,75
Усього за розділом I	1495	124210	148293	74,23	78,56	4,33
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення						
Усього за розділом II	1595					
III. Поточні зобов'язання і забезпечення						
Поточна кредиторська заборгованість за:						
За довгостроковими зобов'язаннями	1610					
за товари, роботи, послуги	1615	33517	21580			
				20,03	11,43	-8,60
за розрахунками з бюджетом	1620	1859	2478			
				1,11	1,31	0,20

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4	5	6	7
за розрахунками зі страхування	1625	58	76	0,03	0,04	0,01
за розрахунками з оплати праці	1630	296	472	0,18	0,25	0,07
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640					
Інші поточні зобов'язання	1690	7388	15861	4,42	8,40	3,99
Усього за розділом III	1695	43118	40467	25,77	21,44	-4,33
Баланс	1900	167328	188760	100,00	100,00	-

За результатами проведеного вертикального аналізу балансу ТОВ «Микулинецький Бровар» встановлено, що у його структурі в активній частині найбільшу питому вагу займають запаси, а саме, у 2013 році – 49,4 %, у 2014 році – 52,0 %, у 2015 році – 47,77%, у 2016 році – 50,79 %, у 2018 році – 40,78 %. Основні засоби становили 29,81%, 29,53%, 34,36%, 29,31%, 33,77% відповідно.

У структурі зобов'язань найбільша питома вага припадає на нерозподілений прибуток, який склав у 2013 році 75,88%, у 2014 році – 72,31%, у 2015 році – 76,71%, у 2016 році – 70,25%, у 2017 році – 74% від усіх пасивів.

2.3. Аналіз показників ліквідності та фінансової стійкості підприємства

У таблиці 2.5 наведені розраховані за даними балансу підприємства значення показників ліквідності та платоспроможності у порівнянні з їх нормативними значеннями.

Аналізуючи дані, представлені в табл. 2.5, можемо зробити висновок про те, що коефіцієнт покриття, або загальної ліквідності за аналізовані роки був вищим за нормативний коефіцієнт одиницю. Отож, оборотні активи у кілька разів є більшими за короткострокові зобов'язання.

**Аналіз показників ліквідності та платоспроможності
ТОВ «Микулинецький Бровар»**

№ п/п	Показник	Індекс показника	Порядок розрахунку показника	Оптимальне значення	2013	2014	2015	2016	2017
1	Коефіцієнт покриття (загальної ліквідності)	K_n	<u>Оборотні активи</u> Поточні зобов'язання	>1	3,53	2,92	3,49	2,65	2,93
2	Коефіцієнт проміжної ліквідності	$K_{прл}$	Оборотні активи <u>мінус запаси</u> Поточні зобов'язання	0,6÷0,8	0,89	0,63	0,94	1,22	1,07
3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$K_{ал}$	Грошові кошти та їх <u>еквіваленти</u> Поточні зобов'язання	0,2÷0,3 5	0,09	0,08	0,09	0,04	0,02

Джерело: Баланс (Звіт про фінансовий стан) за 2013-2017 роки [Додаток А]

Коефіцієнт проміжної ліквідності засвідчує здатність підприємства погасити свої поточні зобов'язання при умові отримання від дебіторів всієї суми короткострокової заборгованості. Лише станом на 2014 р. значення показника перебувало у межах норми. Коефіцієнт абсолютної ліквідності, який характеризує частку короткострокових зобов'язань, був меншим за нормативний, тому можемо зробити висновок про те, що існують певні ризики щодо швидкого погашення протягом досліджуваного періоду короткострокових зобов'язань за рахунок наявних грошових коштів.

Отже, загалом аналізоване підприємство можна охарактеризувати як відносно стійке і незалежне.

Результати обчислень показників фінансової стійкості підприємства подано у табл. 2.6.

За результатами обчислень коефіцієнта автономії (фінансової незалежності) можемо зробити висновок про те, що його значення впродовж

п'яти років, для яких здійснювали розрахунки, перевищують нормативне значення.

Таблиця 2.6

Аналіз показників фінансової стійкості ТОВ «Микулинецький Бровар»

№ з/п	Показники	Індекс показника	Порядок розрахунку показника	2013	2014	2015	2016	2017
1	Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	0,5	$K_{фн} = \frac{\Phi.1p.1495}{\Phi.1p.1900}$	0,81	0,77	0,81	0,74	0,79
2	Коефіцієнт фінансової стійкості	0,7-0,9	$K_{фст} = \frac{\Phi.1p.1495 + p.1595}{\Phi.1p.1900}$	0,81	0,77	0,81	0,74	0,79
3	Коефіцієнт фінансової залежності	< 2	$K_{фз} = \frac{\Phi.1p.1900}{\Phi.1p.1195}$	1,5	1,48	1,53	1,46	1,57
4	Коефіцієнт фінансового ризику	< 1	$K_{фр} = \frac{\Phi.1p.(1595+1695+1700)}{\Phi.1p.1495}$	0,23	0,30	0,23	0,35	0,27
5	Коефіцієнт фінансової стабільності	> 1	$K_{фс} = \frac{\Phi.1p.1495}{\Phi.1p.(1595+1695+1700)}$	4,29	3,33	4,34	2,88	3,66

Джерело: Баланс (Звіт про фінансовий стан) за 2013-2017 роки [Додаток А]

Коефіцієнт фінансової стійкості за аналізований період був на рівні 0,8 і мав оптимальні нормативні значення.

Значення коефіцієнтів фінансової залежності та фінансового ризику у періодах, які досліджували, перебувають у межах норми.

Коефіцієнт фінансової стабільності, значення якого у 2013 р. становило 4,29, у 2014 р. – 3,33, у 2015 р. – 4,34, у 2016 р. – 2,88 та 3,66 – у 2017 р., вказує на те, що ТОВ «Микулинецький Бровар» є спроможним покрити всі борги власним капіталом із великим запасом такого капіталу.

Отже, у підприємства наявні реальні можливості підвищення фінансової стійкості та стабільності.

Висновки до розділу 2

1. За горизонтальним аналізом балансу встановлено, що збільшення валюти балансу у 2014 році на 14,95% і у 2017 році на 12,81% в активній

частині відбулося за рахунок зростання вартості основних засобів, зростання виробництва готової продукції, дебіторської заборгованості та грошових коштів підприємства, а у пасивній частині – за рахунок зростання пайового капіталу підприємства у 2015 році на 888,18%.

У період з 2013 по 2017 роки обсяг необоротних активів зростав кожного року. Обсяг же оборотних активів також мав тенденцію до збільшення, окрім 2015 року, коли значення становило 95519 тис. грн., тобто знизилося у порівнянні з 2014 роком на 2,83%.

2. Протягом досліджуваного періоду обсяг дебіторської заборгованості зростав. Якщо у 2013 році значення показника становило 13851 тис. грн, то у 2017 р. – 24920 тис. грн, що на 44% більше. Це вказує не те, що клієнти підприємства невчасно оплачують свої боргові зобов'язання, що може бути наслідком зниження рівня їх платоспроможності або ж цілеспрямованої політики, яку проводить підприємство у частині роботи з клієнтами. Однак варто пам'ятати, що дебіторська заборгованість є активом, та визначає ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод.

3. Кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги зменшилася у 2017 році на 35,61% у порівнянні з 2016 роком, що є безумовно позитивною тенденцією; за розрахунками з бюджетом зросла у 2017 році на 33,30%; за розрахунками зі страхуванням зросла у 2017 році на 31,03%; з оплати праці зросла у 2017 році на 59,46%, що свідчить про неефективну політику у роботі з персоналом.

4. За результатами проведеного вертикального аналізу балансу ТОВ «Микулинецький Бровар» встановлено, що у його структурі в активній частині найбільшу питому вагу займають запаси, а саме, у 2013 році – 49,4 %, у 2014 році – 52,0 %, у 2015 році – 47,77%, у 2016 році – 50,79 %, у 2018 році – 40,78 %. Основні засоби становили 29,81%, 29,53%, 34,36%, 29,31%, 33,77% відповідно.

У структурі зобов'язань найбільша питома вага припадає на нерозподілений прибуток, який склав у 2013 році 75,88%, у 2014 році – 72,31%, у 2015 році – 76,71%, у 2016 році – 70,25%, у 2017 році – 74% від усіх пасивів.

5. Результати аналізу показників ліквідності та платоспроможності досліджуваного підприємства дали можливість охарактеризувати його як відносно стійке і незалежне. На основі результатів обчислень показників фінансової стійкості підприємства зроблено висновки про наявні реальні можливості підвищення його фінансової стійкості та стабільності.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НА ТОВ «МИКУЛИНЕЦЬКИЙ БРОВАР»

3.1. Активізація функції фінансового контролю в системі управління якістю та забезпечення ефективності її функціонування

Контроль – це процес, за допомогою якого керівництво визначає, чи правильними були прийняті плани, управлінські рішення і чи потрібно їх коригувати.

Контролювання – це функція управління, яка забезпечує досягнення організацією поставленої мети. Однією з важливих передумов здійснення контролю є невизначеність. Визначені плани є лише картинами того, чого б хотіла досягти організація у майбутньому. Значимість контролю не можна недооцінювати, оскільки без нього в організації починається хаос і об'єднати діяльність яких-небудь груп стає неможливо.

П. Друкер вважає, що контроль і визначення напрямку діяльності є синонімами [21]. Крім того, «...важливою внутрішньою перемінною для організації є люди, їх поведінку неможливо запрограмувати і передбачити реакцію на проблеми, що виникають» [21; 23, с. 245].

Контроль повинен забезпечити правильну оцінку реальної ситуації і тим самим створити передумови для внесення коректив у заплановані завдання. Процес контролю тісно пов'язаний з координацією, яка ставить за мету коригування діяльності для досягнення бажаного результату.

Основною причиною необхідності здійснення фінансового контролю є те, щоб організація володіла здатністю виправляти свої помилки ще до того, поки вони не принесуть шкоди.

Види контролю:

1. Попередній контроль – основний засіб його реалізації, полягає у накресленні правил, процедур в організації. Якщо їх дотримуватися і доводити

до підлеглих, то можна досягти ефективного попереднього контролю. Попередній контроль на практиці реалізується у трьох важливих аспектах.

1) Людські ресурси.

2) Матеріальні ресурси. Попередній контроль пов'язаний з вибором якісних матеріальних ресурсів для раціональної організації процесу виробництва.

3) Фінанси. Перед початком виробництва необхідно забезпечити його фінансовими ресурсами. Для цього складають бюджети, у яких показують майбутні грошові надходження, витрати на виробництво продукції і очікуваний прибуток.

2. Поточний контроль здійснюється безпосередньо у процесі виробництва. Він проводиться через систему зворотного зв'язку між контролюючим органом та підрозділами, що безпосередньо займаються виробничою діяльністю у рамках фірми.

Поточний контроль має мету; використовує зовнішні ресурси; перетворює їх для внутрішнього використання; стежить за відхиленнями від мети чи вироблених стандартів; коригує відхилення, що виникли [46, с. 51].

3. Заключний контроль є оберненим зв'язком між органом, що контролює, та структурною одиницею, яка вже виконала роботу. Одна з його важливих цілей полягає в аналізі кінцевих результатів роботи і в тому, що заключний контроль служить передумовою для наступного процесу планування.

Необхідно зазначити, що функція контролю пройшла у своєму розвитку своєрідний еволюційний процес. Спочатку був адміністративний контроль, потім домінував бухгалтерський, тобто ретроспективний контроль, сьогодні організації країн з розвинутою ринковою економікою перейшли до фінансового, тобто перспективного контролю. Суть адміністративного контролю полягає у втручанні управлінців, у разі необхідності, у виробничий процес. Бухгалтерський контроль ставить за мету проведення аналізу бухгалтерської звітності, де фіксуються господарські процеси, що вже

відбулися. Отже, перші два види контролю є ретроспективними, оскільки націлюються на аналіз минулих подій.

Фінансовий контроль є перспективним контролем, тому, що у бюджетах відображаються усі ті перспективи, які організація хоче бачити в майбутньому. У разі відповідності цих показників ще на стадії поточного контролю можна виявити помилки та відхилення і оперативно внести відповідні зміни у виробничий процес. Отже, фінансовий контроль забезпечує для організації досягнення нею обраної мети, він важливий ще й тим, що дозволяє контролювати всі види витрат, а отже, управляти собівартістю продукції.

Пропонуємо у процедурі фінансового контролю виділити три основних етапи його проведення [59, с. 270]:

1. Етап вироблення стандартів і критеріїв – це конкретні цілі, які організація прагнуче досягти. Розробка стандартів потребує обмеження у часі, конкретизації критеріїв, відносно яких можна оцінити ступінь виконання роботи, забезпечення реальності показників і можливостей прогнозування результатів.

2. Етап порівняння результатів з розробленими стандартами містить такі дії: встановлення масштабу допустимих відхилень; вимірювання результатів; передача і розповсюдження інформації про конкретні результати; оцінка інформації про отримані результати; обґрунтування висновків на засадах порівняння реальних результатів і стандартів.

3. Етап проведення координації ґрунтується на таких управлінських рішеннях:

– утримування від управлінських дій, якщо виконана робота відповідає рівню вироблених стандартів;

– усунення відхилень чи перегляд стандартів (або ж поєднання цих двох підходів) у випадку появи небажаних відхилень.

Зв'язок інформаційної системи, функцій координації та фінансового контролю відобразимо схемою (рис. 3.1):

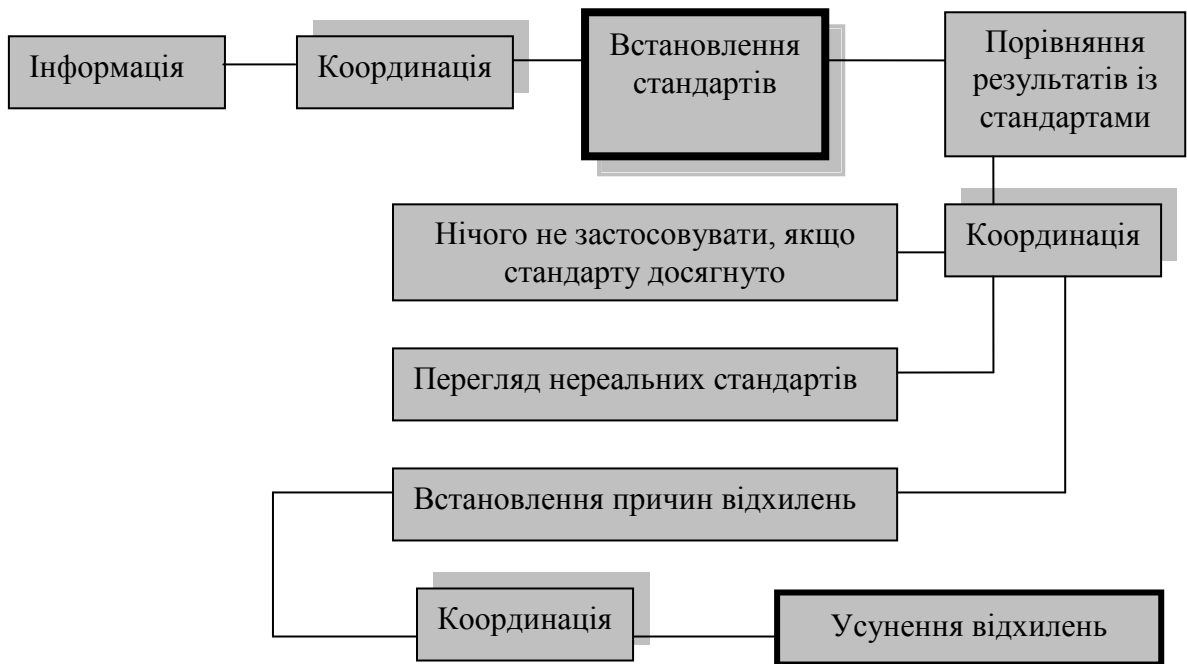

Рисунок 3.1. Взаємозв'язок інформаційної системи функцій фінансового контролю та координації

Саме за допомогою функції координації встановлюються стандарти, які є найбільш прийнятними для кожної асортиментної групи, дії тощо, в цьому полягає перш за все, функція контролю. Координація повинна постійно втілювати у стандартах як кількісні, так і якісні показники.

Другий етап процесу фінансового контролю характеризується співставленням досягнутих результатів з їх стандартами, на основі поданої інформації. На цьому етапі функція координації допомагає досягти економічності та ефективності фінансового контролю, оскільки виявлені відхилення повинні збиратись, аналізуватись саме на тому рівні управління, де вони виникають.

Третій етап процесу фінансового контролю, полягає у встановленні причин відхилень, їх усуненні. За допомогою координації, виникає можливість оперативно відшукати і причини відхилень, винних та провести коригуючі дії.

Для забезпечення ефективності стратегічного контролю необхідно, щоб він відповідав таким характеристикам: стратегічність контролю; орієнтація на

досягнення організацією кінцевих результатів; відповідність щодо контролюючого виду діяльності; своєчасність контролю; гнучкість; простота; економічність.

Для підвищення ефективності фінансового контролю необхідно:

- розробляти стандарти, які б могли об'єктивно відображати результати діяльності;
- забезпечувати двостороннє спілкування між працівниками органів контролю та людьми, діяльність яких контролюється;
- уникати надто прискіпливих перевірок, застосовувати методи розробки стандартів, які забезпечують жорсткий і справедливий контроль усіх сфер діяльності підприємства.

Забезпечення ефективного контролю, з метою підвищення конкурентоспроможності організацій є неможливим без використання підприємствами прогресивних методів обліку, які виробила світова облікова наука і практика. Система обліку витрат, яка діє в наш час на підприємствах, не відповідає вимогам оперативного управління аналізу та контролю виробничо-господарськими процесами. Практика використання внутрішньогосподарського розрахунку довела, що без оперативного обліку і контролю витрат, делегування повноважень відповідальності за ефективне ведення господарських справ госпрозрахунковим підрозділам виявилась безперспективною. Без щоденної оперативної інформації про витрати на виробництво, неможливо впливати на рівень собівартості, а це, в свою чергу, призвело до того, що собівартість продукції, яка визначалась наприкінці року, не покривалась виручкою від реалізації. Це стало причиною безконтрольності, та погіршення фінансового стану багатьох підприємств, а інколи і банкрутства. На сьогодні, значення собівартості як синтетичного показника надзвичайно зросло, оскільки саме він відіграє вирішальне значення при формуванні ціни на продукцію та її конкурентоспроможність. Отже, для забезпечення стабільного функціонування підприємств пивоварної галузі, вихід лише один – зниження собівартості, а саме матеріальних витрат і отримання справедливої норми прибутку та

забезпечення конкурентоспроможності. За аналізом, проведеним у 2 розділі роботи (розраховано за даними табл. 2.2), ми спостерігали збільшення собівартості реалізованої продукції упродовж досліджуваного періоду. Тому і виникає необхідність перегляду підходів до підвищення конкурентоспроможності продукції через удосконалення системи TQM.

Для комплексного вивчення та застосування у практиці контролю витрат виробництва з метою підвищення конкурентоспроможності продукції, виникає необхідність розробки та впровадження комплексної системи управління формуванням витрат виробництва, яка б гармонійно поєднувала планування, нормування, облік, контроль і аналіз собівартості.

Цим вимогам найбільш відповідає система обліку витрат – «стандарт-костс», яка виникла у кінці 20-х років в США на основі ідей «школи наукового управління» Тейлора. Творець системи Ч. Гаррісон (автором ідеї вважають Г.Емерсона) визначив мету таким чином: «Основна мета системи «стандарт-костс» полягає у тому, щоб надати управлінню підприємства такі дані, за допомогою яких можливе лише збільшення прибутку» [102]. За визначенням Ч. Гаррісона, основою «стандарт-костс» є концепція управління за відхиленнями [99].

Для практичної реалізації нормативного методу обліку витрат, на підприємствах пивоварної галузі необхідно фіксувати у документах відхилення від норм, які виникли під час технологічного процесу з вказанням причин і відповідальних осіб. Нормативний метод обліку дає можливість не тільки здійснювати управління за відхиленнями, але завдяки йому можна отримати ряд важливих економічних показників, що характеризують конкурентоспроможність продукції: матеріаломісткість, матеріаловіддача, вплив цін і норм на вартість витрачених матеріалів тощо.

Тут може бути здійснена тільки калькуляція нормативної собівартості продукції. Керівник складає планове завдання для свого підрозділу на конкретний цикл робіт. У ньому визначають назву і обсяг робіт, які треба виконати протягом визначеного періоду. У нормативній калькуляції

обліковуюють ці роботи у вартісному виразі. Отже, калькуляція нормативної собівартості виробництва продукції пивоваріння складається із нормативної собівартості кожного виду робіт, які виконуються. Собівартість цих робіт контролюють за допомогою встановлених нормативів.

Після того, коли встановлені норми та нормативи, діяльність кожного підрозділу оцінюють кількістю виробленої продукції та економією витрат ресурсів, додержанням встановлених нормативів витрат, що є нормативною собівартістю продукції.

Нормативна калькуляція при застосуванні її у практиці пивоварних підприємств є ідеальним методом розрахунку собівартості продукції, виходячи із встановлених норм і нормативів на даний момент часу.

Загалом, система нормативного обліку витрат має такі переваги:

1) Дає змогу здійснювати поточний (оперативний) контроль за витратами виробництва протягом року, таким чином, значно спрощуючи оцінку продукції.

2) Ця система дає можливість застосовувати управління за відхиленнями. Відхилення – це і є та релевантна інформація, на яку звертає увагу управлінець, економлячи час та зусилля.

3) Відхилення від норм дозволяють виявити причини, що їх спричинили, місця їх виникнення та відповідальних осіб, а також вплив відхилень на собівартість продукції.

4) Нормативна система обліку є важливим чинником обліку за центрами відповідальності.

5) Дана система є більш економною та простою ніж система історичних витрат у процесі визначення доходу та собівартості.

6) Система нормативних витрат сумісна з важливими інструментами управлінського обліку: гнучкими бюджетами змінних витрат системою «директ-костс», обліком за центрами відповідальності.

7) Нормативний метод обліку витрат виховує у працівників бережливе ставлення до використання коштів і додержання встановлених нормативів.

Отже, стандарти сприяють підвищенню економії та продуктивності праці, що є важливим мотиваційним фактором.

Пропонуємо у контексті впровадження на ТОВ «Микулинецький Бровар» фінансового контролю за СУЯ, розглянути особливості обліку витрат за центрами відповідальності.

Облік за центрами відповідальності передбачає створення центрів, що несуть відповідальність:

- за ефективне використання інвестицій – вся організація;
- за максимізацією прибутку – адміністративні підрозділи;
- за зниженням витрат – кожен на робочому місці.

Важливою передумовою ефективної роботи центрів відповідальності є своєчасність, місткість та простота інформації, що з'являється у їх звітності. Крім того, важливо, щоб відповідальними менеджерами проводився первинний аналіз (аналіз відхилень, виявлення наднормативних відхилень) та здійснювався взаємозв'язок звітності різних рівнів управління.

Для практичної реалізації роботи центрів відповідальності на підприємствах пивоварної галузі, на основі інформації, що надходить з зовнішнього оточення та внутрішньою середовища встановлюються стандарти, які узгоджуються з метою організації для забезпечення її виконання раціональним шляхом. На основі інформації про горизонтальний та вертикальний розрізи організаційної структури, визначають структурні підрозділи та посадові особи, які нести відповідальність за виконання встановлених стандартів (нормативів). На основі інформації про контроль результатів діяльності забезпечується реалізація функції координації, яка включає в себе комплекс заходів стосовно покращення ситуації. У разі виявлення відхилень, менеджери на основі інформації проводять їх аналіз та здійснюють управління за відхиленням. На основі інформації про здійснення процесу контролю, встановлюються стандарти для нового процесу контролю. Слід відзначити, що практична реалізація функції контролю тісно пов'язана з іншими функціями управління (особливо з функцією організації та

планування). Оскільки для забезпечення оперативності надходження інформації при здійсненні функції фінансового контролю, важливим є виділення центрів відповідальності, для яких встановлюються стандартні (нормативні) витрати, які можна відобразити у бюджетах, про це свідчить рис. 3.2.

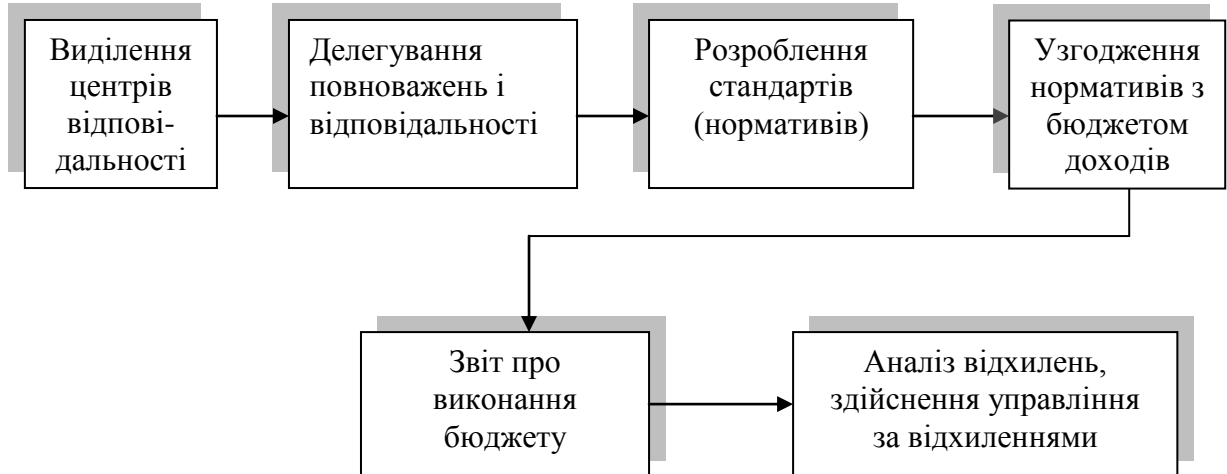

Рисунок 3.2. Організація роботи та контролю центрів відповідальності

Дана схема характеризує можливість практичної реалізації функції фінансового контролю на підприємствах пивоварної промисловості. За допомогою виділення центрів відповідальності делегуються повноваження відповідальності їх керівникам та працівникам за певні види витрат чи доходів. Бюджетним комітетом, у який входять керівники виділених центрів відповідальності, складаються бюджети для кожного з них. У бюджетах відображаються стандарти (нормативи), які узгоджуються з бюджетом доходів та витрат центру інвестицій. В процесі здійснення господарських операцій готуються звіти про фактичне виконання бюджетів, здійснюється аналіз відхилень та управління за відхиленнями.

Функція контролю за роботою центрів відповідальності здійснюватиметься на основі інформації, яка відображається у системі сегментної звітності, та забезпечує обернений зв'язок для порівняння запланованих і фактичних результатів. Релевантною інформацією у сегментній звітності є відхилення фактичних показників від стандартів.

Таким чином, облік за центрами відповідальності має такі переваги:

- задовольняє інформаційні потреби споживачів різних рівнів управління;
- дає змогу оперативно контролювати витрати і результати роботи відповідальності;
- дає змогу оцінювати роботу відповідальних менеджерів;
- відіграє роль сигнальної системи у механізмі управління.

Практика використання обліку за центрами відповідальності поряд з перевагами має й недоліки. Зокрема, інколи виявити фактори, що вплинули на відхилення від бюджету неможливо, бо перевитрати по одній статті будуть покриватися економією по іншій і контроль виявиться неіснуючим.

Щодо директ-костингу, як підтверджує облікова практика, не всі постійні витрати покриваються протягом тривалого періоду, а через це для довгострокового планування рентабельності окремих позицій в асортименті віддають перевагу обчисленню їх повної собівартості. Однак, зазначені недоліки не применшують значення перелічених систем. Аналіз свідчить про користь їх застосування у сучасних умовах та подальші дослідження і розвиток систем обліку стандарт-костс (нормативний метод), директ-костингу та центрів відповідальності [6; 38].

Після виявлення причин відхилень керівництво служб повинно оперативно втручатись у виробничий процес, виправляючи негативні явища, що спричинили відхилення. Управління виробництвом за допомогою використання відхилень має переваги у тому, що дозволяє усунути інформаційне перевантаження управлінців і створити умови для спрямування їх уваги на найбільші суттєві відхилення від плану, оперативного завдання чи норм. Суть управління з використанням відхилень полягає у тому, що рішення про коригуючі дії приймаються на тому рівні управління, де вони виникають на основі інформації про відхилення від заданих параметрів.

Управління за відхиленнями має переваги й тому, що воно виступає в організації як важливий мотиваційний фактор. При наявності в роботі відповідного центру відповідальності негативних відхилень, встановлюють

причини і винуватців перевитрат. Водночас вживаються заходи щодо усунення цих причин у наступному періоді та покарання винних.

При позитивних відхиленнях керівництво приймає рішення щодо виплати певного проценту щомісячних сум економії працівникам відповідного центру відповідальності у вигляді премії.

Отже, управління за відхиленнями має важливе значення для діяльності організації, покращення контролю за системою управління якістю на кожному етапі виробництва, дозволяє проводити оперативний аналіз і контроль за господарською діяльністю і усувати всі недоліки, які виникають в процесі роботи.

Використання в практиці управління підприємствами пивоварної промисловості викладених вище засобів здійснення фінансового контролю за системою управління якістю, дозволять раціонально використовувати створений капітал, ресурси, задіяні в процесі виробництва, контролювати та скорочувати витрати, досягати підвищення конкурентоспроможності продукції та підприємства.

3.2 Вдосконалення системи управління якістю на досліджуваному підприємстві: реалізація і контроль заходів

Реалізацію даної стратегії щодо вдосконалення системи управління якістю доцільно проводити з використанням матричного типу організаційної структури управління проектом, що зумовлено низкою переваг, які вона забезпечує у порівнянні з іншими типами, а саме [100, с. 180]:

- розподіл функцій управління між керівниками, відповідальними за досягнення результатів та керівниками, відповідальних за забезпечення реалізації системи управління якістю;
- забезпечення гнучкості та оперативності маневрування ресурсами при реалізації та впровадженні системи управління якістю;
- зменшення термінів реалізації стратегії і високого рівня якості;

створення умов для прийняття рішення за критерієм найбільшої вигоди для організації;

– відносна простота (легкість для персоналу розуміння та пристосування до даної форми управління та участі у реалізації мети організації).

Таблиця 3.1

Схема організації робіт щодо впровадження системи управління якістю

№ з/п	Завдання	Відповідальні за виконання завдання
1	2	3
1.	Визначення завдань і змісту проекту	Головний інженер, Директор, головний економіст, головний технолог, заступник директора з економічних питань.
2.	Організація проекту	Головний інженер
3.	Створення спеціальної служби виконання проекту	Директор, головний інженер
4.	Розроблення:	Економіст, інженер-технолог, начальник виробництва, начальник цеху бродіння, начальник цеху варіння, інженер по охороні праці, спеціаліст по кадрах.
4.1	плану підготовки виробництва	Головний інженер, економіст, інженер-технолог, начальник виробництва, начальник цеху бродіння, начальник цеху варіння, начальник обслуговуючого сектору, інженер по охороні праці, спеціаліст по кадрах.
4.2	плану організації виробництва	Головний інженер, економіст, інженер-технолог.
4.3	виробничого плану	Інженер-технолог, економіст, маркетолог, бухгалтер.
4.4	плану постачання	Бухгалтер, економіст.
4.5	плану фінансування проекту	Головний інженер.
4.6	плану управління і контролю	Інженер-розробник системи управління якістю (нова посада)
4.7	розроблення пробного екземпляру системи управління якістю	Економіст, бухгалтер.
5.	Складання бюджету заходів	Економіст, інженер-технолог.
6.	Розробка часового графіку	Інженер-технолог.
7.	Організація захисту навколишнього середовища	Інженер по охороні праці.
8.	Організація охорони праці в цеху	Спеціаліст по кадрах, інженер-технолог.
9.	Організація підбору і навчання персоналу	Економіст, бухгалтер, головний технолог
10.	Розроблення ТЕО	Кожен учасник групи.
11.	Підготовка звітів	Інженер-технолог, інженер-конструктор, головний інженер.
12.	Розробка проектно-технологічної документації	Маркетолог, головний інженер.
13.	Організація постачання	Маркетолог.
14.	Організація збуту	

Продовження табл. 3.1

1	2	3
15.	Організація сертифікації і стандартизації продукції	Інженер-конструктор.
16.	Затвердження документу у Центрі стандартизації, метрології і сертифікації	Інженер-розробник системи управління якістю (нова посада)
17.	Організація забезпечення фінансування проекту	Економіст, головний інженер.
18.	Організація зміни обладнання	Головний інженер, інженер по охороні праці, інженер-технолог начальник виробництва, начальник цеху бродіння, начальник цеху варіння, начальник обслуговуючого сектору,
19.	Розробка бізнес-плану	Маркетолог, економіст, інженер-розробник системи управління якістю (нова посада)

Джерело: сформовано на основі документації Додатка Б

План реалізації впровадження системи управління якістю на ТОВ «Микулинецький Бровар» наведено нижче (табл. 3.2)

Таблиця 3.2

План реалізації впровадження та фінансового контролю системи управління якістю ТОВ «Микулинецький Бровар»

Завдання	Хто відповідає	Сума трудовитрат	Тип контролю	Порядок звітування (коли і кому)
1	2	3	4	5
1. Розроблення системи управління якістю продукції	Інженер із системи управління якістю	42 люд/дні	Проміжний	По етапах, роботи
2. Стандартизація і сертифікація у відповідності до стандартів ЄС	ДП «Тернопільстандарт-метрологія»	-	Заключний	Після закінчення операції
3. Розроблення плану організації виробництва	Головний інженер, інженер технолог, інженер з охорони праці	15 люд/дні	Попередній	Головному інженеру до початку виробничого процесу
4. Визначення потреб в обладнанні та оснащенні	Начальники секторів	4 люд/дні	Попередній	Головному інженеру до початку виробничого процесу

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4	5
5. Оформлення замовлення на сертифікацію системи	Інженер із системи управління якістю	0,3 люд/дні	Попередній	Директору
6. Замовлення на сертифікацію	Інженер із системи якості	1 люд/дні	Попередній	Бухгалтеру до початку виробництва
7. Отримання	Всі підрозділи	10 люд/дні	Заключний	Директору підприємства
8. Розрахунок за обслуговування	Бухгалтер	1 люд/дні	Заключний	Головному бухгалтеру після отримання документації
9. Технічний нагляд перед впровадженням	ДП «Тернопільстандарт-метрологія»	5 люд/дні	Фільтруючий	По мірі готовності системи
10. Передача документів на впровадження	ДП «Тернопільстандарт-метрологія»	5 люд/дні	Фільтруючий	Директор підприємства

Для оцінювання економічних показників впровадження СУЯ здійснюють фінансовий контроль. Організація моніторингу економічних показників, насамперед, передбачає чітке визначення завдань, об'єктів контролю.

Завдання моніторингу: оцінка економічних показників системи.

Об'єкти моніторингу: економічні показники діяльності ТОВ «Микулинецький Бровар» (частка ринку, кількість оборотів товарних запасів та оборот товарних запасів у днях; прибутковість (чистий прибуток, коефіцієнт чистого прибутку, коефіцієнт валового прибутку, норма прибутку на вкладений капітал, чиста приведена вартість).

Метод моніторингу: аналіз конкурентоспроможності продукції підприємства; оцінювання показників виробничо-господарської діяльності підприємства за 2013-2017 рр.

Виконавці: моніторинг доручено здійснити головному економісту та головному бухгалтеру, відповідальність покладена на інженера із впровадження СУЯ.

Для забезпечення ефективності та результативності пропонованого проекту за процесом його реалізації доцільно здійснювати фільтруючий контроль, суть якого полягає у систематичній перевірці відповідності ходу окремих операцій проекту встановлених нормам. У разі виявлення відхилень від останніх, виконання операцій призупиняється до моменту відновлення об'єктів контролю встановленими вимогами. Фільтруючий контроль застосовують кілька разів (в кінці кварталу, протягом року) протягом реалізації проекту.

Структурою, що забезпечить ефективну реалізацію проекту, є ревізійна комісія, на яку статутом підприємства покладені обов'язки щодо контролю і ревізії діяльності даного підприємства.

Графік внутрішнього контролю за впровадженням системи управління якістю ТОВ «Микулинецький Бровар» представлено у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Графік внутрішнього контролю за впровадженням системи управління якістю ТОВ «Микулинецький Бровар»

Об'єкт контролю	Суб'єкти контролю	Вид контролю	Періодичність
1. Господарські операції: 1.1 Постачання	Внутрішній	Заключний	Щомісяця
1.2 Виробництво	Внутрішній і зовнішній	Поточний	Щомісяця
1.3 Збут	Внутрішній і зовнішній	Поточний і заключний	Щомісяця
2. Забезпечення якості виробництва продукції пивоваріння	Внутрішній	Поточний	Щомісяця
3. Економічна ефективність (собівартість, прибуток, фінансовий стан)	Внутрішній і зовнішній	Заключний	Щоквартально

Процес управління якістю складається з трьох стадій, а саме: розроблення – розгляд того, що відбувається на вашому підприємстві; впровадження – введення в дію системи управління якістю; підтримання – забезпечення функціонування і поліпшення системи управління якістю.

Ці стадії реалізуються за допомогою низки кроків, а саме (рис. 3.3):

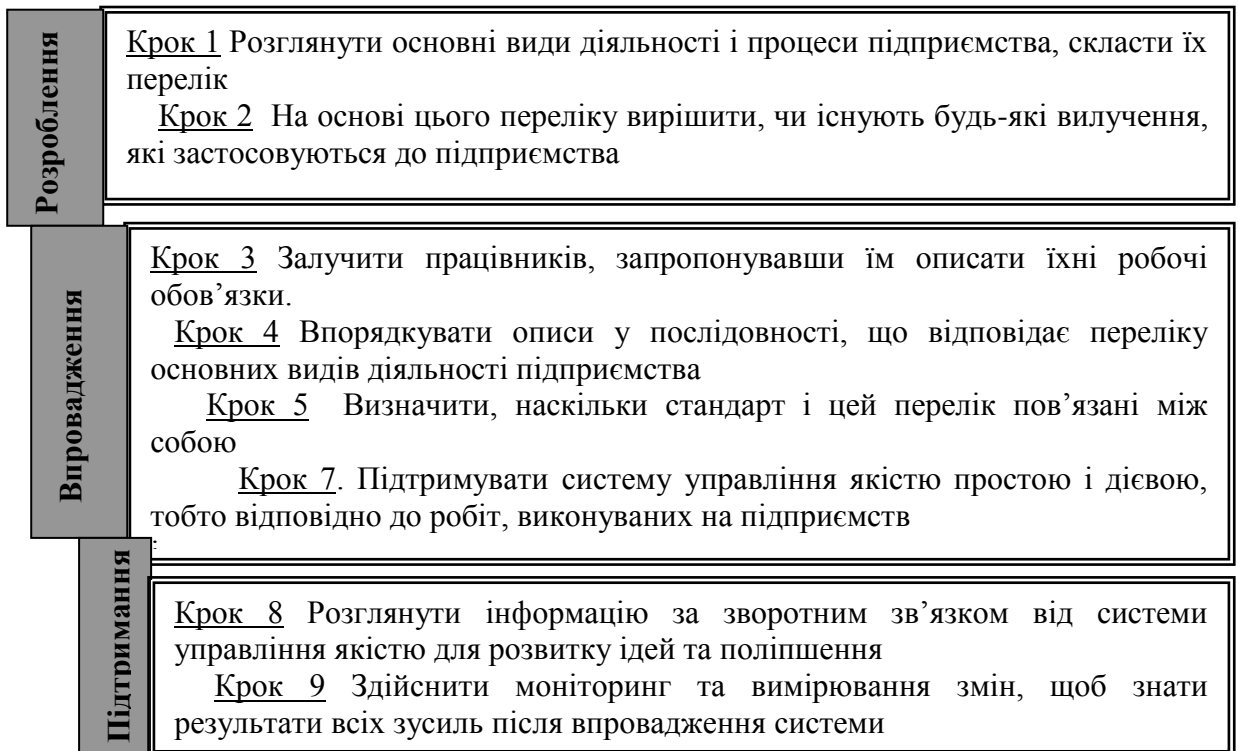

Рисунок 3.3. Етапність впровадження системи управління якістю

Існує чимало напрямів, які може використовувати підприємство при впровадженні системи управління якістю. На основі проведеного аналізу, виявлення недоліків у діяльності підприємства, існуючої СУЯ на ТОВ «Микулинецький Бровар», пропонуємо керуватися наданими рекомендаціями при впровадженні СУЯ вітчизняним підприємствами із виробництва та реалізації пива.

Висновки до розділу 3

1. Запропоновано проводити фінансовий контроль за функціонуванням СУЯ з метою підвищення конкурентоспроможності продукції. Цей контроль є перспективним, тому, що у бюджетах відображаються усі ті перспективи, які організація хоче бачити в майбутньому. Він важливий ще й тим, що дає змогу контролювати всі види витрат, а, отже, управляти собівартістю продукції.

2. Спроековано план реалізації впровадження СУЯ з розрахунком витрат у людиноднях і закріплення за кожним етапом виконання робіт відповідальних осіб.

РОЗДІЛ 4

СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА

4.1. Характеристика та тенденції розвитку вітчизняного ринку пива

Згідно експертних оцінок «обсяг виробництва пива по Україні (крім пива безалкогольного з умістом спирту до 0,5 об. %) за 11 місяців 2019 року – 166,8 млн. дал, що становить 98,6 % до аналогічного періоду 2018 року, та виробництво солоду – 317 740 тонн, що становить 100,7 % до аналогічного періоду 2018 року [66]; у 2018 році було вироблено 180,7 млн. дал, що становить 101,3 % до аналогічного періоду 2017 року, та виробництво солоду – 345 444 тонн, що становить 102,5 % до аналогічного періоду 2017 року» [67].

Протягом 2012-2018 рр. спостерігаємо скорочення обсягів виробництва пива вітчизняними виробниками (рис. 4.1).

Рисунок 4.1. Динаміка виробництва пивної продукції в Україні у 2012-2018 рр., млн. дал

Джерело: [20; 70]

Найбільше скорочення мало місце в 2014 році, що обумовлено кризою в країні, втратою територій, проведенням антитерористичної операції (АТО), складною макроекономічною ситуацією в країні, девальвацією національної валюти, значним підвищенням цін на сировину, що використовується у

виробництві пива, зниженням купівельної спроможності населення. Експорт пива зменшився, у першу чергу, за рахунок того, що Російська Федерація була одним з головних ринків збуту вітчизняних виробників. Крім того, виробничі потужності одного з лідерів ринку на той час, компанії Ефес-Україна, перебували в Донецьку (зараз робота підприємства припинена).

Скорочення обсягів виробництва безпосередньо впливає на рівень завантаження виробничих ліній (рис. 4.2).

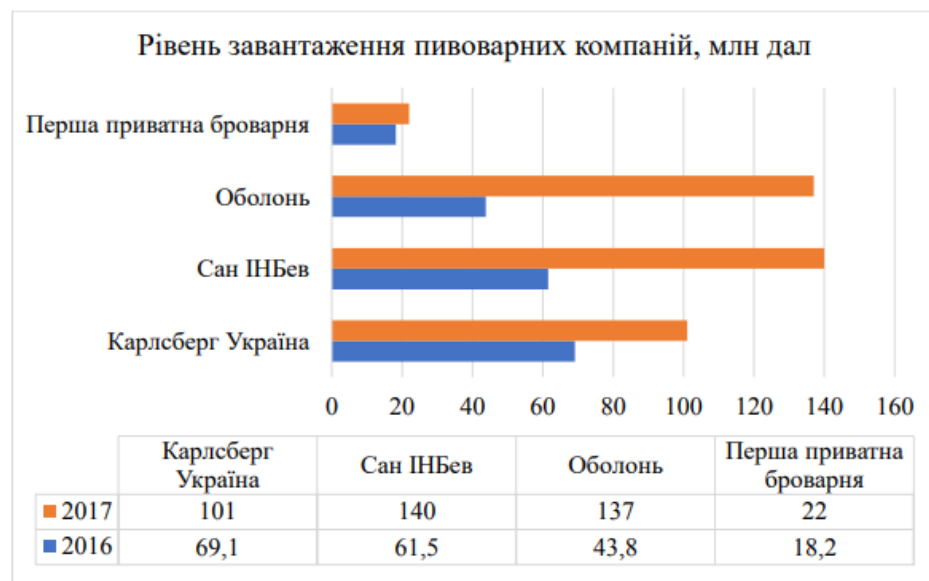

Рисунок 4.2. Обсяг завантаження основних підприємств пивоварного ринку України в 2016-2017 рр.

Джерело: складено на основі [72]

В Україні працює понад 160 пивоварень, які забезпечують робочими місцями 10 тис. осіб та 100 тис. осіб у суміжних галузях. За даними [68] «у 2018 р. пиво у структурі виробництва алкогольної продукції займає значну частку – 80,0%, а у структурі споживання алкоголю в Україні – 42%». Споживання пива на душу населення становить 41 л [20].

Більшість населення України – майже 60,8% – п'є пиво, з яких 68% – чоловіки та 38% жінок [22]. Все частіше споживачі стали вживати пиво преміум-сегмента, тому в імпорті частка даного пива збільшується з кожним роком.

У 2018 р. бюджет України за рахунок сплати податків пивоварними підприємствами поповнився на 15 млрд. грн., у т.ч. 4,8 млрд. грн. становив акцизний податок [20; 65; 71].

У 2016 році стабілізації ринку пива перешкоджало різке підвищення акцизів та подальше швидке зростання цін. З огляду на високий рівень інфляції та проблеми з заповненням бюджету з урядом було вирішено підвищити з 1 січня 2016 року акцизний податок на пиво – з 1,24 до 2,48 грн. за літр, наслідком чого стало зростання роздрібних цін, а зниження доступності пива стало головним фактором падіння ринку у 2016 р. Динаміку акцизного податку за період 2008-2018 рр. представлено на рис. 4.3.

Рисунок 4.3. Динаміка акцизного податку на пиво в Україні за період 2008-2018 рр., грн./л

Джерело: складено на основі [72]

Генеральний директор Carlsberg Ukraine Є. Шевченко вважає, що «високі акцизи на алкоголь у країні сприяють тому, що виробництво безалкогольного пива стає економічно більш вигідним, ніж алкогольного, незважаючи на те, що технологічно таке виробництво є більш трудомістким. Адже з безалкогольного напою акциз не сплачується зовсім» [91].

Іншою ключовою тенденцією розвитку пивного ринку є зростання продажів крафт-виробників.

Пиво з України експортується в майже 60 країн світу, серед яких основна частка припадає на країни СНД – 82%, зокрема, Білорусь та Молдова. Литва та зокрема, у Бельгію, Мексику, Білорусію, Німеччину, Молдову, Алжир та ін. [68]. У 2017 р. Україна увійшла до топ-6 експортерів пива до ЄС (11 млн. л або 3% від усього обсягу ввезеного в ЄС продукту). Головним імпортером українського пива в ЄС є Литва (8,2% всіх поставок). Також слід відзначити, що 17,7% від усього експорту в 2017 р. припадало на Алжир [90]. Пиво в Україну імпортується переважно із Бельгії, Мексики та Німеччини [68; 70].

Динаміку експорту та імпорту пива у 2014-2018 рр. подано на рис. 4.4.

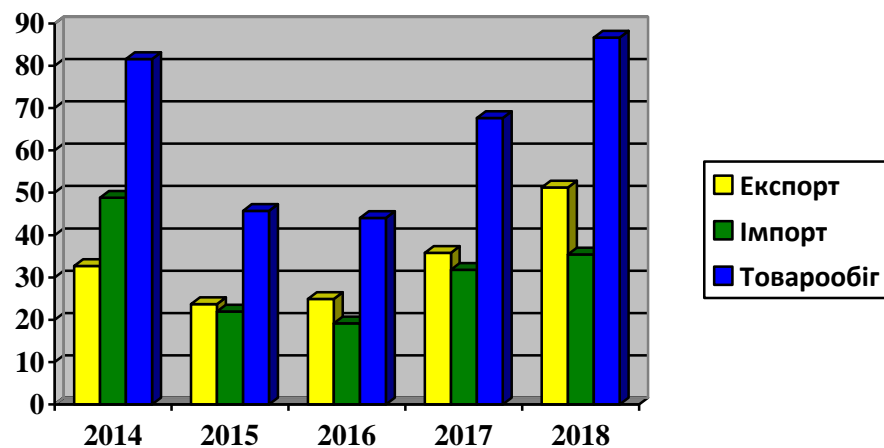

Рисунок 4.4. Динаміка експорту та імпорту пива у 2014-2018 рр., млн. дол. США

Джерело: складено на основі [68; 70]

Вчені [82] вважають, що «до основних тенденцій у зміні потреб споживачів належать поляризація споживчих переваг із виділенням у портфелі продукції преміального й економ-сегменту, а також переорієнтація на високоякісну брендову продукцію, що відповідає принципам здорового способу життя та екологічності».

Враховуючи тенденції, що мають місце у пивоварній галузі, представником якої є досліджуване підприємство, і сьогоdnішній потенціал виробників, при розробленні подальшої стратегії її розвитку в Україні необхідно акцентувати увагу на стимулювання попиту споживачів.

4.2. Оцінювання якості і конкурентоспроможності продукції ТОВ «Микулинецький Бровар»

Для детального вивчення середовища функціонування ТОВ «Микулинецький Бровар» було проведено PEST-аналіз. Його результати подано на рис. 4.5.

<p>Політичні фактори:</p> <ul style="list-style-type: none"> – державне регулювання реклами, контроль рівня публічності; – втрата значної частини ринку через ситуацію на сході України; – значне скорочення експорту до Росії та Білорусі; – політична нестабільність; – підвищення податку на вирощування хмелю та виноградарства. 	<p>Економічні фактори:</p> <ul style="list-style-type: none"> – зниження попиту на готовий продукт на внутрішньому ринку через низьку купівельну спроможність населення та зростання цін на пиво; – жорстка фіскальна політика, підвищення ставки акцизного збору; – високий рівень інфляції, що спричинив зростання цін; – коливання валютного курсу; – зростання цін на хміль та солод – монополізація галузі, бар'єри для входження нових компаній.
<p>Соціальні чинники:</p> <ul style="list-style-type: none"> – заборона на продаж алкогольних напоїв після 22.00; – зменшення споживання пива у середньо-ціновому сегменті; – зростання попиту на пиво в традиційному рецепті та авторському (крафт-пивоваріння); – старіння населення; – пропагування здорового способу життя. 	<p>Технологічні чинники:</p> <ul style="list-style-type: none"> – інноваційна діяльність в Україні - розуміння виробників у потребі інновацій; – зміни у системах розподілу.

Рисунок 4.5. PEST*-аналіз для ТОВ «Микулинецький Бровар»

*Примітка: P – political, E – economic, S – socio-cultural, T – technological

Оцінювання діяльності головних конкурентів досліджуваного підприємства в Тернопільському регіоні здійснимо за допомогою встановлення кількості балів від 1 до 3 за визначеним переліком показників.

Результати оцінювання діяльності конкурентів представимо на рис. 4.6.

№ з/п	Показник	Бали (1 – міні, 3 – максимум)		
		ТОВ «Микулинецький Бровар»	ПрАТ «Опілля»	«Львівська пивоварня»
1	Частка ринку	2	1	3
2	Рентабельність реалізації	2	2	2
3	Рентабельність капіталу	2	2	3
4	Частка власних оборотних коштів	3	2	1
5	Рівень цін	1	2	2
6	Широта асортименту	3	1	3
7	Якість продукції	2	2	3
8	Чисельність обслуговуючого персоналу	2	1	3
9	Рівень сервісу	2	2	3
10	Система управління	2	2	3
Усього		21	17	26

Рисунок 4.6. Оцінювання діяльності досліджуваного підприємства та його основних конкурентів на ринку пивоварної продукції Тернопільської області

Як свідчать дані оцінювання, найвищі бали отримала «Львівська пивоварня». ТОВ «Микулинецький Бровар» посів другу сходинку. Конкурентний тиск, хоча і у значно меншій мірі, чинить ПрАТ«Опілля».

Конкурентоспроможність є відносною величиною, що проявляється при порівнянні товарів конкурентів при співставленні різної сукупності факторів, які мають вплив на ринок. Для виявлення факторів, що забезпечують необхідний рівень конкурентоспроможності товару, скористаємося методами, запропонованими Гаркавенко С. С. [11, с. 156].

Аналіз конкурентоспроможності продукції полягає в системі досліджень конкурентного економічного середовища, собівартості ціни та якості продукції й оцінці техніко-економічних можливостей виробництва і збуту продукції з використанням спеціальних маркетингових досліджень, і полягає в наступному: з'ясування поняття конкурентоспроможності товару; визначення одиничних, групових, інтегральних показників конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність – характеристика продукції, яка показує її відмінність від товару-конкурента як за ступенем відповідності конкретної суспільної потреби, так і за затратами на її задоволення. Методику аналізу конкурентоспроможності продукції показано на рис. 4.7.

Рисунок 4.7. Блок-схема аналізу конкурентоспроможності продукції

Джерело: сформовано на основі [5]

Оцінювання рівня конкурентоспроможності товару вимагає участі двох груп факторів: якісних та кількісних. При їх виборі слід враховувати смакові характеристики пива, як напою, привабливість конкретної марки у споживачів та місце споживання продукції. Дослідження конкурентоспроможності пивоварної продукції ускладнене тим, що не всі показники піддаються кількісному виміру, а отже, є незіставними.

Управління якістю та конкурентоспроможністю здійснюють на чотирьох етапах: розроблення товару, виробництво, збут, післяпродажне обслуговування. На етапі створення товару закладаються характеристики якості, рівня придатності до асортименту продукції пивоваріння споживача, витрати, які в сукупності визначають можливість товару краще за конкурента задовольнити потреби споживачів. На етапі виробництва ці складники конкурентоспроможності матеріалізуються, а на етапі збуту і споживання реалізуються та підтверджуються.

Інформацію щодо правового регулювання якості та безпечності продукції пивоваріння подано у додатку В.

Отже, для підвищення якості продукції пивоваріння ТОВ «Микулинецький Бровар», що вплине на удосконалення СУЯ, необхідно здійснити ряд послідовних заходів, які полягають у: підвищенні якості товару; зниженні витрат виробництва; її контролюванні на кожному етапі.

Висновки до розділу 4

1. На кінець 2019 р. (за винятком місяця грудня) обсяг виробництва пива компаніями становить 166,8 млн. дал, у той час, як за увесь 2018 р. було вироблено 180,7 млн. дал. Загалом, протягом 2012-2018 рр. відбувалося скорочення обсягів виробництва пива вітчизняними виробниками, найбільше з яких мало місце в 2014 році. Така ситуація, у свою чергу, вплинула на рівень завантаження виробничих ліній пивоварних підприємств.

2. Галузь, представником якої є досліджуване підприємство, є бюджетоутворюючою.

3. Пиво з України експортується в майже 60 країн світу, серед яких основна частка припадає на країни СНД – 82%.

4. Для детального вивчення середовища функціонування ТОВ «Микулинецький Бровар» було проведено PEST-аналіз, який дав змогу встановити, які фактори макросередовища мають найбільш вагомий вплив на його діяльність.

5. Здійснено оцінювання діяльності ТОВ «Микулинецький Бровар» та його основних конкурентів на ринку пивоварної продукції Тернопільської області, наведено блок-схему аналізу конкурентоспроможності продукції.

6. Для підвищення якості продукції пивоваріння ТОВ «Микулинецький Бровар», що вплине на удосконалення СУЯ, необхідно здійснити ряд послідовних заходів, які полягають у: підвищенні якості товару; зниженні витрат виробництва; її контролюванні на кожному етапі.

РОЗДІЛ 5

ОБҐРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

5.1. Розроблення якісних показників контролю документації системи управління якістю

Політика в сфері якості документально оформлена та затверджена на досліджуваному підприємстві 06.04.2014 року. Політика відповідає меті організації, містить зобов'язання, щодо систематичного підвищення якості продукції, задоволення вимог замовників і постійного поліпшення результативності СУЯ. Політика є основою для встановлення вимірних цілей у сфері якості на рік. Згідно НЯ 01-04 передбачено щорічно за підсумками діяльності проводити аналізування (додаток Б).

Пропонуємо систему показників для фінансового контролювання системи управління якістю, яка складається із кількісних та якісних показників.

До якісних показників контролю документації системи управління якістю належать наступні¹¹:

1.1. Поточний контроль і вимірювання.

1.1.1 Задоволеність споживача.

Серед інших заходів при функціонуванні системи якості ТОВ «Микулинецький Бровар» необхідно відстежувати інформацію про думку споживачів щодо задоволення їх вимог та потреб. Одержання і використання

¹¹Перелік посилання на документацію: ПЯ – протокол якості; ДСЯ – документи системи якості ТОВ «Микулинецький Бровар»; ПрСЯ – процедура системи якості ТОВ «Микулинецький Бровар». 1. НЯ 01-2002 Настанова з якості. 2. МСЯ 6.2.2-01-2002 «Атестація персоналу». 3. МСЯ 7.7.2-01-2002 «Внутрішнє обслуговування, складування, пакування, зберігання та постачання». 4. МСЯ 7.2.3-01-2002 «Зв'язок із замовниками». 5. МСЯ 7.4-01-2002 «Закупівля продукції». 6. МСЯ 7.4.1-01-2002 «Вхідний контроль сировини, матеріалів та компонентів». 7. МСЯ 5.1-01-2002 «Аналіз СУЯ з боку керівництва». 8. МСЯ 7.5.1-01-2002 «Технічне обслуговування обладнання». 9. МСЯ 6.2.2-01-2002 «Атестація персоналу». 10. МСЯ 7.5.1-02-2002 «Порядок контролю виготовлення продукції». 11. МСЯ 7.6-01-2002 «Метрологічне забезпечення виробництва». 12. ПрСЯ 4.2.3-01-2002 «Управління документацією». 13. ПрСЯ 4.2.4-01-2002 «Управління протоколами якості». 14. ПрСЯ 5.1-01 «Відповідальність керівництва». 15. ПрСЯ 7.1-01-2002 «Технологічне забезпечення виробництва». 16. ПрСЯ 7.3.2-01-2002 «Розробка і постановка нової продукції на виробництво». 17. ПрСЯ 8.2.2-01-2002 «Порядок проведення внутрішніх аудитів системи управління якістю». 18. ПрСЯ 8.3-01-2002 «Управління невідповідною продукцією». 19. ПрСЯ 8.5.2-01-2002 «Порядок здійснення коригувальних та запобіжних дій».

такої інформації здійснюється згідно з МСЯ 7.2.3-01-2002 «Зв'язок із замовниками» співробітниками відділу маркетингу.

1.1.2 Внутрішній аудит.

ТОВ «Микулинецький Бровар» необхідно періодично проводити внутрішні аудити системи якості, що здійснюються згідно ПрСЯ 8.2.2-01-2002 «Порядок проведення внутрішніх аудитів системи якості», визначаючи при цьому:

а) чи відповідає система якості вимогам стандарту ISO 9000:2000 і вимогам системи якості;

б) чи ефективно запроваджена і функціонує система якості підприємства.

1.1.3 Контроль і вимірювання параметрів процесів.

Необхідно застосовувати методи контролю і вимірювання параметрів процесів системи менеджменту якості з метою підтвердження придатності процесів, що запроваджені для одержання запланованих результатів. У разі неодержання запланованих результатів, здійснюються заходи, необхідні для забезпечення відповідності продукту згідно з ПрСЯ 8.3-01-2002 «Управління невідповідною продукцією» та вживаються коригувальні дії згідно з ПрСЯ 8.5.2-01-2002 «Порядок здійснення коригувальних та запобіжних дій».

1.1.4 Контроль і вимірювання характеристик продукту.

Для перевірки виконання вимог до продукції, на підприємстві здійснюється контроль, а за потреби, і вимірювання його характеристик. Ці операції здійснюються на відповідних етапах процесу виробництва відповідно до МСЯ 7.5.1-01-2002 «Контроль в процесі виробництва та готової продукції» і МСЯ 7.5.1-02-2002 «Порядок контролю виготовлення продукції».

1.2. Контроль продукту, що не відповідає встановленим вимогам. ТОВ «Микулинецький Бровар» необхідно виявляти одиниці невідповідної продукції та запобігати виникненню повторення виробництва невідповідної продукції. Управління невідповідною продукцією здійснюється згідно ПрСЯ 8.3-01-2002 «Управління невідповідною продукцією».

1.3 Аналіз даних. ТОВ «Микулинецький Бровар» необхідно визначити

порядок збирання та аналізу даних, що необхідні для демонстрації придатності та дієвості системи менеджменту якості. Збирання та аналіз даних здійснюється згідно з МСЯ 7.2.3-01-2002 «Зв'язок із замовниками»:

- а) задоволеності споживача;
- б) відповідності вимогам до продукту;
- г) постачальників згідно з МСЯ 7.4-01-2002 «Закупівля продукції» та МСЯ 7.4.1-01-2002 «Вхідний контроль сировини, матеріалів та компонентів».

1.4. Вдосконалення.

1.4.1 Постійне вдосконалення.

ТОВ «Микулинецький Бровар» необхідно постійно підвищувати дієвість системи якості, використовуючи для цього політику та завдання в сфері якості, результати аудитів, аналіз даних, коригувальні та запобіжні дії і аналіз з боку керівництва. Методологічні засади керівництва цим процесом визначаються ПрСЯ 5.1-01-2002 «Відповідальність керівництва».

1.4.2 Коригувальні дії.

ТОВ «Микулинецький Бровар» необхідно розробити і впровадити письмову процедуру усунення причин невідповідностей, у разі виникнення, з метою недопущення їх повторення. Коригувальні дії здійснюються згідно з ПрСЯ 8.5.2-01-2002 «Коригувальні та запобіжні дії».

1.4.3 Запобіжні дії.

ТОВ «Микулинецький Бровар» необхідно розробити і впровадити письмову процедуру усунення причин потенційних невідповідностей для їх попередження. Запобіжні дії здійснюються згідно з ПрСЯ 8.5.2-01-2002 «Порядок здійснення коригувальних та запобіжних дій».

5.2. Моделювання ефективності контролювання основних показників виробничо-господарської діяльності досліджуваного підприємства

Кількісні показники для контролю за ефективністю СУЯ продукції:

1. Контроль використання операційних витрат $K_{об}$:

$$K_{об} = (OB_t / OB_{t-1}) \cdot 100\% - 100\%, \quad (5.1)$$

де, OB_t – сума витрат операційної діяльності поточного періоду;

OB_{t-1} – сума витрат операційної діяльності попереднього періоду.

2.2. Контроль за прибутковістю підприємства $K_{п}$:

$$K_{п} = (\Pi_t / \Pi_{t-1}) \cdot 100\% - 100\%, \quad (5.2)$$

де Π_t – чистий прибуток поточного періоду;

Π_{t-1} – чистий прибуток попереднього періоду.

2.3. Контроль за собівартістю реалізованої продукції K_c :

$$K_c = (C_t / C_{t-1}) \cdot 100\% - 100\%, \quad (5.3)$$

де C_t – собівартість реалізованої продукції поточного періоду;

C_{t-1} – собівартість реалізованої продукції попереднього періоду.

Пропонуємо провести контролювання показників дієвості системи управління якістю за п'ять періодів діяльності ТОВ «Микулинецький Бровар» у формі таблиці 5.1.

Таблиця 5.1

**Вимірювання дієвості впровадження системи управління якістю на
ТОВ «Микулинецький Бровар», 2013-2017 роки**

Показники	Показники для вимірювання, тис. грн.					Контроль за 2014 рік, %	Контроль за 2015 рік, %	Контроль за 2016 рік, %	Контроль за 2017 рік, %
	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік				
1. Контроль використання операційних витрат: операційні витрати	64250	64315	89728	118225	146157	0,10	39,51	31,74	23,63
2. Контроль за прибутковістю підприємства: чистий прибуток	9920	9174	6688	5547	8036	-7,52	-27,1	-17,06	44,87
3. Контроль за собівартістю реалізованої продукції: собівартість реалізованої продукції	43328	47036	62808	89360	103395	8,56	33,53	42,27	15,71

Джерело: Звіт про фінансові результати за 2013-2017 роки [Додаток А]

Як бачимо, результати контролювання за дієвістю впровадження СУЯ свідчать про те, що за період її впровадження на досліджуваному підприємстві, у 2016 р. скорочення прибутку відбулося на 10% менше, порівняно із показником за 2015 р., а у 2017 р. прибуток підприємства зріс на 44,87% порівняно із 2016 р. Відбулося значне зростання операційних витрат у 2015 р., проте у наступні 2 роки темпи їх зростання мали тенденцію до зниження. Не вдалося за аналізований період скоротити також собівартість продукції, але темпи її зростання значно скоротилися у 2017 р.

Розроблена і впроваджена СУЯ створює передумови для подальшого зростання прибутковості ТОВ «Микулинецький Бровар». Пропонуємо з метою забезпечення і обґрунтування ефективності СУЯ, здійснити прогноз прибутковості на досліджуваному підприємстві [80, с. 167].

Прогноз будемо здійснювати за допомогою простої лінійної регресії, яка показує залежність між двома змінними.

У загальному вигляді просту вибірккову регресійну модель запишемо так:

$$y = b_0 + b_1x, \quad (5.4)$$

де y – вектор спостережень за залежною змінною; $y = \{y_1, y_2, \dots, y_n\}$;

x – вектор спостережень за незалежною змінною; $x = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$;

b_0, b_1 – невідомі параметри регресійної моделі (коефіцієнти моделі).

Дані для регресійного аналізу наведемо у табл. 5.2.

Таблиця 5.2

Дані для регресійного аналізу ТОВ «Микулинецький Бровар»

I (роки)	y_i (прибуток, тис. грн.)	x_i (собівартість, тис. грн.)
1 (2013)	9920	43328
2 (2014)	9174	47036
3 (2015)	6688	62808
4 (2016)	5547	89360
5 (2017)	8036	103395

Джерело: Звіт про фінансові результати за 2013-2017 роки [Додаток А]

Реальні спостереження зобразимо точками у системі координат (X,Y) – рис. 5.1. Візуально припускаємо, що між даними є лінійна залежність, тому їх можна апроксимувати прямою лінією.

Економічну ефективність від впровадження фінансового контролювання за СУЯ на ТОВ «Микулинецький Бровар» визначимо через розмір додатково отриманого прибутку від виробництва і реалізації продукції підвищеної якості.

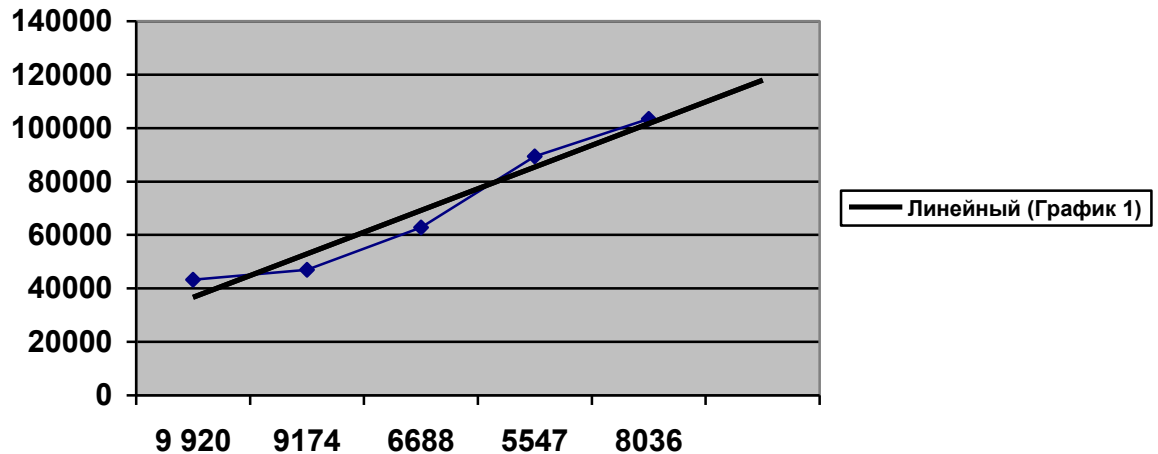

Рисунок. 5.4. Залежність між прибутком та собівартістю реалізованої продукції ТОВ «Микулинецький Бровар» за 2013-2017 роки

Джерело: Звіт про фінансові результати за 2013-2017 роки [Додаток А]

В результаті впровадження показників для контролювання СУЯ на підприємстві, ми прогнозуємо, що скоротяться темпи зростання собівартості продукції до 10% у наступні роки. Це пояснюється тим, що скоротяться втрати від браку, що суттєво вплине на скорочення матеріальних витрат у структурі собівартості продукції.

Отже, ми прогнозуємо наступне зростання собівартості продукції:

$$x = 103395 * 1,1 = 113734,5 \text{ тис. грн.}$$

Підставляючи прогнозоване значення собівартості реалізації продукції у вищенаведене рівняння регресії, отримаємо прогнозований рівень прибутку від провадження системи контролюючих показників за дієвістю СУЯ:

$$Y = 0,56x + 38183,$$

$$Y = 0,56 * 113734,5 + 38183 = 101874,32 \text{ тис. грн.}$$

Визначимо економічну ефективність від впровадження системи фінансового контролювання на ТОВ «Микулинецький Бровар», яка полягає у зростанні прибутковості від впровадження запропонованих заходів.

Отже, за рік прибуток зросте від запропонованих заходів зросте на:

$$\Delta Y = (101874,32 - 96084,2) = 5790,12 \text{ тис. грн.}$$

Наведені пропозиції щодо удосконалення СУЯ ТОВ «Микулинецький Бровар» через контролювання за її дієвістю створюють передумови для суттєвого удосконалення всіх показників виробничо-господарської діяльності підприємства.

Висновки до розділу 5

1. Запропоновано оцінити економічну ефективність від впровадження системи управління якістю на досліджуваному підприємстві, беручи за основу 2015-2017 роки, на протязі яких функціонувала ця система на підприємстві (і продовжує функціонувати донині), порівнюючи до показників діяльності 2014 року – за якого система працювала лише півроку і 2013 р., коли СУЯ ще не була впроваджена. Визначено систему показників для фінансового контролювання системи управління якістю, яка складається із кількісних та якісних показників.

2. Результати контролювання за дієвістю впровадження СУЯ свідчать про те, що за період її впровадження на досліджуваному підприємстві, у 2016 р. скорочення прибутку відбулося на 10% менше, порівняно із показником за 2015 р., а у 2017 р. прибуток підприємства зріс на 44,87% порівняно із 2016 р. Відбулося значне зростання операційних витрат у 2015 р., проте у наступні 2 роки темпи їх зростання мали тенденцію до зниження. Не вдалося за аналізований період скоротити також собівартість продукції, але темпи її зростання значно скоротилися у 2017 р.

РОЗДІЛ 6

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

6.1. Організація і фінансування заходів охорони праці на ТОВ «Микулинецький Бровар»

Об'єктом управління охороною праці на досліджуваному підприємстві є діяльність його функціональних служб та структурних підрозділів щодо забезпечення безпечних і здорових умов праці на робочих місцях, полях, ремонтних цехах, гаражах, фермах, господарському дворі.

Організація й координація робіт у галузі охорони праці передбачає формування органів управління охороною праці, встановлення обов'язків і порядку взаємодії осіб, які беруть участь в управлінні, а також у прийнятті та реалізації управлінських рішень. Управління охороною праці на ТОВ «Микулинецький Бровар» здійснює директор підприємства [33]. Наведемо організаційну структуру управління охороною праці (рис. 6.1).

Згідно з Типовим положенням, яке діє на підприємстві про службу охорони праці, службу охорони праці очолює інженер з охорони праці, який підпорядковується керівнику підприємства у відповідності до чинного законодавства, оскільки на ТОВ «Микулинецький Бровар» чисельність працівників є більшою за 50 осіб. Організаційну структуру і підпорядкованість служби охорони праці ТОВ «Микулинецький Бровар» подано на рис. 6.1.

З метою ефективності проведення заходів з охорони праці на досліджуваному підприємстві, наведемо у таблиці 6.1 розрахунок фінансування заходів з ОП.

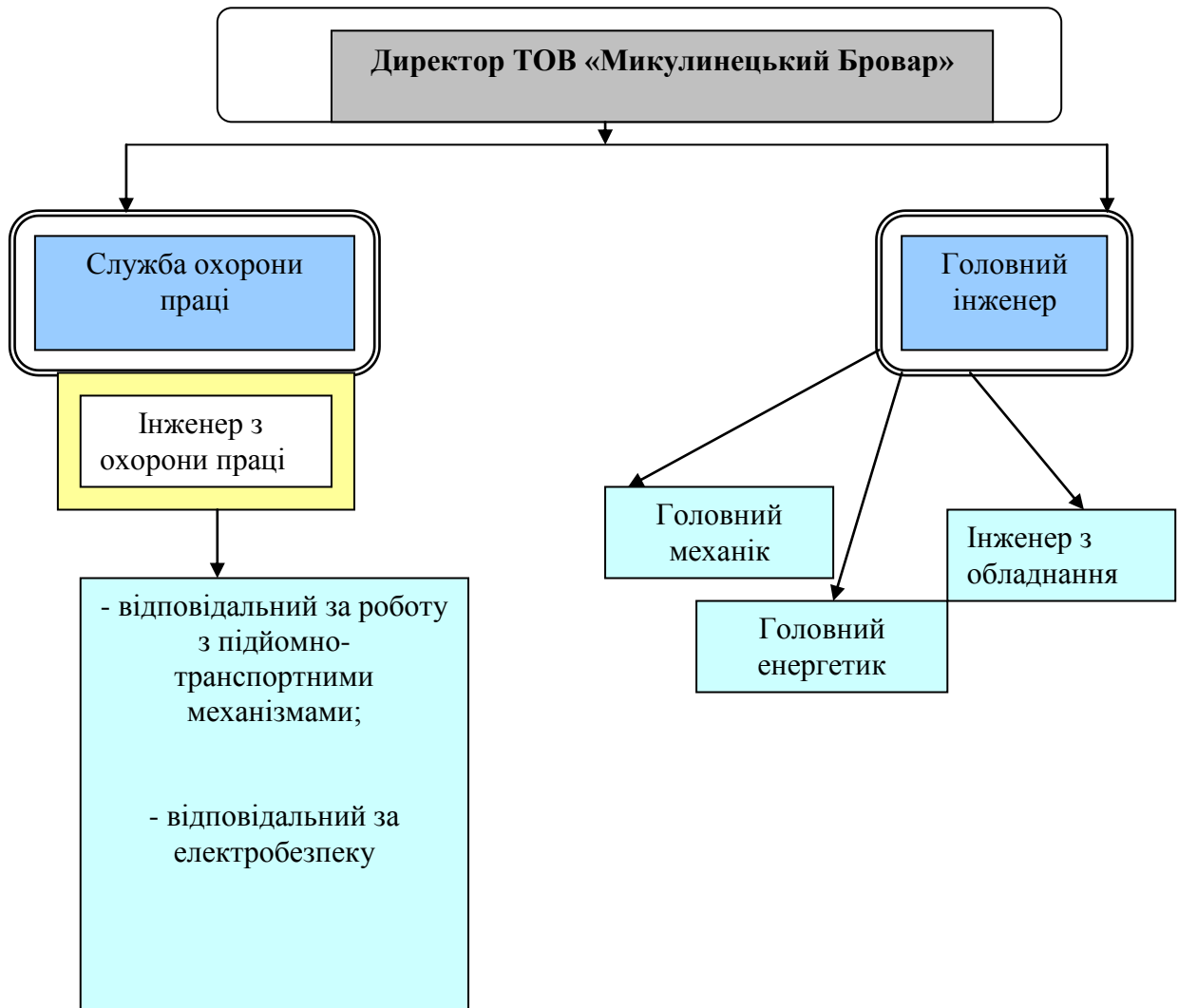

Рисунок 6.1. Організаційна структура і підпорядкованість служби охорони праці ТОВ «Микулинецький Бровар»

Із проведених розрахунків можемо зробити висновки відносно того, що досліджуване підприємство ТОВ «Микулинецький Бровар», на якому працює більше 50 чоловік, проводить належну роботу із фінансування заходів з охорони праці.

Розраховані абсолютні відхилення значень суми фінансування витрат на охорону праці свідчать, що за аналізований період відбувалися позитивні зміни, так ф дещо негативні у динаміці фінансування таких важливих функцій управління підприємством, як безпека праці.

Таблиця 6.1

**Фінансування заходів охорони праці ТОВ «Микулинецький Бровар»
за період 2013-2017 рр.**

Витрати на оплату праці, тис. грн.					Сума фінансування (0,5%), тис. грн.					Абсолютне відхилення, тис. грн				
2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013- 2014	2014- 2015	2015- 2016	2016- 2017	2013- 2017
6964	5889	6070	7390	14715	34,82	29,45	30,35	36,95	73,58	-1,075	1,81	1,32	7,325	7,751

Джерело: Звіт про фінансові результати [Додаток А]

Крім того, у порівнянні до 2013 року, сума фінансування станом на 2017 рік зросла на 7,751 тис. грн. Це пов'язано із тим, що виготовлення і розлив пива потребує значних витрат на охорону праці при роботі із важко габаритною технікою: транспортери, підймальні машини, навантажувачі, мийки посуду, конвеєри.

Найбільша кількість травм припадає на період з 11 до 12, з 15 до 16 та з 16 до 17 години. У ці періоди доби спостерігається висока інтенсивність виконання робіт за ненормованого робочого часу, відсутності технологічних перерв, значного накопичення втоми. Індикатором однієї з найбільш значущих заходів профілактики виробничого травматизму є ефективне навчання безпечним прийомам праці, та обов'язкових інструктажів з питань ОП.

З метою зменшення виробничого травматизму відповідальними особами із служби охорони праці ТОВ «Микулинецький Бровар» проводиться профілактична робота на підприємстві, результатом якої є постійне створення всіх структурних підрозділах безпечних та нешкідливих умов праці. Контролюють цей процес страхові експерти з охорони праці відділень виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків, які проводять свою роботу у цехах підприємства.

6.2. Виконання комплексу заходів щодо запобігання та мінімізації наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру на об'єкті з врахуванням особливостей регіону

Серед більшості причин надзвичайних ситуацій виділяють землетруси, повені, селі, зсуви, урагани, снігові замети та снігові лавини. Проте, із врахуванням особливостей регіону розміщення ТОВ «Микулинецький Бровар», візьмемо до уваги лише ті природні надзвичайні ситуації, які мали місце. Чи, ймовірно, матимуть у регіоні розміщення підприємства, а саме [3]:

- землетруси виникають при раптовому розриві гірських порід Землі та при вивільненні енергії. Ця енергія розповсюджується у вигляді сейсмічних хвиль і спричинює серію коливних рухів земної поверхні;

- урагани – це вітри, швидкість котрих перевищує 326 м/с. Вони виникають внаслідок нерівномірного нагрівання атмосферного повітря на різних висотах і різниці тиску в різних шарах атмосфери. Пролітаючи над землею з величезною швидкістю, яка сягає 150 і більше кілометрів за годину, ураган спричиняє спустошення: ламає дерева; руйнує будівлі та інші споруди;

- снігові замети виникають під час інтенсивного випадання снігу. Вони тимчасово паралізують роботу залізничного та автомобільного транспорту, порушують нормальне життя сіл і навіть міст;

Надзвичайні ситуації техногенного характеру є безпосереднім результатом діяльності людини і можуть виникати внаслідок аварій і катастроф, які відбуваються через недостатню надійність техніки, несподіваних наслідків життєдіяльності людей, а також внаслідок їхніх помилок, спричинених некомпетентністю чи злим наміром. Із великої кількості надзвичайних ситуацій техногенного характеру розглянемо транспортні аварії та катастрофи, несподіване руйнування будинків; аварії на електроенергетичних, комунальних системах життєзабезпечення, очисних спорудах і гідродинамічні аварії:

– транспортні аварії. Надзвичайні ситуації на транспорті поділяються на аварії (катастрофи), які відбулися на різних видах транспорту (повітряному, морському, річковому, залізничному, автомобільному, трубопровідному).

– раптове завалювання споруд. Цей тип аварій виділений в окремий блок у зв'язку з тим, що відбувається не сам собою, а ініціюється будь-яким іншим фактором: велике скупчення людей;

– активна виробнича діяльність у розпалі робочого дня. НС подібного типу важкопередбачувані й супроводжуються великими людськими жертвами;

– аварії на електроенергетичних системах. Подібні аварії переважно призводять до НС через вторинні наслідки і за умови накладання на них надзвичайних умов;

– аварії на промислових очисних спорудах. Небезпека даного типу аварій зумовлена не лише різким негативним впливом на обслуговуючий персонал та населені пункти, а й великим залповим викидом отруйних, токсичних та просто шкідливих у великих кількостях речовин в навколишнє середовище, що зумовлює виділення їх в окремий вид аварій.

Відповідно до п. 3.1 Правил техногенної безпеки у сфері цивільного захисту на підприємствах, в організаціях, установах та на небезпечних територіях, затверджених наказом МНС України від 15 серпня 2007 р. № 557, керівники та посадові особи об'єктів повинні забезпечувати додержання правил, норм і стандартів щодо техногенної безпеки у сфері цивільного захисту [9, с. 423-435].

Також вони мають забезпечувати виконання приписів посадових осіб Державної служби надзвичайних ситуацій України, розробляти та затверджувати положення, інструкції щодо виконання вимог у сфері техногенної безпеки та цивільного захисту на об'єктах, здійснювати постійний контроль за їх дотриманням. На об'єктах має здійснюватися належне фінансування витрат у порядку та обсягах, необхідних для повного забезпечення вимог у сфері техногенної безпеки та цивільного захисту.

Наслідки надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру призводять до серйозних економічних втрат і є важким додатковим тягарем для держбюджету країни у вигляді витрат на ліквідацію наслідків техногенних аварій і катастроф відновлення зруйнованих виробництв будівель доріг виплат постраждалим підвищеного соціального забезпечення.

Результати розслідування обставин техногенних аварій і катастроф засвідчують що причинами їх виникнення як правило є зневажливе самовпевнене ставлення працівників і посадових осіб до виконання обов'язків з дотримання техніки обслуговування і правил експлуатації різних джерел підвищеної небезпеки [32; 34; 35].

Підприємства пивоварної промисловості відносяться до хімічно, небезпечних об'єктів оскільки в технологічних процесах і компресорних установках використовується у великих кількостях аміак. Джерелами потенційної небезпеки цих підприємств є також газове господарство, автозаправні станції, склади кисневих і пропан-бутанових балонів, цех бродіння сировини.

Одним з найбільш ефективних факторів зниження ризиків виникнення НС природного та техногенного характеру є створення та впровадження нових інформаційних технологій контролю за критичними параметрами технологічних процесів. Забезпечення техногенної безпеки об'єктів в пивоварній промисловості має важливу соціальну функцію, мінімізуючи реальну і потенційну небезпеку виникнення техногенних катастроф на території України.

Досягнення цих цілей може бути успішним лише в тому випадку, якщо державна політика в цій галузі буде орієнтуватися на розроблення і реалізацію комплексних заходів соціального, організаційного, правового та науково-технічного забезпечення техногенної безпеки України. Підприємства пивоварної галузі, які можуть призвести до ураження працюючих унаслідок впливу небезпечних чинників, повинні розробляти чітку систему заходів попередження їх виникнення.

Забезпечення техногенної безпеки є складовою частиною виробничої та іншої діяльності суб'єктів господарювання.

Забезпечення техногенної безпеки покладається на відповідних посадових осіб, керівників і уповноважених ними осіб, якщо інше не передбачено відповідними нормативно-правовими або цивільно-правовими актами [3, с. 35-39; 18, с. 76].

Заходи щодо забезпечення техногенної безпеки враховуються органами архітектури, замовниками, забудовниками, проектними та будівельними організаціями при проектуванні та забудові населених пунктів, будівництві, розширенні, реконструкції та технічному переоснащенні потенційно небезпечних об'єктів, установ та організацій.

Відповідні заходи, які обумовлюють стан захищеності населення, територій і об'єктів від негативних наслідків НС техногенного характеру, повинні виконуватись як окремі розділи або визначатись у розділах інженерно-технічних заходів цивільного захисту та техногенної безпеки до проектів планування та забудови населених пунктів, проектів (робочих проектів) ПНО або ОПН, їх будівель та споруд, погоджених зі спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань цивільного захисту і затверджених у порядку, установленому спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань будівництва і архітектури.

6.3. Попередження наслідків аварій на виробництвах із застосуванням аміаку. Вплив аміаку на організм людини. Перша допомога. Профілактика уражень.

Досліджуване підприємство відносять до хімічно небезпечного об'єкту, тому що на ТОВ «Микулинецький Бровар» досить у великих кількостях використовують сильно діючі отруйні речовини (СДОР) у технологічному процесі, а саме, найбільше в охолоджувальних цехах і на складах зберігання готової продукції. СДОР – такі хімічні сполуки (речовини), які в певних кількостях, що перевищують гранично допустимі концентрації (ГДК), можуть

спричинити шкідливий вплив на людей, сільськогосподарських тварин, культурні рослини, викликаючи у них ураження, у т.ч. й смертельні. Тому необхідно завчасно прогнозувати масштаби зараження СДОР навколишнього середовища під час аварій на хімічно небезпечних об'єктах (ХНО) і планування заходів для захисту виробничого персоналу і населення від уражаючої дії СДОР.

На ТОВ «Микулинецький Бровар» для виробництва холоду використовується аміак, який становить найбільшу небезпеку. Рідкий аміак R-717 – це СДОР IV класу токсичності, 2-ї групи небезпечних речовин, у людей викликає ураження нервової системи, мозку, серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту, призводить до ядухи, заподіює хімічні опіки.

Використання у виробництві СДОР – аміаку є визначальним чинником безпеки ТОВ «Микулинецький Бровар», що належить до III-го ступеня безпеки й має II-й клас підвищеної безпеки. На підприємстві усі хімічні речовини використовуються в строгому дотриманні норм безпеки, технологій застосування з повною нейтралізацією й утилізацією, безпечні для життєдіяльності людини й навколишнього середовища.

Оскільки на підприємстві є СДОР, то необхідно здійснювати прогнозування при аварії на компресорній установці з виливом аміаку (з аміачних машин, систем трубопроводів і дренажного ресивера), що призведе до загазованості приміщень із катастрофічними наслідками – вибухом, пожежею, може викликати ураження людей. Розрахунок здійснюють згідно з «Методикою прогнозування наслідків виливу (викиду) небезпечних хімічних речовин при аваріях на промислових об'єктах і транспорті», затвердженою МНС, МАП, МЕНПР, МЕ від 10.03.2001 р. №73/82/64/122.

Прогнозування поділяється на довгострокове (оперативне) і аварійне [41].

Довгострокове (оперативне) прогнозування здійснюється завчасно для визначення можливих масштабів зараження, сил і засобів, які можуть бути задіяні для ліквідації наслідків аварій, визначення втрат серед працівників

заводу й населення, складання планів робіт й інших довгострокових (довідкових) матеріалів.

Для довгострокового (оперативного) прогнозування використовуються такі дані:

- загальна кількість небезпечних хімічних речовин (НХР); у цьому випадку приймається розлив НХР «вільно»;
- кількість НХР в одиничній максимальній технологічній ємності. У цьому випадку приймається розлив НХР у «піддон» або «вільно» залежно від умов зберігання НХР;
- метеорологічні дані: швидкість вітру в приземному шарі (1 м/с), температура повітря (20°C), ступінь вертикальної стійкості повітря (СВСП) (інверсія), напрямок вітру (не враховується), поширення повітря (приймається в 315°);
- середня густина населення для даної місцевості (360 чол/ км²);
- ступінь наповнення ємності (приймається 70% від паспортного об'єму ємності);
- ємності з НХР при аваріях руйнуються повністю;
- заходи щодо захисту населення більш детально плануються на глибину зони можливого хімічного забруднення, що створюється протягом перших 4-ох годин після аварії.

Аварії (катастрофи) на хімічно небезпечних об'єктах економіки можуть супроводитися викидом (виливом) сильнодіючих отруйних речовин в атмосферу і на поверхню підстилки. Вдихання зараженого повітря може привести до ураження органів дихання, а також очей, шкірних покривів та інших органів людини [9, с. 356; 18, с. 57].

Особливістю хімічних надзвичайних ситуацій є висока швидкість формування і дія факторів ураження, що викликає необхідність прийняття цілого ряду оперативних і попереджувальних заходів, які спрямовані на захист населення і сил ЦО під час ліквідації їх наслідків. З урахуванням специфіки хімічних небезпечних надзвичайних ситуацій при локалізації і ліквідації їх

наслідків приймаються заходи, які спрямовані спочатку на обмеження і призупинення викиду (випливу) СДОР, локалізації хімічного ураження, попередження зараження ґрунту і джерел водозабезпечення населення.

Обмеження і призупинення викиду (випливу) СДОР здійснюється перекриттям кранів і засувок на магістралях подачі СДОР до місця аварії, забиванням отворів на магістралях і ємкостях за допомогою бандажів, хомутів, заглушок, перекачуванням рідини з аварійної ємності в запасну. Ці роботи здійснюються під керівництвом і при безпосередній участі спеціалістів промисловості, що обслуговують аварійне обладнання або супроводжують СДОР при транспортуванні.

Для локалізації хімічного зараження, попередження розповсюдження СДОР та зараження ґрунту і джерел води можуть бути використані різні способи [35; 49].

Обмеження розливання СДОР на місцевості з метою зменшення площі випаровування здійснюється обвалуванням розлитої речовини, створенням перешкод на шляху розливання, збиранням СДОР в природні поглиблення (ями, канами, кювети), обладнанням спеціальних пасток (ям, поглиблень і т. д.).

При проведенні робіт в першу чергу необхідно попередити попадання СДОР в річки, озера, в підземні комунікації, підвали будинків і споруд і т. д. Роботи можуть бути виконані за допомогою бульдозерів, скреперів, екскаваторів та іншої техніки. В окремих випадках рідка фаза СДОР з метою обмеження розливання може збиратися в спеціальні ємності (бочки).

У зв'язку з цим захист населення і сил ЦО організується при можливості завчасно, а у разі виникнення хімічної надзвичайної ситуації проводиться в мінімально можливі строки. Він організується і проводиться управліннями (відділами) з питань надзвичайних ситуацій і цивільного захисту територій, штабами сил ЦО і суб'єктів господарської діяльності.

Захист населення і сил ЦО від сильнодіючих отруйних речовин – це комплекс організаційних, оперативних, попереджувальних і захисних заходів, що здійснюються з метою виключення або максимального послаблення дії

ураження СДОР населення і сил ЦО, збереження їх боєздатності і працездатності.

Комплекс заходів з захисту населення і сил цивільної оборони від наслідків хімічної НС включає:

- організаційні і оперативні заходи з організації, планування і проведення заходів з захисту населення і сил цивільної оборони на підлеглий території;
- інженерно-технічні заходи щодо дотримання умов безпеки при використанні, зберіганні, транспортуванні СДОР;
- підготовку сил і засобів для ліквідації наслідків хімічних надзвичайних ситуацій;
- навчання населення порядку і правилам поведінки в умовах хімічних надзвичайних ситуацій;
- забезпечення засобами індивідуального і колективного захисту;
- забезпечення безпеки населення і використання засобів індивідуального і колективного захисту;
- повсякденний хімічний контроль;
- проведення попереджувальних і профілактичних заходів на хімічних небезпечних об'єктах;
- прогнозування можливих наслідків хімічної НС;
- попередження (оповіщення) про безпосередню небезпеку ураження СДОР;
- тимчасову евакуацію (відселення) населення і сил ЦО із небезпечних районів;
- хімічну розвідку району аварії;
- знаходження і надання медичної допомоги потерпілим;
- локалізацію і ліквідацію наслідків хімічної НС.

Об'єм і порядок здійснення заходів з захисту населення і сил ЦО залежать від визначеної обстановки, що може скластися в результаті хімічної надзвичайної аварії (катастрофи), наявності часу, сил і засобів для проведення заходів з захисту та інших факторів.

Великі хімічні небезпечні аварії (катастрофи), особливо з викидом (виливом) сильнодіючих отруйних речовин, можуть нанести відчутні збитки народному господарству і привести до людських жертв.

В зв'язку з цим захист населення і сил ЦО від СДОР має важливе значення і здійснюється на всіх рівнях.

На початок всього захист від СДОР організовується і здійснюється безпосередньо на хімічних небезпечних об'єктах, де головна увага приділяється заходам попередження виникнення можливих НС. Вони носять як організаційний, так і інженерно-технічний характер і спрямовані на виявлення і усунення причин аварій (катастроф), максимальне пониження можливих руйнувань і втрат, а також створення умов для своєчасного проведення робіт з локалізації і ліквідації можливих наслідків хімічної небезпечної ситуації.

Всі ці заходи відображаються в плані захисту об'єкта від СДОР, який розробляється з участю всіх головних спеціалістів і штабу цивільної оборони об'єкту. План розробляється, як правило, текстуально з додатками необхідних схем, що пояснюють розміщення об'єкту, сили і засоби при ліквідації аварії (катастрофи), їх організацію, прогноз можливої хімічної обстановки і т. д. Він складається з декілька розділів і визначає підготовку об'єкту до захисту від СДОР і порядок ліквідації наслідків хімічної надзвичайної ситуації.

Дія аміаку на організм людини проявляється у пошкодженні органів дихання, очей, слизових оболонок та шкіри. Людина скаржиться на свербіж та почервоніння, опіки шкіри, різі в очах та сльозотечу, ядуху, сильний кашель. У випадку попадання рідкого аміаку і його розчинів на шкіру можливе обмороження. При високих концентраціях парів аміаку – судоми. Смерть настає частіше – через декілька годин або після отруєння від набряку легень і гортані.

У залежності від клінічних ознак, розрізняють 3 ступені важкості отруєння аміаком:

1. Легкий ступінь отруєння – подразнення слизової оболонки очей (сльозотеча), ураження верхніх дихальних шляхів (чхання, дере у горлі, печія, біль в горлі при ковтанні).

2. Середній ступінь отруєння – головна біль, загальна слабкість, запаморочення, порушення ходи, нудота, блювота, серцебиття, судоми.

3. Тяжкий ступінь отруєння – порушення дихання та діяльності серцево-судинної системи, судоми.

Перша допомога потерпілому при отруєнні аміаком:

– одягнути протигаз: промисловий з коробкою КД; ГП-5 з ДПГ-1, ДПГ-3; в разі його відсутності ватно-марлева пов'язка змочена 5% розчином оцтової чи лимонної кислоти;

– винести з зони зараження в положенні лежачи;

– викликати медичного працівника;

– забезпечити тепло і спокій;

– промити 15 хвилин водою шкіру, слизові та очі, при потраплянні на них аміаку;

– закапати в очі 2-3 краплі (30 %) альбуциду або 1-2 краплі 1% розчину новокаїну;

– закапати в ніс – теплу олію (соняшникову, оливкову або персикову олію);

– пити лужну мінеральної води типу «Поляна Квасова», тепле молоко;

– покласти на шкіру примочки з 5 % розчину оцтової, лимонної кислоти;

– перебувати біля потерпілого до приїзду медиків.

Висновки до розділу 6

1. У зв'язку із скороченням обсягів виробництва як розливного, так і фасованого пива у 2013-2017 роках, порівняно до попередніх, кількість нещасних випадків ТОВ «Микулинецький Бровар» із наслідками, які би привели до втрати працездатності, зменшилась. Вжито заходів з посилення

відомчого контролю на всіх цехах із складах, де проводиться навантаження продукції.

2. Наслідки НС природного та техногенного характеру призводять до серйозних економічних втрат і є важким додатковим тягарем для держбюджету країни у вигляді витрат на ліквідацію наслідків техногенних аварій і катастроф відновлення зруйнованих виробництв будівель доріг виплат постраждалим підвищеного соціального забезпечення. Результати розслідування обставин техногенних аварій і катастроф засвідчують, що причинами їх виникнення як правило є зневажливе самовпевнене ставлення працівників і посадових осіб до виконання обов'язків з дотримання техніки обслуговування та правил експлуатації різних джерел підвищеної небезпеки

3. ТОВ «Микулинецький Бровар» – одне з найбільш спеціалізованих підприємств з виробництва безалкогольних напоїв, пива і мінеральної води. ТОВ «Миткулинецький Бровар» відносять до хімічно небезпечного об'єкту, тому що на підприємстві досить у великих кількостях використовують аміак у технологічному процесі. Також використовується аміак і у складських приміщеннях. Тому необхідно завчасно прогнозувати масштаби зараження аміаком навколишнього середовища під час аварій на хімічно небезпечних об'єктах (ХНО) і планування заходів для захисту виробничого персоналу і населення від уражаючої дії аміаку на організм людини.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У результаті здійсненого дослідження щодо формування системи управління якістю продукції та її удосконалення на ТОВ «Микулинецький Бровар», сформульовано наступні висновки, які полягають у вирішенні поставлених завдань:

1. Україна та українські виробники повинні зайняти своє місце на європейському та світовому ринку слабоалкогольної продукції, завоювати симпатії споживачів високою якістю і займати провідні позиції на ньому.

2. Вітчизняним пивовиробникам необхідно розробляти і впроваджувати СУЯ, які застосовуються у зарубіжних компаніях будь-якою розміру до всіх аспектів управління. Застосування стандартів на продукцію, стандартів на системи управління якістю і підходів до поліпшення якості є засобами підвищення задоволеності замовників і конкурентоспроможності підприємства, і ці засоби не виключають один одного.

3. За аналізований період 2013-2017 років на ТОВ «Микулинецький Бровар» виявлено, що:

– збільшення валюти балансу у 2014 році на 14,95% і у 2017 році на 12,81% в активній частині відбулося за рахунок зростання вартості основних засобів, зростання виробництва готової продукції, дебіторської заборгованості та грошових коштів підприємства, а у пасивній частині – за рахунок зростання пайового капіталу підприємства у 2015 році на 888,18%;

– обсяг необоротних активів зростає кожного року. Обсяг же оборотних активів також мав тенденцію до збільшення, окрім 2015 року, коли значення становило 95519 тис. грн., тобто знизилося у порівнянні з 2014 роком на 2,83%;

– обсяг дебіторської заборгованості зростає. Якщо у 2013 році значення показника становило 13851 тис. грн., то у 2017 р. – 24920 тис. грн., що на 44% більше. Це вказує на те, що клієнти підприємства невчасно оплачують свої боргові зобов'язання, що може бути наслідком зниження рівня їх

платоспроможності або ж цілеспрямованої політики, яку проводить підприємство у частині роботи з клієнтами;

– кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги зменшилася у 2017 році на 35,61% у порівнянні з 2016 роком, що є безумовно позитивною тенденцією; за розрахунками з бюджетом зросла у 2017 році на 33,30%; за розрахунками зі страхуванням зросла у 2017 році на 31,03%; з оплати праці зросла у 2017 році на 59,46%, що свідчить про неефективну політику у роботі з персоналом;

– у структурі балансу в активній частині найбільшу питому вагу займають запаси, а саме, у 2013 році – 49,4 %, у 2014 році – 52,0 %, у 2015 році – 47,77%, у 2016 році – 50,79 %, у 2017 році – 40,78 %. Основні засоби становили 29,81%, 29,53%, 34,36%, 29,31%, 33,77% відповідно. У структурі зобов'язань найбільша питома вага припадає на нерозподілений прибуток, який склав у 2013 році 75,88%, у 2014 році – 72,31%, у 2015 році – 76,71%, у 2016 році – 70,25%, у 2017 році – 74% від усіх пасивів;

– досліджуване підприємство можна охарактеризувати як відносно стійке і незалежне, існують реальні можливості підвищення його фінансової стійкості та стабільності.

4. Запропоновано у контексті впровадження на ТОВ «Микулинецький Бровар» фінансового контролювання за СУЯ розглянути особливості обліку витрат за центрами відповідальності.

5. Встановлено, що на кінець 2019 р. (за винятком місяця грудня) обсяг виробництва пива компаніями становить 166,8 млн. дал, у той час, як за увесь 2018 р. було вироблено 180,7 млн. дал. Загалом, протягом 2012-2018 рр. відбувалося скорочення обсягів виробництва пива вітчизняними виробниками, найбільше з яких мало місце в 2014 році. Така ситуація, у свою чергу, вплинула на рівень завантаження виробничих ліній пивоварних підприємств. Галузь, представником якої є досліджуване підприємство, є бюджетоутворюючою.

6. Для детального вивчення середовища функціонування ТОВ «Микулинецький Бровар» було проведено PEST-аналіз, який дав змогу

встановити, які фактори макросередовища мають найбільш вагомий вплив на його діяльність. Здійснено оцінювання діяльності ТОВ «Микулинецький Бровар» та його основних конкурентів на ринку пивоварної продукції Тернопільської області, наведено блок-схему аналізу конкурентоспроможності продукції.

7. Запропоновано систему показників для згаданого контролювання за ефективністю функціонування СУЯ на підприємстві. Ця система має у своїй основі дві групи показників: кількісні і якісні. Проведене контролювання за дієвістю впровадження системи управління якістю свідчить про те, що за період її впровадження на досліджуваному підприємстві, у 2016 р. скорочення прибутку відбулося на 10% менше, порівняно із показником за 2015 р., а у 2017 р. прибуток підприємства зріс на 44,87% порівняно із 2016 р. Відбулося значне зростання операційних витрат у 2015 р., проте у наступні 2 роки темпи їх зростання мали тенденцію до зниження. Не вдалося за аналізований період скоротити також собівартість продукції, але темпи її зростання значно скоротилися у 2017 р. Здійснено регресійний аналіз залежності прибутковості підприємства і витрат, віднесених на собівартість продукції. Встановлено, що впровадження СУЯ ТОВ «Микулинецький Бровар» позитивно вплинуло на підвищення прибутковості підприємства.

8. У зв'язку із скороченням обсягів виробництва пива у 2013-2017 роках, кількість нещасних випадків ТОВ «Микулинецький Бровар» із наслідками, які би привели до втрати працездатності, зменшилась. Товариство відносять до хімічно небезпечного об'єкту, тому що використовують аміак у технологічному процесі, складських приміщеннях. Отже, необхідно завчасно прогнозувати масштаби зараження аміаком навколишнього середовища під час аварій на ХНО і планування заходів для захисту виробничого персоналу і населення від уражаючої дії аміаку на організм людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєва Г. І. Економічний аналіз : навч.-метод. посібник. К. : Знання, 2012. 263 с. (Серія «Вища освіта ХХІ століття»).
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія. К. : КНЕУ, 2004. 759с.
3. Бегун В.В., Науменко І. М. Безпека життєдіяльності (забезпечення соціальної, техногенної та природної безпеки). К., 2004. 48 с.
4. Бойчик І.М. Економіка підприємства. Навчальний посібник. К. : Атака, 2004. 480 с.
5. Болюх М.А., Бурчевський В.З. Економічний аналіз. URL : <http://studentbooks.com.ua/content/view/172/39/1/3/>
6. Борщевський П.П., Прядко В.В. Структурно-динамічні проблеми розвитку промисловості України на сучасному етапі та шляхи їх вирішення. Економіка промисловості України. Зб. наук. пр. К., 2015. С. 11-22.
7. Ващенко Л. О. Інформаційне та методичне забезпечення аналізу фінансового стану підприємств: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.04. Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. К., 2005. 20с. : іл.
8. Володін О. А. Управління фінансами підприємств : навчальний посібник. М. : Центр маркетингових досліджень та менеджменту, 2007. 128 с.
9. Волянський П. Б., Гловацький О.Л., Гур'єв С.О. та ін. Реагування на виникнення надзвичайних ситуацій. ІДУСЦЗ НУЦЗУ, УНПЦ ЕМД та МК. Вінниця, 2010. 412с.
10. Гайдучкий П. Україна – ЄС: проблеми інтеграції. Джерело тижня, 7 червня 2013 року. URL : <http://agroconf.org/content/gayduckiyukraina-es-problemy-integracii>.
11. Гаркавенко С.С. Маркетинг. Підручник. Лібра, 2005. 715 с.
12. Гарнов А.П., Хлевная Е.А. Экономика предприятия: современное бизнес-планирование : учеб. пособие. М. : Дело и Сервис, 2011. 272 с.

13. Герасимчук В.Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання : Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2010. 356 с.
14. Горлачук В.В., Коваленко О.Ю. Економічний аналіз господарської діяльності підприємства: навч. посіб. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 347 с.
15. Господарський Кодекс України. К. : “Форум”, 2004. 251 с.
16. Грузнов И.И. Эффективные организационно-экономические механизмы управления (Теория и практика) : монография. Одесса : Феникс, 2009. 470 с.
17. Гудзь О.Є. Ризики в системі управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств. Агроінком, 2007. № 5. С. 92.
18. Гудович. О.Д., Ісмагілов І.Н., Потеряйко С.П., Соколовський І.П., Томко П.П, Юрченко В.О. Організація управління ЦЗ на підприємствах, в установах та організаціях : Навчальний посібник. Київ: ІДУЦЗ НУЦЗУ, 2011. 537 с.
19. Гура О.Л. Прогнозування у системі планування розвитку промислового підприємства : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.04. Одес. держ. екон. ун-т. О., 2007. 20 с.
20. Десять (10) найцікавіших фактів про пивоваріння в Україні URL : https://24tv.ua/pivo_v_ukrayini_tsikavi_fakti_pro_pivovarinnya_v_ukrayini_n1186670
21. Друкер П. Эффективное управление предприятием. Изд. «Вильямс». Ск. Пб., 2008. 450 с.
22. Дубиніна А. Товарознавство смакових товарів : Навчальний посібник. – ТОВ «Професіонал». Київ, 2013. 240 с.
23. Дубовик О. Семантика маркетингових досліджень та еволюція їх напрямків. Регіональна економіка, 2004. №1. С. 199-205.
24. Економіка харчової промисловості. За ред. Кошелика С.П. К. : Вища школа, 2004. 334 с.
25. Економічна енциклопедія : у трьох томах / Редкол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. Т.2. 848 с.

26. Економічна енциклопедія: у трьох томах / Редкол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К. : Видавничий центр “Академія”, 2000. Т.1. 864 с.
27. Економічна енциклопедія: у трьох томах / Редкол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К. : Видавничий центр “Академія”, 2002. Т.3. 952 с.
28. Економічний аналіз : навч. посібник / М. А. Болюх [та ін.] ; ред. М. Г. Чумаченко. Київський національний економічний ун-т. 2.вид., перероб. і доп. К. : КНЕУ, 2003. 555 с.
29. Мариненко Наталія. Підходи та концепції управління розвитком промислового підприємства. Аналітично-інформаційний журнал “Схід”. Донецьк, 2012. № 5 (119). С. 28–31.
30. Ефимова О.В. Финансовый анализ. М. : изд-во «Бухгалтерский учёт», 1999. 352 с.
31. Задоя А.А., Петруня Ю.Є. Основы экономики: Учебн. пособ. К. : Вища шк. Знання, 2008. 478 с.
32. Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» № 1809-III. К., 2000. 115 с.
33. Закон України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 р. Відомості ВР України, 1992. № 49. С. 668.
34. Закон України «Про внесення змін до Закону України про Цивільну оборону України». ВРУ № 555. XIV. К., 1999. 67 с.
35. Закон України «Про правові засади цивільного захисту» від № 135 IV, 24 червня 2004. К., 2004. 87 с.
36. Зіміна Г.К. Стандартизація системи управління якістю, згідно стандартів серії ISO 9000:2000 (у схемах): навч.-практ. посіб. К. Школа адм. управління Зіміної, 2008. 256 с.
37. Идрисов Л. Б. , Картышев С. В., Постпиков Л. В. Стратегическое планирование и анализ эффективности инвестиций : Изд. 2-е, стереотип. М. : Филипс, 1998. 272 с.
38. Іванова В.В. Планування і контроль на підприємстві : навч. посібник. Суми : Університетська книга, 2011. 443 с.

39. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. К. : МАУП, 2011. 152 с.
40. Ілляшенко С. М. Економічні аспекти цільових ринків: сегментація, оцінка ризику, економічний інструментарій. Суми : ВВП «Мрія –1»ЛДД, 1997. 156 с.
41. Кирич Н.Б. Безпека життя та охорона праці. К. : ЦНЛ, 2002. 228 с.
42. Киршин В.А., Вударков В.А. Ветеринарная противорадиационная защита. М. : ВО «Агропромиздат», 1990. 207 с.
43. Кіндрацька Г.І. та ін. Економічний аналіз : підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2008. 487 с.
44. Кіндрацька Г.І., Загородній А.Г., Білик М.С. Структуризація економічного аналізу діяльності підприємства: управлінський підхід. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер. : Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку, 2007. № 606. С. 466.
45. Клементьєва О.Ю. Фінансовий стан підприємства та його прогнозування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08. К. : КНЕУ, 2008. 19 с.
46. Ковалев В. В. Введение в финансовый менеджмент : учебн. пособие. М. : Финансы и статистика, 1999. 62 с.
47. Коваленко Л.И. Радиометрический ветеринарно-санитарный контроль кормов животных и продуктов животноводства. К. : Урожай, 1987. 192 с.
48. Ковальов В.В. Фінанси підприємстві: Підручник. М. : Проспект, 2003. 352 с.
49. Кодекс ЦЗ України від 02.10. 2012 №5403 – VI (введений в дію з 01.07.2013 року). К., 2004. 203 с.
50. Кожанова Є.П. та ін. Економічний аналіз : навч. посіб. Харківський національний економічний ун-т. 3-є вид., допр. і доп. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2009. 344 с.

51. Корінько М. Д. Контроль та аналіз діяльності суб'єктів господарювання в умовах її диверсифікації: теорія, методологія, організація : моногр. К. : ІВЦ Держкомстату України, 2007. 429 с.
52. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посіб. К. : Знання, 2000.
53. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий аналіз: підручник. К. : Центр учбової літератури, 2008. 392 с.
54. Кузьмін О.Є. Сучасний менеджмент. Львів : “Центр Європи”, 1995. 176 с.
55. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Теоретичні та прикладні засади менеджменту : навч. посіб. 2-е вид. доп. і перероб. Львів : Національний університет «Львівська політехніка» (Інформаційно-видавничий центр “Інтелект+” Інституту післядипломної освіти), “Інтелект-Захід”, 2003. 352 с.
56. Лупенко Ю. Аграрний сектор зберігає свою інвестиційну привабливість. URL : <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/715--2015-950-.html>
57. Маркетинг: Учебник / А.Н. Романов, Ю.Ю. Корлюгов, С.А. Красильников и др. ; Под. ред А.Н. Романова. М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1996. 560 с.
58. Мескон М. Х. и др. Основы менеджмента : Пер. с англ. М. : Дело Лтд., 1992. 490 с.
59. Михайлов О.В. Основы мировой конкурентоспособности. М.: Изд-во «Познавательная книга плюс», 2013. 480 с.
60. Мізюк Б.М. Стратегічне управління підприємством : Підручник. Львів : Коопосвіта, ЛКА, 2006. 325 с.
61. Мізюк Б.М. Теорія стратегічного управління : Підручник. Львів : Коопосвіта, ЛКА, 1999. 288 с.
62. Мних О. Прогнозування попиту в маркетинговому аналізі. Регіональна економіка, 2008. №4. С. 46-54.

63. Мних О., Брицький Р. Маркетинговий аналіз регіональних потреб та прогнозування попиту на основі економіко-математичного моделювання. Регіональна економіка, 2013. №2. С. 88-97.

64. Мних С. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : підручник. Київський національний торговельно-економічний ун-т. К., 2008.

65. Обзор украинского рынка алкоголя: пиво все еще занимает лидирующие позиции. URL : <https://delo.ua/business/pivo-zanimaet-lidirujusche-pozicii-na-rynke-alk-350867/>

66. Обсяг виробництва за 11 місяців 2019. URL : <http://ukrpivo.com/obsyag-virobnitstva-za-11-misyatsiv-2019/>

67. Обсяг виробництва за 12 місяців 2018 року. URL : <http://ukrpivo.com/obsyag-virobnitstva-za-12-misyatsiv-2018-roku/#more-1867>

68. Олексій Субочев, Єгор Киян. Ринок алкогольної продукції. Рейтинг. Бізнес в офіційних цифрах. URL : <https://rating.zone/rynok-alkoholnoi-produktsii/>

69. Основи охорони праці : Підручник / К.Н. Ткачук, М.О. Халімовський, В.В. Зацарний та ін.; За ред. К.Н. Ткачука та М.О. Халімовського. К. : Основа, 2003. 472 с.

70. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

71. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL : <http://sfs.gov.ua>

72. П(С)БУ 1 «Общие требования к финансовой отчетности», утвержден приказом Минфина Украины от 31.03.99 г. № 87. Бухгалтерский учет и аудит, № 6. 2002. С. 23.

73. П(С)БУ 2 «Баланс», утвержден приказом Минфина Украины от 31.03.99 г. № 87. Бухгалтерский учет и аудит. № 5. 2007.

74. Парсяк В.Н., Рогов Г.К. Маркетинговые исследования. К. : Наукова думка, 2010. 173 с.

75. Петряєва З.Ф., Хмеленко Г.Г. Організація і методика економічного аналізу : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. Харківський національний економічний ун-т. Х. : ХНЕУ, 2009. 236 с.

76. Плоткін Я., Станьковська Л. Забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Економіка України, 2009. №2. С. 45-66.

77. Подобєд І.М. Прогнозування виробничого травматизму в аграрному секторі: дис. канд. наук: спец. 05.26.01 – Охорона праці. ННДПБОП. К., 2012. 19 с.

78. Почепцова Т., Филановский А. Компании и рынки. Стратегии компаний. Компаньон, 2014. № 24.

79. Прокопенко І.Ф., Ганін В.І. Методика і методологія економічного аналізу : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. К. : ПУЛ, 2008. 430 с.

80. Радченко К.І. Стратегічний аналіз у бізнесі : Навчальний посібник. Видання 2-ге, доповнене. Львів : «Новий світ-2000», 2013. 272 с.

81. Рекомендації учасників Другого засідання Робочої групи: «Україна – ЄС на шляху до розширеної зони вільної торгівлі» на тему: Потенціал Зони вільної торгівлі між ЄС та Україною для розвитку аграрного сектору економіки. URL : <http://www.niss.gov.ua/public>

82. Розумей С.Б., Ступка К.Є., Ніколаєнко І.В. Дослідження стану пивного РИНКУ України в умовах економічної нестабільності Причорноморські економічні студії. Випуск 29. 2018. С. 117-122. URL : [file:///D:/Download/bses_2018_29\(1\)_26.pdf](file:///D:/Download/bses_2018_29(1)_26.pdf)

83. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Знання, 2005. 662 с.

84. Сопко В.В., Завгородній В.П. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу : підручнику Київський національний економічний ун-т. К. : КНЕУ, 2004. 411 с.

85. Сороко В. М. Функціонування і розвиток системи управління якістю. Навчально-методичні матеріали. Київ, 2013. 80 с.

86. Старостіна А.О. Маркетингові дослідження. К., М., СПб. : Вид.дім «Вільямс», 1998. 256 с.
87. Старостіна А.О. Маркетингові дослідження. Практичний аспект. К., М., СПб. : Вид. дім «Вільямс», 2008. 262 с.
88. Стеблюк М.Л. Цивільна оборона: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2004. 490 с.
89. Угода про асоціацію між Україною та ЄС і його державами – членами. Комітет з питань європейської інтеграції Верховної Ради України. URL : http://comeuroint.rada.gov.ua/komevrint/control/uk/publish/article?art_id=56220&cat_id=45826
90. Україна потрапила до ТОП-6 постачальників пива до Європи <https://www.segodnya.ua/ua/economics/business/ukraina-popala-v-top-6-postavshchikov-piva-v-evropu-1160825.html>
91. Українці все більше споживають безалкогольне пиво. URL : <https://agronews.ua/node/145170/>
92. Фаріон І.Д., Перезозова І.В. Організація обліку, контролю й аналізу : навч. посібник. Тернопільський національний економічний ун-т. Т. : Економічна думка, 2007. 714 с.
93. Фінанси підприємств : Підручник. Н.В. Колчина, Г.Б. Поляк, І.П. Павлова ; Під ред. проф. Н.В. Колчин. М.: Фінанси, ЮНИТИ, 2003. 413 с.
94. Хрупович С.Є. Економічне оцінювання та моделювання системи управління збутовою діяльністю підприємств. Тернопіль : Видавництво ТНТУ, 2011. 160 с.
95. Шевельова С.О. Конкурентоспроможність молочного підкомплексу : монографія. Тернопіль : Збруч, 2001. 408 с.
96. Шевельова С.О. Основи менеджменту в АПК : навч. посіб. Тернопіль : Збруч, 2011. 400 с.
97. Шершньова З.Є., Оборська С.В. Стратегічне управління : навч. посіб. К. : КНЕУ, 2009. 254 с.

98. Экономическая стратегия фирмы. Учебн. пособ. ; под ред Грозова А.П. Санкт-Петербург, 2005. 414 с.

99. Doyle Peter. Managing the marketing mix. The marketing Book. London: Butterworth-Heyneman, 1992. pp. 273-283.

100. ISO для малих підприємств. Що робити? Посібник. К. : Технічний комітет стандартизації, 2008. 235 с.

101. Pride W., Ferrell O. Marketing concepts and strategies. Study guide. Boston : Houghton Mifflin company.

ДОДАТКИ

Правове регулювання якості та безпечності продукції пивоваріння

Проблеми якості та безпечності будь-якої продукції споживчого призначення незалежно від сфери її виробництва завжди матимуть найвищий рівень актуальності, адже вони прямо пов'язані з життям і здоров'ям населення. Відрізняються такі продукти лише за рівнем впливу на зазначені природні цінності людей. Якщо промислова продукція вчиняє досить локальний вплив на людей, то продукція пивоваріння, яка далеко не є основою харчування, внаслідок значної поширеності і частоти внутрішнього споживання є серйозним демографічним фактором.

Продукція пивоваріння є ширшим поняттям, ніж алкогольні напої. Застосувавши аналогію, можна визначити узагальнені ознаки якості й безпеки продукції пивоваріння. Для якості пивоварної продукції – це, по-перше, сукупність найвищих за своїм проявом корисних фізико-біологічних властивостей продукції, зумовлених сортовими та породними особливостями, по-друге, здатність повною мірою задовольнити відповідні потреби людини. Безпечною є продукція пивоваріння, яка: 1) ні прямо, ні побічно не створює шкідливого впливу на здоров'я людини; 2) відповідає медико-санітарним вимогам та відповідним технічним стандартам. Таким чином, виникає діалектична єдність і протилежність – безпечний продукт не завжди буває якісним, але якісний продукт повинен відповідати критерію безпечності. Прикладом першого із зазначених положень є загальновідома нинішня ситуація, коли вершкове масло практично не містить молочних продуктів, а створюється шляхом застосування новітніх технологій емульгації пальмової олії. Такий продукт є неякісним з точки зору віднесення його до вершкового масла, проте він є безпечним з точки зору нанесення шкоди здоров'ю людини. І, навпаки, якісний продукт за сукупністю своїх властивостей повинен відповідати найвищим вимогам до нього в усіх аспектах, тобто і з боку безпечності.

Найпоширенішою системою контролю за якістю й безпечністю продуктів харчування є система НАССР (англ. – Hazard Analysis and Critical Control Points) – аналіз небезпечних факторів і критичних точок контролю). Це система ідентифікації, оцінки, аналізу та контролю ризиків, що є важливими для безпечності харчових продуктів. НАССР є запобіжною (превентивною) системою в частині безпеки харчової продукції. Особливістю цієї системи є те, що за її допомогою вивчається кожен крок (етап) у харчовому виробництві, виявляються специфічні ризики і небезпеки, впроваджуються ефективні методи контролю та моніторингу. Систему НАССР впроваджено на основі стандарту «Управління якістю за вимогами МС ISO 9001/9004:2000 і система управління ризиками НАССР на підприємствах харчової промисловості» [36, с. 22].

Мета стандартизації у сільському господарстві полягає у встановленні положень, що забезпечують відповідність об'єкта стандартизації своєму призначенню, та безпечність його щодо життя чи здоров'я людей, тварин, рослин, а також майна й охорони природного довкілля, що створюють умови для раціонального використання всіх видів національних ресурсів, котрі сприяють усуненню технічних бар'єрів у торгівлі та підвищують конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції до рівня розвитку науки, техніки і технологій. Мету стандартизації конкретизують основні завдання, покликані забезпечити:

- 1) безпечність агропромислової продукції для життя і здоров'я людей, тварин, рослин та охорону природного довкілля;
- 2) захист та збереження продукції сільського господарства, зокрема під час їх транспортування чи зберігання;
- 3) якість агропромислової продукції відповідно до рівня розвитку науки, техніки, технологій і потреб людей.

Мети стандартизації продукції сільського господарства досягають, розробляючи, впроваджуючи та застосовуючи відповідні нормативні документи. Загалом нормативним є документ, який установлює правила,

загальні принципи чи характеристики різних видів діяльності або їх результатів. Згідно з рівнями суб'єктів стандартизації в Україні розрівняють такі нормативні документи: 1) національні; 2) організацій. Нормативні документи національного рівня розробляють на об'єкти стандартизації державного значення та приймають на засадах консенсусу. Кодекси (правила) усталеної практики розробляються для врегулювання інших, ніж вироблювана продукція, об'єктів. Їх розробляють на устаткування, конструкції, технічні системи, технічні вироби (житлові, промислові будівлі та споруди, котли, посудини, що працюють під тиском, компресорне устаткування тощо). У кодексах усталеної практики також зазначають правила та методи розв'язування завдань щодо організації та координації робіт зі стандартизації та метрології, а також реалізації певних вимог технічних регламентів чи стандартів тощо.

Стандартом є документ, розроблений на основі консенсусу та затверджений уповноваженим органом, що встановлює призначені для загального і багаторазового використання правила, інструкції або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, включаючи продукцію, процеси або послуги, дотримання яких є обов'язковим. Стандарт може містити вимоги до термінології, позначок, пакування, маркування чи етикетування, які застосовуються до певної продукції, процесу чи послуги.

Технічні умови (ТУ) встановлюють вимоги до продукції, призначеної для самостійного постачання, і регулюють відносини між виробником (постачальником) і споживачем (користувачем). У технічних умовах встановлюють вимоги до якості і безпеки сировини, охоплюючи вимоги до торгового фірмового знака, термінології, умовних позначень, методів випробовування (вимірювання, контролювання, аналізування), пакування, маркування та етикетування, а також визначають, за необхідності способи оцінювання відповідності встановленим обов'язковим вимогам. Технічні

умови можуть бути стандартом, частиною стандарту або окремим документом.

Процедура створення національних нормативних документів, вимог до їх змісту і внесення змін до них детально регламентується державним стандартом ДСТУ 1.5:2003 «Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів», затвердженим наказом Держспоживстандарту № 85 від 16 травня 2003 р.

На продукцію, споживні властивості якої можуть згодом погіршуватися, тобто пиво живе, треба зазначати термін придатності. У стандартах на конкретний вид продукції треба зазначати повний перелік нормативних вимог, які забезпечують життя і здоров'я громадян на всіх стадіях виготовлення та використання продукції.

Функції розроблення, розгляду та погодження міжнародних (регіональних) та національних нормативних документів покладено на відповідні технічні комітети, які діють, на основі Типового положення про технічний комітет стандартизації, затвердженого наказом Держстандарту України від 20 травня 2002 р. № 98, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 11 липня 2002 р. за № 578/6866. Як один із прикладів можна навести спільний наказ Міністерства сільськогосподарства України, Держстандарту України, УААН від 8 вересня 1995 р. № 240/299/118, яким було створено Технічний комітет з стандартизації «Насіння сільськогосподарських культур». Подібним чином створюються й інші технічні комітети за видами сільськогосподарської продукції.

Щодо вимог безпечності, то вміст шкідливих речовин у зерні пшениці не повинен перевищувати таких максимально допустимих рівнів (мг/кг): свинцю - 0,5; кадмію – 0,1; арсену – 0,2; ртуті – 0,03; міді – 10,0; цинку – 50,0. Максимальні рівні радіонуклідів вимірюються у Бк/кг: стронцію-90 - 20; цезію-137 - 50.

Підтвердження відповідності продукції вимогам стандартів щодо якості й безпечності сільськогосподарської продукції здійснюється за

допомогою процедури сертифікації (від лат. – зроблено правильно). Ця процедура проводиться уповноваженими органами з сертифікації – підприємствами, установами і організаціями з метою запобігання реалізації продукції, небезпечної для життя, здоров'я та майна громадян і навколишнього природного середовища, сприяння споживачеві в компетентному виборі продукції тощо. Державну систему сертифікації створює Держспоживстандарт України, який проводить та координує роботу щодо забезпечення сертифікації.